

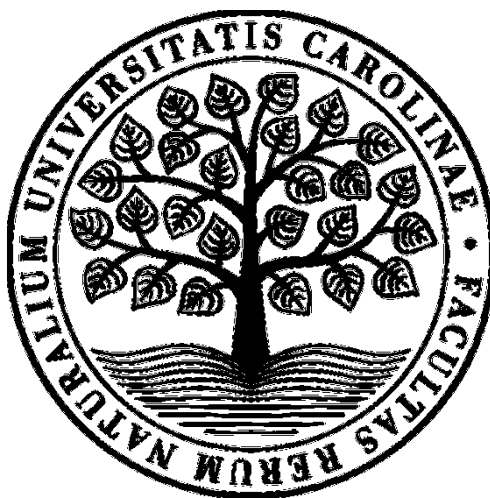
Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Regionální a politická geografie

Bc. Antonín Jelínek

**POLITICKO-GEOGRAFICKÁ ANALÝZA POSTAVENÍ
ISLAMISTICKÝCH STRAN V EGYPTĚ A TUNISKU**

**POLITICO-GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF POSITION
OF THE ISLAMIST PARTIES IN EGYPT AND TUNISIA**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Libor Jelen, Ph.D.

Praha 2019

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, dne 11. července 2019

Antonín Jelínek

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval RNDr. Liboru Jelenovi, Ph.D. za odborné vedení práce, čas věnovaný konzultacím, inspirativní podněty a především jeho vstřícný přístup. Poděkování za cenné rady a připomínky k práci si zaslouží i RNDr. Jiří Hasman, Ph.D. Velké díky taktéž patří mé rodině za vytrvalou podporu během celého studia a káráskům, bez nichž by studium nebylo úplné.

Abstrakt

Islamistická hnutí působí napříč celým regionem severní Afriky a Blízkého východu. Mateřskou a zároveň nejvýraznější organizací se stalo Muslimské bratrstvo, jehož myšlenky se rychle rozšířily i do okolních zemí. Byť jsou jednotlivá hnutí v různých zemích odlišná, tak mají jeden společný atribut, a tím je počátek jejich činnosti ve sociální sféře, kde se věnovala charitativním aktivitám. Teprve později vstoupila na politickou scénu. Hlavním cílem diplomové práce je porovnat činnost a úspěšnost Muslimského bratrstva (Strany svobody a spravedlnosti) v Egyptě a Hnutí islámského odporu (Strana obnovy) v Tunisku v rámci tamějších politických systémů. Práce se také snaží ověřit platnost teorie konfliktních linií a nalézt nejuhodnější linii, na jejímž základě se dělí elektorát islamistických stran v obou dvou porovnávaných zemích. Významný zlom v činnosti islamistických hnutí znamenaly události Arabského jara, kdy krátce po nich v obou dvou zemích vyhrála parlamentní volby. V Egyptě měla však politická participace Muslimského bratrstva krátkého trvání. Nyní působí v ilegalitě a nachází se ve stavu hluboké deprese. Oproti tomu v Tunisku se Straně obnovy dařilo více a stala se plnohodnotnou součástí politického systému.

Klíčová slova: Islamismus, Egypt, Tunisko, Arabské jaro, Muslimské bratrstvo, Hnutí obnovy, teorie konfliktních linií

Abstract

The Islamist movements operate in all the countries of the Middle East and North Africa region. The mother organization, which is also best-known among the movements, is the Muslim Brotherhood in Egypt, whose ideas spread quickly into other countries in the region. Although the Islamist movements are ideologically different, they have one similar attribute – focus on various social issues as well as the fact that they originally profiled as charity organizations and they have only recently entered the political scene. The main goal of this diploma thesis is to analyze and compare the activities and achievements of the Muslim Brotherhood (The Freedom and Justice party) and The Movement of Islamic Tendency (The Ennahda party) within the political systems in Egypt and Tunisia. The thesis also aims at verifying explanatory cleavage of Islamist electorate based on the cleavage theory within Egypt and Tunisia. The biggest success of the Islamist movements so far meant the changes after the Arab Spring. Following this event the Islamist movements won the first free parliamentary election in both countries. However, the political activities of the Muslim Brotherhood did not last so long in Egypt - nowadays the movement exists only illegally and it has been in a difficult position. On the contrary, the Ennahda party in Tunisia is more successful than its Egyptian counterpart and it has become a regular part of the political system there.

Keywords: Islamism, Egypt, Tunisia, Arab Spring, Muslim Brotherhood, Ennahda Movement, Cleavage theory

OBSAH

Seznam tabulek	9
Seznam obrázků	9
Seznam příloh	10
1 ÚVOD.....	11
2 PŘEHLED STUDOVANÉ LITERATURY	15
2.1 Egypt.....	15
2.2 Tunisko	17
3 METODIKA.....	18
3.1 Zdůvodnění výběru zkoumaných zemí	18
3.2 Kvalitativní metody.....	22
3.3 Kvantitativní metody	23
3.4 Zdroje dat	24
3.5 Transkripce	25
3.6 Limity zvolené metodiky.....	25
4 TEORETICKÝ RÁMEC	27
4.1 Pojem konfliktní linie.....	27
4.2 Teorie konfliktních linií od Steina Rokkana	28
4.3 Moderní chápání konceptu konfliktních linií.....	31
4.4 Konfliktní linie v Egyptě a Tunisku	33
5 NÁBOŽENSKO-IDEOLOGICKÝ KONTEXT	35
5.1 Islám a islamismus.....	35
5.2 Islámský fundamentalismus	38
5.2.1 Hnutí salafíja	40
5.2.2 Wahhábismus	42
5.2.3 Džihádismus.....	43
6 HISTORICKÁ ANALÝZA A POLITICKÝ KONTEXT	45
6.1 Egypt.....	45
6.1.1 Vznik hnutí Muslimského bratrstva.....	45
6.1.2 Raná činnost organizace	46
6.1.3 Perzekuce Násirova režimu a radikalizace hnutí	48
6.1.4 Posilnění pozic Bratrstva za vlády Sádáta.....	49

6.1.5	Liberalizace za Mubáraka a vstup islamistů do vysoké politiky	52
6.1.6	Vnitrostranická krize uvnitř Bratrstva.....	54
6.1.7	Předrevoluční doba	56
6.1.8	Arabské jaro.....	58
6.1.9	Demokratický Egypt a strmý vzestup islamistů	59
6.1.10	Kontrarevoluce a přechod Bratrstva do ilegality.....	69
6.1.11	Salafitské strany.....	71
6.2	Tunisko	77
6.2.1	Počátek moderních tuniských dějin	77
6.2.2	Vznik prvních islamistických hnutí.....	78
6.2.3	Bin Alí éra aneb úpadek islamistických hnutí.....	81
6.2.4	Jasmínová revoluce	82
6.2.5	Parlamentní volby 2011.....	84
6.2.6	Vláda Strany obnovy.....	86
6.2.7	Parlamentní volby 2014 aneb Strana obnovy v opozici	87
6.2.8	Současná situace	89
6.2.9	Salafitské strany.....	91
7	SOCIÁLNĚ-GEOGRAFICKÝ KONTEXT POLITICKÉHO VÝVOJE	95
7.1	Egypt.....	95
7.1.1	Obecný geografický kontext.....	95
7.1.2	Socioekonomické ukazatele	96
7.1.3	Ekonomika Egypta	101
7.2	Tunisko	101
7.2.1	Obecný geografický kontext.....	101
7.2.2	Socioekonomické ukazatele	102
7.2.3	Ekonomika Tuniska.....	107
8	PROSTOROVÁ ANALÝZA.....	108
8.1	Egypt.....	108
8.1.1	Závislost socioekonomických a politicko-geografických dat	108
8.1.2	Vzájemná závislost jednotlivých volebních výsledků	113
8.2	Tunisko	117
8.2.1	Závislost socioekonomických a politicko-geografických dat	117
8.2.2	Vzájemná závislost jednotlivých volebních výsledků	119
9	INTERPRETACE ZÍSKANÉ EVIDENCE.....	121
9.1	Pozice islamistických stran v Egyptě a Tunisku v průběhu let.....	121

9.2	Komparace činnosti islamistických hnutí v Egyptě a Tunisku	123
9.3	Socioekonomické faktory ovlivňující elektorát islamistických stran v Egyptě a Tunisku, a jeho geografická alokace	124
9.4	Aplikace teorie konfliktních linií	125
10	ZÁVĚR.....	128
	SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ.....	130
	Seznam literatury	130
	Seznam zdrojů	136
	PŘÍLOHY	138

Seznam tabulek

Tabulka 1: Shodné a rozdílné parametry Egypta a Tuniska	22
Tabulka 2: Základní konfliktní linie dle Steina Rokkana	29
Tabulka 3: Výsledky referenda o ústavních změnách v Egyptě v roce 2011	60
Tabulka 4: Výsledky voleb do Lidového shromáždění v Egyptě v roce 2011/2012	61
Tabulka 5: Výsledky prezidentských voleb v roce 2012 v Egyptě za vybrané kandidáty	64
Tabulka 6: Výsledky referenda o nové egyptské ústavě v roce 2012	68
Tabulka 7: Výsledky voleb do Konstitučního shromáždění v Tunisku za vybrané strany v roce 2011	84
Tabulka 8: Výsledky voleb do Lidového shromáždění v Tunisku za vybrané strany v roce 2014	87
Tabulka 9: Aktuální rozložení sil v Lidovém shromáždění v Tunisku za vybrané strany v roce 2019	91
Tabulka 10: Vývoj počtu obyvatel v Egyptě	95
Tabulka 11: Spearmanův korelační koeficient závislosti volebních výsledků islamistických kandidátů/stran a socioekonomických ukazatelů v Egyptě	110
Tabulka 12: Spearmanův korelační koeficient vzájemných závislostí volebních výsledků islamistických kandidátů/stran v Egyptě	114
Tabulka 13: Faktorové zátěže nového faktoru životní úrovně	118
Tabulka 14: Spearmanův korelační koeficient závislosti volebních výsledků Strany obnovy a socioekonomických ukazatelů v Tunisku	118
Tabulka 15: Faktorové zátěže nového faktoru celkové vyspělosti	119

Seznam obrázků

Obrázek 1: Volebních zisky Strany svobody a spravedlnosti v rámci parlamentních voleb 2011/2012 v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů	62
Obrázek 2: Volebních zisky Strany světla v rámci parlamentních voleb 2011/2012 v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů	63
Obrázek 3: Vítězové 1. kola prezidentských voleb v roce 2012 v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů	65
Obrázek 4: Vítězové 2. kola prezidentských voleb v roce 2012 v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů	66
Obrázek 5: Výsledky ústavního egyptského referenda v roce 2012 dle jednotlivých guvernoratů	68
Obrázek 6: Zisky mandátů kandidátů Strany světla v parlamentních volbách 2014 v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů	74
Obrázek 7: Vítězové voleb do Konstitučního shromáždění v roce 2011 v Tunisku dle jednotlivých guvernoratů	85
Obrázek 8: Vítězové voleb do Lidového shromáždění v Tunisku v roce 2014 dle jednotlivých guvernoratů	88
Obrázek 9: Rozložení obyvatelstva v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů	96

Obrázek 10: Míra urbanizace v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů	97
Obrázek 11: Míra nezaměstnaného obyvatelstva s vysokoškolským vzděláním dle jednotlivých guvernoratů.....	98
Obrázek 12: Míra negramotného obyvatelstva v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů	99
Obrázek 13: Míra napojení domácností na kanalizaci v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů	100
Obrázek 14: Rozložení obyvatelstva v Tunisku dle jednotlivých guvernoratů	102
Obrázek 15: Míra urbanizace v Tunisku dle jednotlivých guvernoratů	103
Obrázek 16: Míra negramotnosti v Tunisku dle jednotlivých guvernoratů.....	104
Obrázek 17: Míra nezaměstnanosti v Tunisku dle jednotlivých guvernoratů	105
Obrázek 18: Míra napojení domácností na kanalizaci v Tunisku dle jednotlivých guvernoratů	106
Obrázek 19: Korelační vztah mezi podílem domácností s přístupem ke kanalizaci a výsledky referenda 2012	111
Obrázek 20: Korelace míry zaměstnanosti v zemědělství a výsledků Muhammada Mursího v 1. kole prezidentských voleb 2012	112
Obrázek 21: Korelace míry negramotnosti a výsledků Muhammada Mursího v 1. kole prezidentských voleb 2012.....	112
Obrázek 22: Korelační vztah mezi výsledky Muhammada Mursího v 2. kole prezidentských voleb 2012 a výsledky referenda 2012.....	116
Obrázek 23: Korelační vztah mezi výsledky Strany obnovy v parlamentních volbách 2011 a výsledky Strany obnovy ve volbách 2014.....	120

Seznam příloh

Příloha A: Seznam guvernoratů (muháfazů) v Egyptě a jejich transkripce	138
Příloha B: Seznam guvernoratů (vilájetů) v Tunisku a jejich transkripce	138
Příloha C: Politicko-geografická data za jednotlivé guvernoráty v Egyptě.....	140
Příloha D: Socioekonomická data za jednotlivé guvernoráty v Egyptě.....	142
Příloha E: Politicko-geografická a socioekonomická data za jednotlivé guvernoráty v Tunisku.....	144

1 ÚVOD

Politický islám, označovaný také jako islamismus, začal výrazněji pronikat do politiky na místní, regionální i globální úrovni přibližně v 70. letech 20. století. V současné době se již jedná o významný politický i socioekonomický fenomén ovlivňující země napříč severní Afrikou a Blízkým východem (Beránek 2014, Dalacoura 2018, Pargeter 2009). Konkrétní islamistické strany jsou však uvnitř jednotlivých státních celků velmi rozmanité, neboť jejich postupný vývoj byl silně formován okolním prostředím (Vannetzel 2017).

Islamistická hnutí původně fungovala pouze jako náboženské charitativní organizace, kdy jejich členové zakládali školy, stavěli mešity i nemocnice, pomáhali chudým a v sociální rovině do určité míry suplovali roli státního aparátu (Mendel 2013). Později se i snažili proniknout do politických pater, ovšem tyto touhy byly vždy potlačeny státním aparátem a po každém takovém vzestupu následovala vlna represí spojená s pronásledováním a uvězněním předních zástupců hnutí (Čejka a kol. 2017). Výraznou změnu v postavení islamistů přinesly až série protirežimních protestů, známé jako Arabské jaro¹, které se z Tuniska plošně rozšířily do celého arabského světa. Přestože tyto revoluce nebyly islamisty iniciovány, ani v nich nehráli stěžejní roli, tak z nich dokázali vytěžit maximum (Khan 2014). Pravý boom politického islámu tedy nastává v roce 2011 (Merone 2015). První skutečně svobodné volby do zákonodárných sborů v Egyptě i Tunisku vyhrály právě islamistické strany. V nejlidnatější arabské zemi zvítězila Strana svobody a spravedlnosti, která je politickým křídlem Muslimského bratrstva, a v Tunisku pak Strana obrody pod vedením Rášida Ghannúšího. Jejich volební zisky byly sice překvapující, nikoliv však nečekané. Žádná jiná politická platforma neměla tak širokou členskou základnu jako právě islamisté, kteří těžili ze svých sociálních aktivit během mnohaletého působení v disentu. Navíc se jednalo o dlouhodobě společensky etablované organizace, které na rozdíl od jejich sekulárních soupeřů nebylo možné spojovat s vládou represivních režimů v minulosti (Shanaah 2013, Kirdis 2018).

Po událostech Arabského jara se na politické scéně začaly objevovat další islamistické platformy. Jednalo se o konzervativní vyznavače islámu označované

¹ Jako Arabské jaro je souhrnně označována vlna nepokojů, protestů a povstání v západních médiích. V arabských zemích se setkáváme s pojmem arabské revoluce. V této práci se ale budu držet ustálené „evropské“ terminologie.

za salafisty, kteří Muslimskému bratrstvu uzmuli monopol jediné islamistické politické síly (Ranko 2016). Zatímco v Egyptě má salafismus dlouhou tradici, tak v případě Tuniska se jedná o poměrně cizorodý element, jenž se začal výrazněji projevovat až v posledních letech (Tůpek 2013). Nelze ho však opomenout už kvůli radikalizaci části jeho přívrženců, kteří ospravedlňují násilí a vytváří nový názorový směr salafismus-džihádismus. K této skupině inklinují zejména zástupci mladší generace frustrované ze současného stavu obou dvou zemí (Kirdis 2018, Marks 2013).

Předmětem této práce je hodnocení postavení islamistických stran v rámci politických systémů Egypta a Tuniska. Výzkumná relevance tématu je vysoká hned z několika důvodů operujících na různých měřítkových úrovních. Prvním z nich je geopolitické rozložení sil v arabském světě, kde jsme byli doposud zvyklí především na soupeření Saúdské Arábie s Íránem, nicméně poslední roky poukázaly také na zvyšující se neshodu mezi zeměmi Zálivu. Konkrétně mezi Katar, jenž je dlouhodobým mecenášem Muslimského Bratrstva i Strany obrody a poskytuje jim na svém území také sociálně-politickou i kulturní základnu, a aliancí Saúdské Arábie se Spojenými arabskými emiráty, která finančně podporovala egyptskou kontrarevoluci a za generálem as-Sísím² stojí politicky dodnes. Další potenciální linie sporu se rýsuje mezi Tureckem a Saúdskou Arábií. Turecká Strana rozvoje a spravedlnosti se stala vzorem pro islamisty z Egypta i Tuniska a režim prezidenta Erdogana částečně nahradil Katar ve sponzorování aktivit a držení ochranné ruky nad Muslimským bratrstvem poté, co tyto aktivity Kataru musely být na nátlak Rady pro spolupráci arabských zemí v Zálivu utlumeny (Čejka a kol. 2017). Saúdskoarabské království pomalu prohrává ideologický souboj o pozici lokálního sunnitského hegemonu, kdy se mu nedaří dostatečně vyvážit puritánské myšlenky wahhábismu do dalších zemí, které naopak vidí ideální model fungování státu v dnešním Turecku a tamější muslimské demokracii kloubící víru s politickým pragmatismem. Ne nadarmo je dnes turecký prezident Erdogan nejpopulárnějším politikem regionu (Černý 2017).

Další důležitou rovinu tvoří domácí politická a hospodářská situace v obou dvou zemích. Krátce poté, co se islamisté dostali k moci, začala jejich silná islámská rétorika ztrácet na intenzitě a odklonili se od původního proklamovaného diskurzu (Holdo 2017).

² Abd al-Fattáh as-Sísí je bývalý ministr obrany a nynější prezident Egypta, který nařídil v červenci 2013 sesazení svého předchůdce z řad Muslimského bratrstva, Muhammada Mursího. Od roku 2014 stojí sám v čele země.

Umírněný přístup islamistických stran vstoupivších do pater vysoké politiky se nelíbí zejména mladé části obyvatelstva v Tunisku (Cavatorta 2015), kterou také znepokojuje pomalý růst ekonomiky i její zaostalost společně s vysokou nezaměstnaností a špatnou životní perspektivou (Černý 2017). Všechny tyto faktory vedou k frustraci mladé populace, která na jejím základě inklinuje k radikálním salafisticko-džihádistickým skupinám. Militantní hnutí využívají k boji s režimem násilí, jež se dotýká i zahraničních občanů, pro něž Egypt i Tunisko platí za velmi oblíbené turistické destinace (Burgerová 2011, Kydlíček 2011). Ať již se jednalo o výbuch automobilu na ostrově Djerba v roce 2002 (Libicki 2007), útoky islamistů na muzeum Bardo v Tunisu roku 2015 (Al Jazeera 2015) či střelbu na pláži nedaleko města Sousse téhož roku (Reuters 2015) vždy útoky skončily desítkami mrtvých, mezi nimiž nalezlo smrt i mnoho Evropanů. Teroristické akce se nevyhýbají ani Egyptu (Libicki 2007). Vzestup islamistických hnutí na domácí scéně je spojen s navrátilci z válečných konfliktů v Sýrii, Libyi či Mali, kde ve jménu džihádu vedlo svatou válku mnoho Tunisánů i Egyptů (Tůpek 2013).

Cílem diplomové práce je objasnění vzestupu islamistických hnutí v Egyptě a Tunisku skrze zaměření se na jejich historický vývoj, současné postavení, vnitřní organizaci, ale i geografické faktory determinující úspěšnost těchto hnutí na politické scéně. Důraz je přitom kladen na porovnání islamistických hnutí v Egyptě a Tunisku a vysvětlení podmíněnosti geografické diferenciaci jejich politické podpory. Práce se také zaměří na testování platnosti teorie konfliktních linií v politických systémech Egypta a Tuniska. Jednotlivé cíle práce jsou naplněny zodpovězením následujících, na sebe navazujících, empirických výzkumných otázek.

Otázka č. 1: Jakým způsobem se měnila pozice islamistických hnutí v Egyptě a Tunisku v průběhu let, jaké faktory na ni mohly mít vliv a jakou pozici mají nyní? Pozice nejsilnějších zástupců islamistického tábora, Muslimského bratrstva v Egyptě a Hnutí obnovy v Tunisku, se v průběhu let několikrát změnila. Cílem této otázky je zjistit, jakým vývojem obě organizace prošly v závislosti na změnách ve vedení tamějších autokratických režimů a jimi uplatňované domácí politice, která měla hlavní vliv na činnost islamistických hnutí. Druhým cílem této otázky je popsat aktuální pozici islamistických hnutí, na niž měly výrazný vliv turbulentní změny spojené s arabskými revolucemi.

Otázka č. 2: Jsou na základě porovnání činnosti islamistických hnutí v Egyptě a Tunisku patrné ideologické či jiné kontextuální rozdíly? Oba dva porovnávané státní

útvary mají některé parametry společné, zatímco v jiných se pro změnu liší. Na základě této skutečnosti se nabízí jejich vzájemné porovnání z hlediska historického vývoje, resp. aktivit a soudobého působení jednotlivých islamistických hnutí. Objevuje se otázka, jaké jsou rozdíly v činnosti, názorech a úspěšnosti islamistů v obou dvou zkoumaných zemích a jak tyto diference ovlivňují celkové fungování hnutí.

Otázka č. 3: Jaké socioekonomické faktory mají vliv na výsledky islamistických stran ve volbách a jaké jsou geografické rozdíly v jejich úspěšnosti? Stejně jako v případě jiných politických stran se i elektorát islamistických hnutí formuje na základě parametrů společných pro určité skupiny obyvatelstva. Právě objasnění důležitých socioekonomických ukazatelů, na jejichž základě lze stanovit typologii přívrženců islamistických stran, je cílem této výzkumné otázky. Druhým cílem je poté zmapování geografického rozdělení elektorátu uvnitř obou dvou zkoumaných zemí.

Stanovením výzkumných otázek je uzavřena první kapitola této diplomové práce. Na ni navazují kapitoly věnované přehledu studované literatury, metodice výzkumu a sběru dat. Následně je rozebírána teorie konfliktních linií, jež je poté vztažena k působení konkrétních islamistických hnutí v rámci politických systémů v Egyptě a Tunisku. Posléze se práce věnuje i konceptu islamismu, z něhož vychází zkoumání aktéři politické soutěže v porovnávaných zemích. Dále pokračuje analytickou částí, v níž se nejprve zabývá historickým vývojem, formováním politických stran vycházejících ze základů islámu, jimž dominuje Muslimské bratrstvo v Egyptě a jím inspirované Hnutí obnovy v Tunisku, a jejich politickými úspěchy. Další kapitoly v analytické části jsou tvořeny socioekonomickou charakteristikou obou dvou zemí a prostorovou analýzou vztahu těchto ukazatelů s volebními výsledky v jednotlivých gubernorátech³. Devátá kapitola je interpretační. Přináší zodpovězení výzkumných otázek stanovených v úvodu práce a hodnotí aplikaci teorie konfliktních linií na případu zkoumaných zemí. Poslední kapitola, závěr, nabízí shrnutí celé práce a jejích výsledků, poukazuje na současný stav islamistických hnutí a stanovuje limity práce.

³ Gubernorát je územní správní jednotka arabských zemích. Tato terminologie se v odborných kruzích ustálila až během poslední doby. V originálním znění by se jednalo o muháfazy v Egyptě a vilájety v Tunisku.

2 PŘEHLED STUDOVANÉ LITERATURY

Muslimské bratrstvo a další islamistická hnutí z Egypta i Tuniska se již dostali do širšího společenského povědomí, a to nejen v severní Africe a na Blízkém východě. To, že jejich existence a aktivity jsou předmětem výzkumů mnoha autorů, je logické zejména s ohledem na politické úspěchy těchto platforem po událostech Arabského jara. V následující kapitole je proto předložen letný přehled autorských děl, z nichž bylo v této práci čerpáno, s nastíněním jednotlivých aspektů zaměření monografií samotných.

Obsáhlá díla poskytující široký úhel pohledu na mnoho dílčích skutečností ovlivňující aktuální dění v celém regionu publikoval Černý (2012, 2017). Případovou studii porovnávající změny přinesené Arabským jarem v Tunisku, Egyptě a Sýrie zpracoval Kyzivát (2012), následnou demokratizací režimů v Tunisku a Egyptě popsala Málková (2016) a roli občanské společnosti v procesech tranzice k demokracii se zabývala Jiránková (2014). Porovnání působení islamistů v obou dvou, uvnitř této práce, komparovaných zemích přinesl Kirdis (2018), který se zaměřil i na činnost islamistických stran v Turecku a Maroku. Samotnému vývoji a působení Muslimského bratrstva v Egyptě a Jordánsku se věnoval Jelínek (2016). Ovšem z mého pohledu nejpréhlednější dílo dokumentující kompletní vývoj a aktivity Muslimského bratrstva nejen v Egyptě, ale i ostatních zemích včetně Tuniska, vydali Čejka a kol. (2017).

2.1 Egypt

Genezi Muslimského bratrstva v Egyptě, jeho rané aktivity i působení na tamější společnost popsal např. Mitchell (1993). Jeho následné formování pod vedením druhého muršida Hasana al-Hudajbího a postupné přerůstání jeho činnosti i za hranice sociálního rámce zkoumala Zollner (2009), která se v jedné z kapitol podrobněji zaměřila i na kritickou analýzu al-Hudajbího knihy „Preachers not Judges“. Ve vývojové etapě pod vedením al-Hudajbího došlo uvnitř hnutí k názorovému rozporu mezi umírněným a radikálním proudem. S radikálními myšlenkami, které až do dnešní doby inspirují militantní islamisty, je spojován zejména myslitel Sajjid Qutb, jehož dílo do češtiny přeložil Mendel (2013). Tento překlad však podrobil kritice Ťupek (2015), jenž se ve svých pracích zabývá primárně

fenomémem salafitského islámu. Radikální islám se dostal i do spektra zájmu prominentního francouzského islamologa Gillesse Kepela (1996, 2006) zkoumajícího jeho politické projevy. Právě francouzští politologové Kepel a Oliver Roy (1994) jsou přitom považováni za zakladatele studií politického islámu.

Nejen éru moderních dějin Muslimského bratrstva na pozadí celkového vývoje politické scény v Egyptě popsali ve svých monografiích Bareš a kol. (2010) i Osman (2013) věnující se egyptskému prostředí od doby násirovské až po nedávnou minulost. Konkrétně na vztahy Bratrstva s režimem dlouhodobě vládnoucího prezidenta Husního Mubáraka se pak zaměřila Ranko (2014) a ucelený přehled moderního vývoje uvnitř hnutí včetně akcentu na události jeho vývoj přímo formující přinesla ve svém díle Wickham (2015).

Přehledný nástin historického i kulturního pozadí Arabského jara nalezneme v díle Mendela (2015), přičemž konkrétní sociální a ekonomické příčiny těchto událostí se staly výzkumným zájmem Jiráňkové (2013), jejíž kapitola byla publikována uvnitř rozsáhlého Beránkova díla (2013) věnovaného arabským revolucím zcela komplexně.

Zrodu politického křídla Muslimského bratrstva, Straně svobody a spravedlnosti, a její následné činnosti se věnovala Vannetzel (2017), na niž systematickou analýzou volebních programů navázala Dalacoura (2018). Výsledky několika porevolučních voleb do parlamentu i prezidentské funkce, které vynesly islamisty do čela státu, a výsledky referend podrobně zkoumal Attalah (2017), zatímco důvody vedoucí k jejich rychlému úpadku a kontrarevoluci zaujaly Khana (2014).

Rozsáhlý přehled v Egyptě působících salafitských hnutí publikovaly Ranko a Nedza (2016), které kromě salafistů s politickými ambicemi zaměřují i na militantní hnutí a obecný vztah mezi salafisty a Muslimským bratrstvem. S popisem rozmanitého egyptského salafismu navazujícím na dílo Wiktorowicze (2006) přišel Devon (2016) zkoumající i mobilizaci egyptských radikálů kvůli džihádu v Sýrii. Karakoc, Köse a Özcan (2016) pak mapovali zahraniční vlivy na egyptský salafismus.

2.2 Tunisko

Raným aktivitám tuniských islamistů a počátkům jejich organizované činnosti se věnoval Perkins (1997), jehož dílo dobře doplnili i Azam a Ajdaryzadeh (2018), kteří mapovali vývoj politického islámu v Tunisku a porovnávali ho se soudobými aktivitami v sousedním Alžírsku. Důraz na socioekonomické aspekty jejich vzestupu a komparaci s děním v Maroku a Libyi kladl Pargeter (2009). Obecný přehled o činnosti islamistů na pozadí vývoje nezávislého Tuniska shrnul Kydlíček (2011) a ucelený přehled geneze Hnutí islámského odporu a následné transformaci do politicky aktivní Strany obrody sepsal v autobiografickém díle Rášid Ghannúší (2016), jenž jako současný lídr tuniských islamistů objasnil nejen jejich postoje a politické cíle. Samotnému působení islamistů na politické scéně od 80. let se věnoval Hamid (2014), k němuž se přidal McCarthy (2015) fokusující se výhradně na činnosti Strany obnovy. Politickým programem islamistů se zabýval i Gorman (2018) a postupný přechod od politického islámu k islámské demokracii se zaujal Malika a Shukriho (2018), kteří porovnávali soudobé dění v Tunisku se změnami v Malajsii.

Podrobný přehled o genezi a činnosti salafistů v Tunisku sepsal (Tůpek 2013), jenž přidal i porovnání s aktivitami salafistů v Egyptě. Samotnou analýzou vzestupu tohoto myšlenkového směru na území Tuniska se zabýval (Cavatorta 2015) a nejrůznější důvody tento trend podmiňující zkoumal Marks (2013). Ten se zároveň věnoval i dělbě tuniských salafistů a zmiňoval rostoucí oblibu džihádismu. Merone (2015) pak viděl za historickým vývojem islamismu v Tunisku především třídní boj a popisuje postupný odklon tradičních přívrženců islamismu (v tuniském kontextu) směrem k radikálnějším směrům.

Všechny výše zmíněné publikace posloužily jako užitečné zdroje informací pro tuto diplomovou práci, nicméně leckteré zmíněné aspekty tématu by si zasloužily hlubší prozkoumání. A právě jednomu z nich se pak tato práce věnuje.

3 METODIKA

Metodicky tato diplomová práce využívá principy případové studie. Stejně jako většina případových studií je nucena využívat kombinovaných metod analýz (Ženka a Kofroň 2012). Pro zodpovězení jednotlivých výzkumných otázek je proto nutné využít jak kvalitativní, tak i kvantitativních metod výzkumu. A právě kvantitativní data se mohou projevit jako velmi užitečná pro potřeby jinak kvalitativně orientovaného výzkumu (Brady 2010).

Gering (2004, s. 340) definuje případovou studii jako „intenzivní studium jedné jednotky pro účely porozumění širší třídě podobných jednotek“ a vzápětí dodává, že „pojem jednotka zde označuje prostorově ohraničený fenomén (např. národní stát, revoluci, politickou stranu, epizodu ve vývoji určité země apod.) pozorovaný v jednom bodu v čase, či v určité vymezené časové periodě“. Tato práce pak využívá komparativní případové studie, kdy jsou za zkoumané jednotky dosazeny dva státní útvary – Egypt a Tunisko.

3.1 Zdůvodnění výběru zkoumaných zemí

Pro komparativní studii zaměřující se na vývoj islamismu, resp. politického islámu byly vybrány dvě země – Egypt a Tunisko. Na území prvně zmiňovaného totiž dlouhodobě funguje největší a nejsilnější islamistické hnutí v podobě Muslimského bratrstva. Právě ideje této původně náboženské organizace se během 20. století rozšířily do všech zemí severní Afriky i mnoha blízkovýchodních států (Wickham 2015). Výjimkou nebylo ani Tunisko, kde na myšlenky zakladatele Muslimských bratří, Hasana al-Banná, navázal Rášid Ghannúší. Jeho Hnutí islámského odporu i později Strana obrody čelili mnohým perzekucím ze strany vládnoucího režimu prezidenta Bin Alího, ale události Jasmínové revoluce ji katapultovaly k moci. Tunisko se tedy jeví jako nejvhodnější státní útvar pro porovnání postavení a činnosti islamistů. Společně s Egyptem je považováno za archetypálního zástupce průniku islamistických hnutí do pater vysoké politiky (Beránek 2014).

Pro zdůvodnění mého výběru výše a zároveň dokreslení situace v celém regionu severní Afriky je třeba uvést i postavení islamistů v ostatních zemí Maghrebu. V Maroku na přelomu 60. a 70. let vznikla s pomocí egyptských Bratří první tamější islamistická

skupina, Hnutí islámské mládeže⁴, na niž navázalo i hnutí Spravedlnost a dobročinnost⁵ založené Abdassalám Jásínem. Toto hnutí plnilo po tři dekády funkci největší opoziční skupiny v zemi a v roce 1998 se transformovalo do skutečné politické platformy – Strany spravedlnosti a rozvoje⁶. Po událostech Arabského jara se strana stala nejsilnějším politickým hráčem a její lídr Abdeliláh Benkírán⁷ premiérem. V následujících parlamentních volbách výhru obhájila a po turecké Straně spravedlnosti a rozvoje⁸ se jedná o jedinou politickou stranu ukotvenou v islámu, která doposud vyhrála svobodné volby opakovaně. Do komparativní studie jsem se rozhodl Maroko nezařadit, jelikož Strana spravedlnosti a rozvoje se obecně prezentuje jako demokratická strana s kořeny v islámu, nikoliv jako islamistické hnutí. Ovšem výraznější roli v zamítnutí Maroka, jako vhodné země pro porovnání, sehrála její dlouhodobá loajalita královské rodině, kdy reálně nezpochybňuje podstatu režimu, jemuž naopak dodává legitimitu, zatímco se výměnou za tuto neoficiální podporu smí sama podílet na vládě v zemi (Čejka a kol. 2017, Ježová 2011). V Alžírsku se na začátku 90. let prosadila Fronta islámské spásy⁹ založená Abbasím Madaním a Alím Belhadžem. Tato fundamentalistická strana vyhrála v roce 1991 parlamentní volby, nicméně následně byla od moci odstavena armádou, čímž v zemi odstartovala několikaletá občanská válka. Potenciální komparaci Egypta s Alžírskem jsem zamítl kvůli tomu, že byť alžírští islamisté zvítězili ve volbách, tak se k reálné vládě v zemi nikdy nedostali, ale také kvůli relativní neaktuálnosti jejich politického úspěchu. Navíc od roku 1993 je tato platforma na seznamu zakázaných politických stran a dnes na alžírském území operují převážně radikální islamistické skupiny, mezi nimiž dominuje al-Qá'ida v islámském Maghrebu¹⁰ působící v jižní části země (Křížek 2011). V dubnu letošního roku navíc po dvaceti letech odstoupil z prezidentského úřadu Abdalaziz Buteflika¹¹ a zůstává otázkou, kdo se v Alžírsku

⁴ V originálním názvu „Harakat aš-šabiba al-islamíja“, založená roku 1969, byla původně extremistická organizace inspirovaná myšlenkami Sajjida Qutba. Její členové se později přidali ke Straně rozvoje a spravedlnosti.

⁵ V originále „Harakat al-adl wa al-ihsan“ neboli AWI je dnes v Maroku nelegální, ovšem autoritami tolerovaná skupina. Příznivce si získávala především rozsáhlou charitativní činností na periferii velkých měst.

⁶ V originálním názvu „al-ihár al-ištirákí lil qawát aš-šabíja“, známá také jako „Parti de la justice et du développement“ neboli PJD.

⁷ Abdeliláh Benkírán je jeden z nejvýraznějších marockých politiků moderní éry. Post premiéra země zastával v letech 2011-2017. Nahradil ho jeho stranický kolega Sajíd ad-Dín al-Othmání.

⁸ Turecká Strana spravedlnosti a rozvoje (Adalet ve Kalkinma Partisi) neboli AKP je umírněné islamistické hnutí a dnes nejsilnější politická strana v zemi. Jejím předsedou je turecký prezident Recep Tayyip Erdogan.

⁹ V originále „al-jabhah al-islamíja lil-inqádh“, známá také jako „Front Islamique du Salut“ neboli FIS

¹⁰ Teroristická skupina operující v jižním Alžírsku a severních částech Mauritánie, Mali, Nigeru a Čadu. Členové pocházejí především z Alžírsku, Maroka a místních saharských klanů. Stojí za útoky v Bamaku (2015) a Ouagadougou (2016).

¹¹ Abdalaziz Buteflika zastával vysoké politické funkce již od roku 1962. Alžírským prezidentem byl v letech 1999-2019. V roce 2013 utrpěl mozkovou příhodu a reálně se stáhl z veřejného života. Po ohlášení jeho další kandidatury na post prezidenta (2019) však zasáhly Alžírsko celostátní protesty a na nátlak armády rezignoval.

dostane k moci a jakým směrem se bude země nadále ubírat (BBC 2019, Česká televize 2019). Specifickým případem je pak Libye, kde po dlouhou dobu vládl Muammar Kaddáfí. Ten stál v čele Velké libyjské arabské lidové socialistické džamáhírije až do roku 2011, kdy byl v rámci revoluce svržen a posléze zabit. Od té doby upadla celá země do chaosu a občanské války, která na jejím území stále probíhá (Al Jazeera 2017). A právě kvůli aktuální situaci v Libyi se ani ona nejeví jako vhodný zástupce pro komparativní studii.

Za účelem lepší ilustrace mého výběru je potřeba poukázat na společné i rozdílné politické a socioekonomické parametry obou dvou porovnávaných zemí. Jak Egyptská arabská republika, tak Tuniská republika mají stejné státní zřízení, což je patrné na prvním pohled z jejich oficiálních názvů. Obě dvě země získaly v průběhu 20. století nezávislost na koloniálních velmocech¹², ovšem následně se dostaly do područí autoritářských vládců, pro jejichž režimy byla typická despocie a dlouhověkost¹³. Významné změny ve vedení zemí přinesly až události Arabského jara, jejichž plamen byl zažehnut na sklonku roku 2010 v Tunisku a rychle se rozšířil napříč blízkovýchodním regionem. Hnacím motorem této revolty byla především nespokojená mládež, která v područí stávajících režimů neviděla budoucnost. Jednou z příčin její nespokojenosti byly vysoká nezaměstnanost a stále rostoucí ceny základních potravin. Právě tyto revoluce vynesly do vysoké politiky mnoho nových tváří, přičemž nejlépe z nastalé situace dokázaly profitovat islamistické strany. Spoléhaly se svou dlouholetou pololegální činností, kdy často čelily mnohým represím ze strany autoritářských režimů, a širokou členskou základnu, která měla jejich organizace spojené s rozsáhlou charitativní činností suplující v některých oblastech sociální politiku nefungujících států. Dalším společným prvkem je náboženství. Obyvatelé obou zemí se výraznou většinou hlásí k sunnitskému islámu¹⁴. V ekonomické oblasti spoléhají obě dvě komparované země na těžbu a export ropy, turismus¹⁵ a remitence¹⁶. Na druhou stranu reputace těchto severoafrických zemí mezi zahraničními turisty několikrát v minulosti utrpěla teroristickými útoky islámských radikálů.

¹² Egypt získal nezávislost na Velké Británii roku 1922 (v republiku se pak transformoval v roce 1953). Tunisko se francouzské nadvlády zbavilo roku 1956.

¹³ V Egyptě se do roku 2011 vystřídal čtyři prezidenti a v Tunisku dokonce jen dva.

¹⁴ V Egyptě nalezneme i početnou menšinu koptských křesťanů (10 %), zatímco Tunisku je nábožensky téměř homogenní země.

¹⁵ Nejatraktivnější egyptské destinace leží na pobřeží Rudého moře a vyhledávaným turistickým cílem jsou i památky Starověkého Egypta. Cestovní ruch v Tunisku se koncentruje na pobřeží Středozemního moře.

¹⁶ Za remitence označujeme finanční prostředky zasílané migrandy ze země zaměstnání do své původní vlasti.

Na základě výše uvedených parametrů zjišťujeme částečnou podobnost Egypta a Tuniska, nicméně obě země se v mnohých aspektech i liší, což nám umožňuje jejich vzájemné porovnání (viz tabulka 1). Egyptská arabská republika zaujímá 6x větší rozlohu, než je tomu v případě Tuniska a obývá ji 9x vyšší počet obyvatel. Oba dva státní útvary mají také odlišnou míru urbanizace, kdy v rozvinutějším Tunisku žije ve městech o čtvrtinu více obyvatel, než je tomu v případě Egypta. Z toho rozdílu plyne i následující diference míry zaměstnanosti v priméru. Dále Egypt vykazuje vyšší procento populace žijící pod hranicí chudoby¹⁷ a potýká se s velmi rychle rostoucí inflací¹⁸. Nejen na základě těchto důvodů je nejlidnatější arabská země i velkým příjemcem finanční pomoci ze zahraničí. Z pohledu mezinárodní spolupráce udržuje Egypt čilé styky se Spojenými státy americkými a nemalé finanční prostředky do země plynou i z oblasti Perského zálivu. Oproti tomu Tunisko se více orientuje na Evropskou unii, s níž podepsalo již v roce 1995 Asociační dohodu. Důležitou úlohu během Arabského jara, a především po něm v obou dvou zemích sehrály armádní složky. Zatímco v Tunisku se přiklonily na stranu demonstrantů proti režimu prezidenta Bin Alího, tak v Egyptě s revolucionáři sice zcela nesympatizovaly, ovšem nakonec pod nátlakem Spojených států amerických sehrály výraznou roli v odstoupení dosavadního prezidenta. Po Mubáarakově rezignaci se dokonce jejich zástupci na omezenou dobu postavili do čela země¹⁹, kam se po sesazení legitimně zvoleného zástupce z řad islamistů, Muhammada Mursího, v roce 2013 opět vrátili. Islamisté se tedy v rámci tuniských poměrů dokázali na politickém poli etablovat, oproti tomu v Egyptě svou šanci nevyužili a byli nahrazení vojenským režimem generála as-Sísího (Burgerová 2011, CIA 2018, Čejka a kol. 2017, Černý 2017).

Právě zmíněné diference nám pomohou dojít k závěru a zjistit, které aspekty jsou pro podporu islamistických hnutí a jejich postavení ve společnosti klíčové a zdali naopak některé z nich jejich pozici ovlivňují negativně.

¹⁷ Mezinárodní práh chudoby je Světovou bankou stanoven na 1,25 USD na den. V Egyptě jeho míra dosahuje 28 % a v Tunisku 15,5 %.

¹⁸ Inflace v Egyptě v roce 2017 dosáhla téměř 24 % (meziroční nárůst o 14 %) a v této statistice je nyní 10. nejhorší zemí na světě.

¹⁹ Moc od odstoupivšího prezidenta Husní Mubáraka převzal v lednu 2011 polní maršál a ministr obrany Muhammad Husajn Tantávi, který v čele země setrval do června 2012.

Tabulka 1: Shodné a rozdílné parametry Egypta a Tuniska

Shodné parametry	Odlišné parametry
Dlouhodobé autokratické režimy v 20. století	Rozloha země
Úspěšné arabské revoluce -> pád režimů	Počet obyvatel
Poloprezidentské republiky	Míra urbanizace
Bývalé kolonie	Míra zaměstnanosti v priméru
Sunnitský islám	Míra chudoby
Těžba ropy	Míra inflace
Atraktivní destinace pro cestovní ruch	Spolupráce s EU x USA
Příjemci velkého objemu remitencí	Vliv armády
Vysoká nezaměstnanost mladé populace	Udržitelnost politiky islamistů
Perzekuce islamistů bývalými režimy	Prezidentský kandidát z řad islamistů
Sociální činnost islamistů	
Vstup islamistů do politiky (výhra ve volbách)	
Teroristické útoky radikálů	

Zdroj: vlastní zpracování

3.2 Kvalitativní metody

Pro účely případové studie byla použita metoda tzv. „kontrastu kontextů“, spočívající v empiricky zaměřené analýze zkoumaného souboru. Tato metoda si zároveň neklade ambice přinášet nové teorie či vyvozovat teoretické závěry, jejím cílem je spíše porozumět empirické realitě a vyjádřit se k platnosti obecných tezí (Drulák 2008).

V práci se také objevuje aplikace Millových metod induktivní logiky, jejichž cílem je objasnit kauzální souvislosti mezi zkoumanými proměnnými. Tuto dnes již, pro politologický výzkum, klasickou metodu zformuloval v 19. století žijící anglický filozof a ekonom John Stuart Mill. Jeho metodika v zásadě vychází ze čtyř typů induktivních metod – souhlasu, rozdílu, zbytku a sdružených změn. V této práci je operováno s metodou souhlasu neboli shody. Ta pracuje s případy, které jsou v mnoha ohledech odlišné, ale zároveň mají některé společné aspekty, mezi nimiž se ukrývá příčina (nezávisle proměnná) a důsledek (závisle proměnná). Na základě eliminativní logiky ve vztahu

k příčinnosti nejprve vyloučí proměnné, jejichž hodnoty jsou odlišné, aby poté mezi nezávislými proměnnými, které nelze vyloučit, našla hledanou kauzální proměnnou neboli příčinu závisle proměnné (Drulák 2008, Kouba 2008, Ženka a Kofroň 2012).

V této práci byla za závisle proměnnou dosazena pozice islamistických stran v Egyptě a Tunisku po událostech Arabského jara, přičemž za proxy indikátor, jenž jejich reálné postavení odhalí, byly zvoleny volební výsledky islamistických stran, resp. jejich kandidátů, dosažené během několika volebních událostí mezi roky 2011 a 2014. Nezávisle proměnné zkoumané přímo představovaly socioekonomické ukazatele, zatímco vliv možných zprostředkujících proměnných ve formě zahraničně-politických vztahů, průběhu událostí Arabského jara a samotného působení na politické scéně je diskutován v kapitole „Historický vývoj a politický kontext“.

3.3 Kvantitativní metody

K využití statistických metod bylo v této práci přistoupeno z důvodu doplnění kvalitativní Millovy metody shody. Za účelem zjištění míry závislosti postavení islamistických stran, zastoupeným proxy indikátorem v podobě jejich volebních výsledků, a socioekonomických ukazatelů byla vybrána metoda korelační analýzy. Jelikož do korelační analýzy vstupují data s malým počtem pozorování, přičemž některá z nich nevykazují ani na základě Kolmogorovo-Smirnova testu normalitu rozložení (ověřenou i vykreslením frekvenčního histogramu), bylo přistoupeno k volbě Spearmanova korelačního koeficientu pořadí. Ten je oproti základnímu typu korelační analýzy v podobě Pearsonova korelačního koeficientu taktéž rezistentní vůči odlehlým hodnotám v pozorování.

Spearmanův korelační koeficient r_s se nevypočítává přímo z naměřených párových hodnot proměnných X a Y, ale na základě jejich pořadí, čímž si získal přídomek pořadový. Samotný koeficient korelace r_s spočteme dle vzorce:

$$r_s = 1 - \frac{6 \sum D_i^2}{n(n^2 - 1)}$$

kde D_i představuje rozdíly z pořadí hodnot proměnných X a Y vzhledem k ostatním hodnotám seřazeného výběru podle velikosti a n je počet srovnávaných dvojic (Hendl 2009).

Výběrový koeficient korelace r_s vždy nabývá hodnot od -1 do 1, kdy záporná hodnota značí nepřímou závislost a kladná hodnota koeficientu naopak závislost přímou. Interpretace konkrétní hodnoty korelačního koeficientu se posuzuje různě v závislosti na konkrétních situacích. Hendl (2009) rozděluje míru asociace vztahu do třech kategorií: $r=0,1-0,3$ jako malou, $r=0,3-0,7$ jako střední a $r=0,7-1$ jako velkou. Samotný Spearmanův korelační koeficient je pak významný na zvolené hladině významnosti $\alpha = 0,05$.

Limitem Spearmanova korelačního koeficientu je fakt, že se jedná o koeficient párový, a tudíž jeho pomocí nemůžeme měřit vzájemnou závislost mezi více proměnnými. Tento deficit se však jednoduše obejde měřením jednotlivých parciálních korelací, kdy se postupně budou sledovat vzájemné vztahy mezi dvěma proměnnými.

Jakožto sekundární prostorová analýza byla v případě Tuniska využita i faktorová analýza. Konkrétně se jednalo o analýzu hlavních komponent (principal component analysis), jejímž cílem je redukce počtu proměnných pomocí tzv. hlavních komponent, jimiž popisuje variabilitu všech proměnných a vztahy mezi nimi. Soubor vzájemně korelovaných proměnných je v jejím rámci zredukován na menší soubor nekorelovaných faktorů. Na základě těchto extrahovaných faktorů posléze lépe porozumíme posuzovaným datům. Míra adekvátnosti výběru dat pro určitou faktorovou analýzu byla vždy ověřena Kaiser-Mayer-Olkinovým testem. Po ověření samotné adekvátnosti výběru byly za pomoci ortogonální rotační metody Varimax extrahovány nové vysvětlující proměnné (Hendl 2009).

3.4 Zdroje dat

Dostupnost alespoň nějakých socioekonomických a volebních dat za jednotlivé guvernatury rozhodně sehrála roli při výběru zkoumaných případů. Socioekonomická data byla v případě Egypta čerpána z databází Central Agency for Public Mobilization and Statistics (viz CAPMAS 2017) a State Information Service (viz SIS 2015), zatímco volební data ze serveru National Election Authority (viz NEA 2014). Ve všech případech se jedná o oficiální státní statistiky. V případě Tuniska posloužila jako datový zdroj socioekonomických charakteristik oficiální státní databáze Statistiques Tunisie

(viz ST 2014) doplněná o data z platformy Invest in Tunisia (viz IT 2015) spadající pod Ministerstvo rozvoje, investic a mezinárodní spolupráce. Volební výsledky byly zpracovávány na základě dat ze serveru Tunisia Election Data (viz TED 2014), za níž stojí neziskový sektor. Další informace o volební participaci občanů v obou dvou zemích pocházely ze serverů Election Guide (viz EG 2019) a Institute for Democracy and Electoral Assistance (viz IDEA 2019).

3.5 Transkripce

Transkripci arabských jmen do jejich českého ekvivalentu jsem prováděl na základě studované literatury a internetových zdrojů, které pokryly téměř kompletní seznam v práci zmiňovaných jmen. Ve výjimečných případech, kdy jsem ve zdrojích nenalezl český přepis, bylo využito konzultace s rodilým mluvčím. Názvy ustálených politických platforem se v diplomové práci objevují v české transkripci, která je hojně užívaná napříč literaturou. Jejich originální názvy pak čtenář nalezne v poznámkách pod čarou. Krátkodobě působící hnutí jsou zmiňována přímo v originální verzi. V případě geografických místopisných názvů jsem se řídil na základě tabulek viz příloha. Jednotlivé arabské názvy vycházejí z místních dialektů arabštiny, nikoliv z její standardní spisovné formy, v důsledku čehož se mohou od jinde uváděných mírně odlišovat. Na základě těchto potenciálních nesrovnalostí jsem se ve své práci rozhodl upřednostnit přepisy z místních názvů do českého jazyka.

3.6 Limity zvolené metodiky

Zvolené analytické metody mají několik limitů, na něž je třeba poukázat. Nejprve je třeba přihlídnout ke kvalitativní Millově metodě shody. Ta má sama o sobě hned několik dílčích problémů. Zaprvé je velmi těžké až nereálné najít dvě země, které by se lišily prakticky ve všech okolnostech kromě příčiny a důsledku. Tím se dostáváme k monokauzálnímu principu této metody, neboť předpokládá, že závisle proměnná je právě důsledkem jedné příčiny. Tato idea však přímo odporuje komplexní příčinnosti vyskytující se v sociálních systémech. Tento problém Mill (1930, cit. v Kouba 2008) nazývá mnohost příčin, zatímco Skocpol (1979) ho pojmenovává ekvifinalitou (problém reálné mnohonásobné kauzality). Zatřetí je třeba hledět na Millovy metody pouze jako

na prostředek eliminující vliv negativních proměnných, nikoliv jako na nástroj sloužící k pozitivnímu zhodnocení příčinnosti. Stále totiž mohou existovat některé nepozorované proměnné, které jsou tou pravou příčinou (Kouba 2008). Na druhou stranu (Ženka a Kofroň 2012) uvádí, že i přes tyto limity jsou Millovy metody induktivní logiky zajímavým doplňkem k dalším postupům a efektivně poslouží i pro vysokoškolské práce.

Co se týče limitů nasbíraných dat byl výzkum limitován dostupnými socioekonomickými datovými sety v případě obou dvou zemí. Další datový limit se objevil při získávání volebních výsledků obou dvou parlamentních voleb v Egyptě (2011/2012 a 2015), kdy bylo třeba vycházet z obdržných mandátů jednotlivých kandidátů dle guvernorátů a následně je přepočítat na procentuální zisky islamistických stran v daných regionech bez použití metodického přístupu přepočtu hlasů na mandáty, resp. naopak. Limitující shledávám i úroveň, na níž byla data zkoumána, neboť v případě velkých guvernorátů se pravděpodobně bude vyskytovat výrazná vnitřní diverzifikace (např. chudinské čtvrti v případě největších měst), která samotnou interpretaci výsledků může potenciálně ovlivnit.

4 TEORETICKÝ RÁMEC

Vzhledem k cílům diplomové práce, které směřují mimo jiné k objasnění vlivu socioekonomických faktorů na úspěšnost islamistů v jednotlivých regionech, se ona samotná bude opírat o teorii konfliktních linií, na jejímž základě se pokusí vysvětlit diference v podpoře islamistických stran napříč gubernoráty v Egyptě a Tunisku.

4.1 Pojem konfliktní linie

Teorie konfliktních linií (cleavages) je politickým konceptem, který slouží k vysvětlení podoby stranických systémů v rámci jednotlivých politických systémů. Vychází z podstaty, že v každé společnosti existují lidé s odlišnými potřebami a zájmy. Tito lidé se sdružují do nejrůznějších zájmových skupin a snaží se základě společného hodnotového žebříčku své zájmy prosadit. V rámci společnosti pak dochází ke vzájemným střetům těchto skupin, většinou již přetransformovaných do politických organizací, které jsou vyvolány protichůdnými názory v nejrůznějších otázkách (Klíma 1998).

Samotný koncept konfliktních linií (cleavages) se v odborné literatuře prvně objevuje roku 1967, kdy norský politolog Stein Rokkan vydává společně s americkým sociologem Seymourem Lipsetem přelomové dílo „Party Systems and Voter Alignments”. Jedná se o hojně využívaný koncept, přičemž pojem cleavages bývá do češtiny překládám různě. Setkáváme se s výrazy jako štěpné linie (Říchová a Lisa 1995), rozštěpení (Novák 1997), rozpor (Klíma 1998) či konfliktní linie (Fiala a Strmiska 1998). A právě posledního překladu se ve své práci budu držet, jelikož je pravděpodobně nejpřesnější a nejlépe vystihuje celou podstatu tohoto konceptu. S podobným názorem přichází i Hloušek (2007, s. 362) tvrdící, že „toto slovní spojení nejlépe postihuje dynamiku soupeření a konfliktu mezi jednotlivými politickými stranami a zároveň také obraz společnosti určitého státu, která je z různých důvodů politicky či kulturně rozdělena a toto rozdělení se odráží v existenci různých soupeřících politických stran“.

Konfliktní linie vznikají mezi odlišnými zájmovými skupinami s protichůdnými názory. Samotné rozdíly ve vnímání okolního světa, názorovém směřování i projevech jednotlivých sociálních skupin ale ke zrodu konfliktní linie nestačí. Důležitým prvkem je

i kolektivní uvědomění si své odlišnosti a společná participace na prosazování svých zájmů. Organizačním dovršením celého procesu je pak vznik politické strany, skrze niž dochází k interpretaci názorů celé skupiny a jejich prosazování. Následné politické soupeření pak může být katalyzátorem vzniku konfliktní linie (Klíma 1998).

V současnosti lze definovat dva přístupy k problematice konfliktních linií. Prvním z nich je sociologický (sociální či sociálně-politický), který reflektuje historicky podmíněné štěpení společností a snaží se identifikovat její sociální rozvrstvení. Každá sociální skupina prošla dlouhodobým vývojem, v jehož rámci se postupně vymezovala vůči dalším skupinám. Tak se dostáváme ke vzniku konfliktních linií. Hlavními autory tohoto směru jsou kromě Lipseta s Rokkanem (1967) i Gallager, Laver a Mair (2001). Druhým přístupem je pak politický. Ten zahrnuje striktně politické postoje a chování, zatímco na sociální rovinu politické polarizace nebere ohledy. Můžeme ho tedy nazývat i přístupem politologickým (Hloušek, Kopeček 2004). Mezi jeho nejvýznamnější představitele se řadí Ronald Inglehart (1990), který přišel s pátou konfliktní linií v rámci konceptu postmaterialismu.

4.2 Teorie konfliktních linií od Steina Rokkana

Norský politolog Stein Rokkan je považován za hlavního autora konceptu konfliktních linií. Společně se svým americkým kolegou Seymourem Lipsetem roku 1967 publikovali dílo „Party systems and Voter Alignments“, v němž tuto teorii poprvé zmiňují. Ve svém díle se autoři věnují vzniku těchto linií uvnitř stranických systémů v zemích západní Evropy. Konfliktní linie vznikaly dlouhodobým vývojem společnosti od konce středověku až do éry současné masové politiky. Zásadní roli pro jejich vznik sehrály dva historické mezníky, které autoři nazývají kritickými zlomy (critical junctures), a těmi jsou národní revoluce a průmyslová revoluce. Kromě těchto zlomů autoři definují rozdělení konfliktních linií i dle dimenzí. Na jejich základě dělí linie do dvou kategorií – teritoriální dimenze a dimenze funkcionální (Lipset, Rokkan 1967).

Tabulka 2: Základní konfliktní linie dle Steina Rokkana

	Teritoriální dimenze	Funkcionální dimenze
Národní revoluce	Centrum-periferie	Církev-stát
Průmyslová revoluce	Město-venkov	Vlastníci-pracující

Zdroj: Lipset & Rokkan (1967)

V rámci národních revolucí napříč jednotlivými státy vznikly konfliktní linie na úrovni centrum-periferie a církev-stát. Za národní revoluce označujeme proces budování národa a národních identit, jazykovou unifikaci a vytváření administrativních, ekonomických i kulturních center. V tomto období se centralizující tendence politických elit střetly s regionálním odporem. Periferní regiony, a v nichž žijící skupiny obyvatel, si toužily zachovat vlastní identitu (etnickou, historickou, jazykovou i kulturní), mobilizovaly své síly, projevovaly nesouhlas vůči dominantní kultuře a začaly se z nich ozývat hlasy toužící po určité formě autonomie na centrální oblasti. Na základě tohoto rozporu definují autoři vznik první konfliktní linie. Z ní se začaly formovat regionální politické útvary, stojící v opozici centralistickému systému, jejichž hlavním cílem bylo uchování si svých tradičních hodnot (Klíma 1998, Kopeček 2002). Do funkcionální dimenze pak autoři zařazují konfliktní linii mezi církví a státem. Tento rozpor začal nabývat reálných obrysů po Velké francouzské revoluci, která sebou přinesla i vlnu následné sekularizace. Neshody mezi národním státem a křesťanskou církví panovaly především v zemích s vysokým procentem religiózního obyvatelstva, a nejvíce pak v těch s dominancí katolické církve. Katoličtí věřící byli silně integrováni, velmi si uvědomovali svou identitu a sounáležitost se souvěrci. Církev je izolovala od cizích vlivů tím, že zakládala vlastní školy i organizace, vydávala vlastní periodika a snažila se o udržení monopolu na výklad morálních hodnot a norem, čímž samozřejmě zasahovala i do politického rámce. To samozřejmě nesli s nelibostí zástupci sekulární moci. Tento proces se však netýká zemí s výrazným vlivem protestantské církve, která byla velmi mladá a spíše působila v roli, již Rokkan s Lipsetem nazývají „agenti státu“. Vzhledem k vysoké míře náboženské identifikace začaly vznikat i křesťanské politické strany, jež se záhy institucionalizovaly v rámci politických systémů. Tyto strany získaly přízviska křesťansko-demokratické či křesťansko-sociální (Klíma 1998).

Průmyslová revoluce přinesla vlnu masivní industrializace, ale i výrazné demografické změny a zásahy do společenské struktury společnosti. V jejím rámci vykrytalizovaly další dvě konfliktní linie. První z nich je linie město-venkov spadající

do teritoriální dimenze. Potenciální konflikty mezi městem a venkovem byly patrné již dříve, nicméně teprve s nárůstem urbanizačních procesů a vyšší populační koncentrací v nově se industrializujících městech získala konfliktní linie pevný základ (Hloušek, Kopeček 2004). Venkov nepřijímá prudké změny přicházející z městského prostředí ochotně, navíc jeho zájmy byly upozaděny a na významu nabyly ty městské. Pochopitelně tak začaly vznikat politické organizace hájící názory venkova, a těmi se staly strany agrární. Druhou linií sváru vycházející z průmyslové revoluce se stal konflikt mezi vlastníky a pracujícími. Autoři ho zahrnují do funkcionální dimenze. S nárůstem industrializace se měnila ekonomická struktura a její významnou součástí se stal soukromý sektor spoléhající na pracovní sílu námezdních dělníků. Budeme-li se na situaci dívat marxistickou optikou, tak můžeme jednotlivé strany rozdělit na buržoazii a proletariát. Proletariát se domníval, že je buržoazií vykořisťován a snažil se proti svému postavení vymezit. Vznikaly tak organizace hájící zájmy pracujícího lidu, později odbory. Tato konfliktní linie dala vznik stranám sociálně-demokratickým, komunistickým a později i řadě stran pravicových (Klíma 1998, Kopeček 2002).

Na základě výše uvedených konfliktních linií autoři vysvětlují vznik a strukturalizaci stranických systémů. Vazby voličů na politické strany označují jako „alignments“, přičemž Lipset s Rokkanem (1967) přišli se zjištěním, že tato voličská příslušnost k určité straně, která je daná identifikací se sociální skupinou prosazující zájmy jedince, se od počátku 20. století prakticky nezměnila. Situaci na začátku 60. let tedy označili jako „freezing“ neboli zamrznutí politických systémů. Za pravdu jim později dává i německý politolog Klaus von Beyme, který se následně věnuje štěpným liniím ve východní Evropě a přichází s dalším dělením do nových konfliktních linií (cit. v Fiala 1998). Výrazná změna nastala až s příchodem mladší nastupující generace v posledních dekádách 20. století. Započal úpadek identifikace voličů se stranami dlouhodobě etablovanými na politických kolbištích, což se projevilo poklesem členů klasických zaběhnutých stran i vyšší voličskou fluktuací. Politické strany na to reagovaly mobilizací a snahou zaujmout širší vrstvy obyvatelstva, což paradoxně vedlo k jejich dalšímu odosobnění od tradičních voličů. Ke slovu se dostávají také nové stranické alternativy, které se snaží získat své voliče především mezi zmíněnou mladší populací. Celý tento proces se označuje jako rozmrzání stranických systémů (Hloušek, Kopeček 2004).

4.3 Moderní chápání konceptu konfliktních linií

Koncept konfliktních linií od Steina Rokkana vznikl v 60. letech minulého století a porovnával tehdy aktuální situaci s prvním polovinou 20. století. Jedním z jeho závěrů je i „zamrznutí politických systémů“. Politické systémy však následně opět rozmrzly a teorie norského politologa již nebyla dostatečným nástrojem sloužícím k vysvětlení nastalých změn, neboť nebraly v potaz ani vznik nových politických subjektů formujících se na základě moderních problémů uvnitř společnosti, a přitom nevycházejících ze čtyř konfliktních linií, ani vyšší voličskou volatilitu, jelikož jednotliví voliči již nejsou tolik spjati s konkrétní sociální skupinou.

Jedním z dalších politologů, kteří navazovali na práci Steina Rokkana, byl i americký sociolog Ronald Inglehart (1990). Ten přišel s konceptem materialismu a postmaterialismu. Změna životního stylu, vzestup vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva a nárůst životní úrovně zapříčinily nové vnímání světa a změnu v oblasti občanských a politických hodnot. Lidé se již nesoustředili jen na své materiální zajištění a fyzické přežití, ale začali klást důraz i na osobní sebevyjádření a individuální kvalitu života. Se změnou těchto hodnotových postojů logicky přišla změna voličských preferencí a orientace na moderní politické strany, které jejich zájmy dokázaly více reflektovat. Přichází tak doba, kdy sociální status a příslušnost k dané sociální skupině nehraje při demokratické volbě tak zásadní roli jako tomu bylo v minulosti. Názory jednotlivých skupin nicméně nadále zůstávají odlišné a vzniká nová konfliktní linie materialismus-postmaterialismus. Na stranu postmaterialistů se přidávala střední třída, která zaznamenala nejvyšší nárůst životní úrovně a logicky s tím i změnu hodnotového měřítko. Více dbala na environmentální témata a zastávala liberálnější názory. Jejimi reprezentanty v politickém spektru se staly strany tzv. nové pravice a nové levice, za jejichž zástupce lze považovat Stranu zelených. Na straně druhé zůstávala stále skupina obyvatel s nižším vzděláním, většinou z řad dělnictva, která se nastalých změn spíše obávala a byla orientována stále na hodnoty materiální. Vzhledem k nastalým změnám v rámci politických systémů a praktickému přetnutí původních konfliktních linií musely i tradiční politické strany za účelem přežití změnit svůj politický program a více se zaměřit na moderní témata (Hloušek, Kopeček 2004).

Koncept konfliktních linií rozvíjí i nizozemský politolog Arend Lijphart (1981), který navazuje na své předchůdce. Z pohledu terminologie nemluví během vývoje politických systémů o konfliktních liniích, nýbrž o dimenzích. Podobně jako Stein Rokkan

stanovil čtyři základní: kulturně-etnickou, náboženskou, urbánně-rurální a socio-ekonomickou. Posléze dle Ronalda Ingleharta přidává pátou – postmaterialistickou a další dvě vlastní. Šestou dimenzi shledává v otázce podpory stávajícího režimu a přináší podrobný náhled na jednotlivé spory v jejím rámci. Proti sobě zde stojí politické strany sympatizující s režimem a politické organizace stojící v opozici. Jsou to antisystémové strany a požadují změnu režimu. Zárným příkladem byl souboj stran demokratických s partajemi komunistickými (Hloušek, Kopeček 2004). Sedmá dimenze se nachází na linii sporu v otázkách zahraniční politiky. Část politických stran inklinuje východním směrem k Rusku a jsou označovány za proruské, zatímco proti nim stojí strany směřující směrem západním. Ty získávají přídomek prozápadní či proamerické. Podobně politické spektrum diverzifikuje i otázka sounáležitosti s Evropskou unií, máme zde strany proevropské a strany euroskeptické (Klíma 1998, Hloušek, Kopeček 2004).

Moderní optikou se na koncept konfliktních linií dívá italský politolog Stefano Bartolini. Ten samozřejmě také vychází z původního Rokkanova konceptu, ale uvažuje ho v konsekvencích plynoucích ze změn post-rokkanovského světa. Stanovuje tři definiční kritéria, která musí každá úplná konfliktní linie bezpodmínečně obsahovat. Jsou to empirický socio-strukturní element, normativní prvek ve formě sdílení idejí s identifikovanou sociální skupinou a prvek organizační vedoucí k ustanovení orgánu politické reprezentace (Hloušek 2007).

Do hodnocení čtyř tradičních konfliktních linií v dnešní době se pouští Novák (2016) a postupně hodnotí vývoj každé dimenze. Kulturně-etnická dimenze (linie centrum-periferie) posílila především v národnostně nesourodých zemích, v rámci náboženské dimenze prakticky vymizely spory mezi katolíky a protestanty, zatímco na intenzitě nabraly názorové rozkoly mezi věřícími a sekulárním státem. Dimenze urbánně-rurální nebyla významnou již v dřívějších dobách, a to platí i nadále. Dříve nejvýraznější dimenze socio-ekonomická dnes ztratila na významu v ideologickém nádechu, ale přetransformovala se do sporů mezi pravicovými a levicovými politickými stranami.

4.4 Konfliktní linie v Egyptě a Tunisku

Přestože se Lipset s Rokkanem společně s dalšími autory zabývali konfliktními liniemi především v evropských zemích, tak se domnívám, že některé z jejich myšlenek lze aplikovat i na, v práci zkoumané, politické systémy v Egyptě a Tunisku.

Pokud autoři zmiňovali tzv. zamrznutí západoevropských politických systémů během 60. let minulého století, tak v případě Egypta i Tuniska můžeme hovořit o podobné situaci během celé druhé poloviny 20. století. Důvodem prakticky neexistující politické soutěže byly silně autoritářské režimy jednotlivých prezidentů. Ty nejprve znemožňovaly jakoukoliv účast na volbách všem politickým stranám s výjimkou své vlastní a po částečném uvolnění systémů na přelomu 70. a 80. let činnost opozičních stran sice legalizovaly, na druhou stranu ale tolerovaly pouze strany režimy loajální. Konané volby pak rozhodně nelze považovat za demokratické, neboť je vždy provázely silné manipulace s volebními seznamy i celkovými výsledky, které byly často i předjednané (Černý 2017).

Předmětem této diplomové práce jsou islamistické strany, takže je patrné, že hlavní konfliktní linií bude na základě Rokkanova dělení linie církev-stát. Egypt a zejména Tunisko postihly po zisku nezávislosti na koloniálních velmocích vlny sekularizace, kdy právě náboženství byla dávána za vinu tehdejší zaostalost obou dvou zemí. Ovšem obyvatelstvo těchto zemí je vysoce religiózní a jeho výrazná část považuje víru za součást své identity. Proto se sekularizační tendence setkaly i se silně negativními ohlasy. V případě islámu není církev institucionalizovaná jako v případě křesťanství, a tak se do role zástupců a ochránců náboženských hodnot postavily islámské organizace. Ty provozovaly náboženské školy, zájmové kroužky, nemocnice či útulky pro chudé, také vydávaly vlastní periodika a snažily se o monopol na výklad morálních hodnot a norem, od nichž se vládnoucí sekulární režimy velmi oddalovaly (Burgerová 2011, Černý 2017, Mendel 2013).

Druhá konfliktní linie, která by měla obyvatelstvo obou dvou severoafrických zemí rozdělovat vychází z teritoriality. Na základě Rokkanem vymezené teritoriální dimenze se jedná o linie centrum-periferie a město-venkov. První z nich je v původním kontextu chápána i jako etnicko-kulturní, což ale není vhodná charakteristika pro případ Egypta a Tuniska, kde je obyvatelstvo těchto zemí poměrně homogenní a nedochází zde ke sporům na bázi odlišné etnicity. Linie centrum-periferie bude tomto zkoumaném kontextu považována za střet centrálních a marginalizovaných regionů a částečně se spojí s linií socio-

ekonomickou definovanou Ronaldem Inglehartem. Druhou teritoriální dimenzí, která by měla ovlivňovat volební chování egyptské a tuniské populace, je linie město-venkov, kdy se venkov profiluje jako vysoce konzervativní a s nelibostí přijímá prvky modernity. Zatímco městské oblasti směřují k západnímu stylu života a staly se preferovanými z hlediska rozvoje. Jak uvádí Hloušek a Kopeček (2004), tato linie dostala pevný základ s nárůstem urbanizačních procesů a stěhováním chudých venkovských obyvatel do městského prostředí, kde se koncentrují na okrajích velkých měst a vytváří chudinské čtvrti (Attalah 2017, Azam a Ajdaryzadeh 2018, Ismail 2000, Marks 2013, Pargeter 2009).

5 NÁBOŽENSKO-IDEOLOGICKÝ KONTEXT

5.1 Islám a islamismus

Islám je jedno z největších monoteistických náboženství a v dnešním světě ho vyznává více než 1,5 miliardy věřících. V doslovném překladu islám znamená „odevzdání se“ myšleno ve smyslu odevzdání se do vůle Boží. (Ostřanský 2014). Boží vůle byla lidem zvěstována seslanými proroky, nicméně úroveň jejich poznání zůstávala nízká až do příchodu posledního a největšího z proroků – Muhammada. Toto období tzv. nevědomosti se označuje džáhilíja. Na počátku 7. století pak vzniká nové náboženství.

Svatou knihou se pro muslimy stal Korán. Jedná se přímé slovo Boží, nestvořené a existující od věčnosti. To je hlavní rozdíl oproti dalším abrahámovským náboženstvím, židovskému a křesťanskému, které při výkladu Písma připouští kromě Božího zjevení i faktor lidského činitele (Kropáček 1996). První kanonická redakce svaté knihy se datuje do poloviny 7. století, kdy za vlády třetího voleného chalífy Uthmána ibn Affána získala svou definitivní podobu. Korán se dělí na 114 súr, které jsou složeny z jednotlivých veršů. Mechanicky byl seřazen do posloupnosti od nejdelší po nejkratší súru, byť ne vždy je to striktně dodržováno. Jedinou výjimku činí hned súra první pojmenovaná Fátíha neboli Otevíratelka knihy (Ostřanský 2009). Ta se liší od zbytku svou podobou, kdy se spíše jedná o Muhammadovu modlitbu než Boží promluvu. Súra Fátíha může být přirovnána k islámskému Otčenáši, neboť ji pravověrný muslim odříkává dennodenně a hojně se s její recitací setkáme při významných událostech v životě věřících (narození, svatby, pohřby atd.). Každá súra začíná basmalou, tj. slovy „Ve jménu Boha milosrdného, slitovného“ (Kropáček 1996). Evropští orientalisté se snažili o chronologické seřazení jednotlivých súr dle předpokládané doby jejich seslání. Z našeho pohledu je významným edičním činem překlad Ivana Hrbka, jenž dělí Korán na tři mekkánská a následné medínské období. Texty z mekkánského období (610–622) se obrací k lidem obecně, zdůrazňující boží jedinečnosti a všemohoucnost, a v obecné rovině mají charakter hlásání nového učení. Oproti tomu verše z období medínského (622–630) jsou více politické. Obrací se na konkrétní skupiny lidí, vyhraňují se proti bezvěrcům a jinověrcům, a z Koránu se víceméně stává zákoník. V této etapě vývoje islámu se také poprvé objevuje pojem džihád. (Hrbek 1972).

Islámské náboženství v zásadě přímo obsahuje složku ideologického rámce společenských a politických procesů i státotvorného uspořádání. Již prorok Muhammad během svého života zdatně propojil sociální realitu s politickou praxí své doby. Bylo tak jen otázkou času, kdy islám vstoupí i do arény moderních politických střetů (Mendel 1994). Kropáček (1996) označuje intenzivní projevy islámu ve veřejném životě a jeho postupné pronikání do politiky pojmem islamismus. Samotný výraz islamismus jako ekvivalent pro politický islám (al-islám as-síjásí) poprvé používají prominentní francouzští politologové Oliver Roy a Gilles Kepel v 70. letech 20. století. Následně si jeho užívání osvojila široká akademická obec i média, která mu velmi brzy přiřadila extremistický ráz a samotný termín je v nich spojován ve veskrze negativních konotacích.

Napříč odbornou literaturou se mezi autory objevuje nespočet názorů na islamismus a jeho přirovnání k ostatním ideologiím. To je poměrně logické, neboť islamismus samotný může mít mnoho podob. Od mírumilovného po násilný, od demokratického po autoritářský, od umírněného po radikální, od tradicionalistického po modernistický. To samé lze však tvrdit i o sekulárních ideologiích, vůči nimž nemusí vždy islamismus stát v opozici. Některé jeho funkce jsou velmi podobné jiným ideologiím (komunismu, liberalismu, nacionalismu) (Beránek 2014). Kundnani (2008) vidí v islamismu totalitní politické hnutí analogické fašismu a stalinismu. Na jeho názor navazuje i Cohen (2007), který islamismus dokonce přirovnává k transpozici evropského fašismu do muslimského světa z důvodu odmítání liberalismu a víry ve vyvolené osoby. Mendel a Müller (1989) pro změnu srovnávají islamismus z historického hlediska s husitstvím, a to na základě jeho podhoubí v sociální revoltě a silným reformním heslům. Černý (2012) se od výše uvedených přirovnání odklání a nabízí svůj vlastní pohled, v němž vidí islamismus jako produkt překotné modernizace blízkovýchodního regionu. Každopádně by bylo chybou islamismus pevně zařadit do ideologického spektra, spíše bychom se měli zamyslet, jak ho opravdu vnímat. Komplexně ho představuje Beránek (2014), podle nějž se jedná spíše o nábožensko-politický rámec, který slouží angažovaným muslimům jako nástroj pro řešení důležitých problémů. Někdy je aplikován ve formě politického aktivismu, zatímco jindy vynikne v rámci misionářských a sociálních aktivit.

Islamisté touží po nápravě společnosti i politiky skrze návrat k pravému islámu. Touží nahradit zkorumpované politické elity a prosazovat konzervativní socio-politickou agendu, v jejímž rámci redukují náboženství na politický nástroj a řešení jednotlivých

problémů hledají právě v něm. Jejich myšlenky lze v základě shrnout jako ucelený světonázor neoddělující náboženství, politiku a ekonomiku (Černý 2012). V rámci šíření myšlenek islamistů dochází k postupné islamizaci společnosti, kterou můžeme dělit na dva směry. Zatímco „islamizace zdola“ spočívá v působení drobných zbožných komunit zejména v sociální oblasti bez zájmu o politiku, tak v případě „islamizace shora“ je jedná situací, kdy se islám začne dramaticky prosazovat i na politických kolbištích. Snaží se získat vliv na výkonnou státní moc, na tvorbu legislativních rámců a transformovat státní aparát v účinný nástroj sloužící k prosazování správných hodnot. Proces islamizace má většinou podobný průběh. Nejprve se jedná i islamizaci zdola, která se postupně s růstem sympatizantů mění v proces, jenž lze označit za islamizaci shora. Poté následuje diskreditace, ztráta přívrženců i popularity spojená s vyklizením dobytých pozic. Islamisté se pak opět vrací k dennodenní činnosti na té nejnižší úrovni (Kepel 1996).

Vstup náboženství do politiky není ničím výjimečným pouze v blízkovýchodním regionu, je to jev, který lze sledovat celosvětově. V rámci islámu má však zdaleka největší potenciál. Ten vychází z relativně rozbité společnosti, nezvládnutého exodu do měst, populační exploze, vysoké nezaměstnanosti, chudoby, zkorumpovanosti politických elit a de facto zhroucením sociálních funkcí státu (Kepel 1996). Islám se tak začal etablovat jako významný faktor místní, regionální i světové politiky v 70. letech 20. století. Kromě výše uvedených socioekonomických faktorů mu nahrál i sled historických událostí. Mezi ně se řadí rozpad chalífátu, skončení éry koloniálních velmocí a zisk nezávislosti nových státních útvarů v oblasti Blízkého východu, vzestup totalitních ideologií a lokální faktory jako arabsko-izraelské války či např. stále se zhoršující postavení Palestinců (Beránek 2014).

Největší úspěchy na politickém poli v minulém století islám zaznamenal v Libyi, kde Muammar Kaddáfí roku 1977 oficiálně založil Velkou libyjskou arabskou lidovou socialistickou džamáhírju s ústavou v podobě Koránu, a Íránu. Tamější teolog Rúholláh Chomejní stál roku 1979 v čele Íránské islámské revoluce, která svrhla režim šáha Rezy Pahlavího a nastolila nový teokratický režim, do jehož čela se ajatolláh Chomejní vzápětí sám postavil. Islamizační kurz nabraly i autoritativní režimy v Pákistánu²⁰ a Súdánu²¹.

²⁰ Muhammad Zijául Hak vedl v roce 1977 úspěšný vojenský puč a následně nastolil diktaturu, v jejímž čele setrval do roku 1988.

²¹ Plukovník súdánské armády Džafar Muhammad Nimajrí provedl v roce 1969 státní převrat známý jako „Květnová revoluce“ a stal se nejprve premiérem. O dva roky později suverénně zvítězil v prezidentských volbách a tento post zastával do roku 1985. V 80. letech se snažil o islamizaci Súdánu, když navázal spojení

Nedůvěru islámské společnosti vůči Západu a domácím sekulárním režimům podpořil i egyptsko-izraelský mírový pakt z Camp Davidu (1978), izraelský vpád do Libanonu (1982) nebo sovětská okupace Afghánistánu (1979-1989) (Kropáček 1996). Vůdce tuniských islamistů Rášid Ghannúší na počátku 15. století hidžry prohlásil, že následující století bude patřit právě islámu a ten v něm přejde z defenzivy do útoku (Kropáček 2003).

5.2 Islámský fundamentalismus

Byť je islámský fundamentalismus pro islamismus pojmem nadřazeným a zastřešujícím, tak v poslední době často dochází k nepřesné záměně obou dvou termínů. Jak uvádí Ostránský (2014) nejedná se synonyma, jelikož fundamentalismus nemusí implikovat politické ambice, byť jeho převzetí do islámského kontextu a následné projevy některých islamistických fundamentalistických hnutí mohou tuto tezi vyvracet. Dnes ho můžeme označit za nejradikálnější ideový, ale i politický trend v soudobém islámském světě. Z terminologického hlediska však samotný výraz fundamentalismus rozhodně nelze považovat za ideální. Na druhou stranu v českých kruzích již zdomácněl a absentuje zde další komplexně vystihující synonymum

V dřívějších dobách byl fundamentalismus skloňován zejména s náboženstvím křesťanským. Jeho kořeny sahají do protestantských komunit na východě Spojených států amerických. Tamější fundamentalisté vycházeli z přímočarého a doslovného chápání Bible, vyhraňovali se proti její kritice, spojoval je odpor ke všemu modernímu a také odmítali jakýkoliv dialog či snahu porozumět měnícímu se kulturnímu prostředí (Kropáček 1996). Za hlavní rysy příslušníků nějakého fundamentalistického hnutí se považuje černobílé vidění problémů, vynášení kategorických soudů, neústupnost, kdy si fundamentalisté přivlastňují majetnictví pravdy, nesnášenlivost vůči cizím názorům a tvrdost srdce (Mendel 1994).

Na základě relativní podobnosti obou monoteistických abrahámovských náboženství by bylo velice jednoduché analogické přenesení definic fundamentalismu z vod křesťanských na islám. Tyto definice jsou ovšem šité na míru právě křesťanství a nelze je přímo přenášet do kontextu islámu. „Každý věřící muslim je fundamentalista, neboť věří

s egyptskými Muslimskými bratry a implikovat prvky islámského práva do ústavy. Na sklonku své vlády nařídil popravu islámského reformisty Mahmúda Muhammada Tahy, důvodem bylo odpadlictví od víry.

v jedinstvo a jedinečnost Boha, přijímá Korán za nestvořený nedotknutelný základ Božího zvěsti a má plnit určitý soubor povinností v souladu s příkázáním „autentického“ Božího zákona“ (Mendel 1994, s. 42). V obecné rovině se islámský fundamentalismus snaží o absolutní návrat k Písmu jako jedinému základu lidské existence (Burgat 1988) a jeho útěk k radikalismu je způsoben strachem z nejistoty moderní doby. Obavy pak vedou ke zvýšené agresivitě, konzervatismu a lpění na starých hodnotách (Pfürtner 1991).

Podstata islámského fundamentalismu v 20. a 21. století pramení z touhy propojit klasickou islámskou politickou teorii a její soudobou interpretaci s vyjadřovanou tendencí k opoziční politické činnosti. Islámští fundamentalisté touží po návratu k mravně čistým a osvědčeným základům své víry za použití nejrůznějších podob (nejen politickými nástroji). Fundamentalisté kritizují imperialistický Západ z nakažení islámské společnosti a viní ho z jejího úpadku. Kritizují i loajalitu duchovenstva světské moci, která díky spolupráci s imperialisty také nese svůj podíl viny, a v neposlední řadě jejich výtky směřují i k veřejnosti, která přijmula západní hodnoty za své a žije dle nich (Mendel 1994).

Z ideologické platformy islámského fundamentalismu vychází několik dalších reformistických myšlenkových proudů, které se mohou místy vzájemně překrývat. Miloš Mendel (1994) je rozdělil následovně:

- a) Rolnická a kmenová hnutí²²
- b) Intelektuální reformistické hnutí v Egyptě, které si klade za cíl propojení autentických islámských hodnot s převzetím těch pozitivních evropských (věda a vzdělání)²³
- c) Islámský modernismus toužící po sekularizaci politického života a odluky náboženství od státu
- d) Islamismus / politický islám

Islamismu neboli politickému islámu, který je v kontextu této práce nejdůležitějším typem, jsem se zevrubněji věnoval v úvodu této kapitoly. Vzhledem k současnému vývoji na Blízkém východě a v zemích Maghrebu považují ovšem za důležité krátce rozvést i další myšlenkové směry vycházející z islámského reformismu. Těmi jsou salafismus, jehož vyznavači v návaznosti na události arabských revolucí také vstoupili do pater vysoké politiky, ze Saúdské Arábie se šířící wahhábismus a v dnešní době médií nejčastěji

²² Patří sem zejména saúdkoarabský wahhábismus, mahdisté v Súdánu a fulbské džihády v západní Africe.

²³ Za produkt těchto myšlenek lze považovat hnutí salafjja.

skloňovaný džihádismus. V souvislosti s aktuálním mediálním obrazem islámu se na závěr krátce věnuji i islámskému terorismu.

5.2.1 Hnutí salafíja

Islámský reformismus se vyvinul v druhé polovině 19. století jakožto reakce na výrazný evropský vliv na muslimskou společnost napříč Blízkým východem. Za prvního z reformátorů je obecně považován Džamáluddín Afghání²⁴, na jeho ideje navázali egyptský učenec Muhammad Abduh²⁵ a později i jejich žák Rašíd Ridá²⁶. Reformisté sice upozorňovali na nutnost bojovat proti koloniálním praktikám zejména v Egyptě a Indii, na druhou stranu však přijímali některé západní nástroje, které muslimům umožňovali technický a hospodářský pokrok. Ve věroučných otázkách se příliš inovativně neprojevovali a odkazovali jen na dva hlavní zdroje islámu v podobě Koránu a sunny (Mendel 2008). Důsledně také lpěli na dodržování islámského práva v jeho nejčistší podobě a odmítali slepě následovat jakýkoliv z mazhabů²⁷, jelikož prosazovali individuální právní výklad. Abduh a Ridá také publikovali články a polemiky v reformistickém časopise Maják (Devon 2016, Griffel 2015, Marks 2013)

Za otce moderních reformistů je považován Ibn Tajmíja²⁸, který zdůrazňoval návrat k původnímu islámu a vybízel své současníky k následování životního stylu „ctihodných předků“ (as-salaf as-sálih). Právě na základě poukazování na první tři generace muslimů (salaf) se pro přívržence tohoto názorového proudu vžilo označení salafisté (Tůpek 2015). Mezi nimi samotnými ovšem panují rozepře o tom, zda je správné se tak nazývat, a o tom, kdo se vlastně může označovat na salafistu (Marks 2013, Tůpek 2013). Griffel (2015) dodává, že zakladatelé hnutí Afghání a Abduh by tento termín nikdy nepoužili.

²⁴ Džamáluddín Afghání (1838-1897) byl jeden ze zakladatelů islámského modernismu. Zastával názor, že muslimové by měli bojovat proti koloniální nadvládě a přizpůsobit se modernímu světu.

²⁵ Muhammad Abduh (1849-1905) byl islámským teologem a zakladatelem egyptského modernismu.

²⁶ Rašíd Ridá (1865-1935) byl významný islámský reformátor, navazoval na učení Džamáluddína Afgháního i Muhammada Abduh. Z jeho myšlenek čerpal zakladatel Muslimského bratrstva, Hasan al-Banná, který obdivoval jeho islámský aktivismus a striktní interpretaci islámského práva. Jeho dílem se inspiroval i Sajjid Qutb.

²⁷ Mazhab je označení pro islámskou právní školu. Sunnitská větev islámu má dnes čtyři hlavní školy pojmenované dle svých zakladatelů – Hanbalovský, Hanífovský, Málíkovský a Šáfiovský.

²⁸ Ahmed Ibn Tajmíja (1263-1328) byl tradiční hanbalovský učenec a později se stal nezávislým mudžtahidem. Dnes se řadí mezi nejvýznamnější sunnitské myslitele. Jeho pojetí islámu je přísné, tradicionalistické a dílo „Wásitské vyznání“ se stalo základem salafitského islámu

Moderní salafitské skupiny shledávají muslimskou společnost za stagnující zejména kvůli hmatatelnému vlivu Západu, v jehož područí se dle jejich názorů Blízký východ stále nachází. Kladou důraz proto důraz na očistu islámu a odmítání euro-amerického způsobu života, který shledávají amorálním a přímo odporujícím Písmu (Kropáček 2003, Marks 2013). Pod pojmem salafija se dnes schovává velmi různorodý myšlenkový směr, jehož příslušníci zaujímají široké názorové pole v otázce šíření svých postojů a tezí (Ostřanský 2014). Na základě odlišného přístupu k salafismu dělíme jeho vyznavače do tří různých skupin. Scholastici se upínají k náboženské výchově a striktně odmítají participaci na politickém životě. V demokratických institucích, které jsou dle jejich názoru neislámské, shledávají zbytečnou překážku v cestě k nastolení chalífátu spravovaného na základě islámského práva. Druhou kategorií tvoří političtí aktivisté, kteří právě ve vstupu do politiky vidí nové příležitosti v oslovení veřejnosti a postupném zavádění svých ideálů do praxe. Třetí větev pak tvoří radikálové, kteří sice vychází z učení salafismu, ale legitimizují používání násilí za účelem odstranění současných vůdců. Tato poslední skupinu salafistů bývá na základě svých názorů označována za salafisticko-džihádistickou (Wiktorowicz 2006).

Vzhledem k tomu, že nejvýznamnější reformisté působili především v Egyptě, není překvapením původ prvních salafitských skupin. Za zcela první je považováno hnutí s názvem Stoupenci Muhammadovy sunny²⁹, které založil roku 1926 klerik z univerzity al-Azhar, Muhammad Hámid al-Fiqí³⁰. Krátce na to byla Hasanem al-Banná v přístavním městě Ismáílija založena i dodnes nejznámější organizace nacházející kořeny v salafitském učení, Muslimské bratrstvo (Ťupek 2015). Al-Banná ve svých kázáních poukazoval na nutný návrat ke kořenům islámu, toužil po politických a sociálních reformách i teokratickém státním zřízení. Za jeho hlavní myšlenku lze označit heslo: „Islám je naše cesta, Bůh je náš vůdce, Korán je naše ústava, mučednická smrt na cestě k Bohu je nejvyšší tužbou pravověrného muslima“ (Mendel 2013, s. 36). Muslimské bratrstvo si společně s indo-

²⁹ V originále „Ansar as-sunna al-muhammadija“. Hnutí bylo založeno jako reakce na rozšířené praktiky súfismu, které považovalo za herezi, modlářství a rostoucí westernizaci společnosti. Velmi rychle se rozrostlo a vybudovalo rozsáhlou sociální síť. Silnou základnu mělo především v oblasti Delty, později se rozšířilo i do Súdánu, a především východoafrických zemí.

³⁰ Muhammad Hámid al-Fiqí (1892-1994) byl během studií spolubydlící Muhammada Abduha a následně spolupracoval s Rašidem Ridá na vydávání časopisu Maják. Kritizoval Muslimské bratrstvo za nedostatečné doktrinální ukotvení. Al-Fiqí také udržoval dobré vztahy se saúdskoarabským režimem a snažil se propojit myšlenky egyptského salafismu a wahhábismu.

pákistánskou skupinou Islámská strana³¹ založenou významným radikálním myslitelem Abul Ala Mawdudím³² vysloužilo i označení neosalafija (Schulze 2007). Důležité je ale také připomenout, že Muslimské bratrstvo prošlo dlouhým nejen ideologickým vývojem a jeho dnešní podoba již nemá se samotným učením a teologií Ibn Tajmíji téměř nic společného (Ťupek 2015).

5.2.2 Wahhábismus

Ze salafitského učení vychází i další fundamentalistický proud nazývaný wahhábismus. Ten je dokonce označován za vůbec nejradikálnější proud v rámci islámského reformismu. Své jméno odvozuje od ideologického otce Muhammada ibn Abdulwahhába³³ a dnes je na jeho základech postaven celý saúdskoarabský stát, který jej přijal jako svou oficiálně doktrínu. Spojení wahhábistické teorie se saúdským režimem lze pozorovat prakticky od počátku vzniku Abdulwahhábových myšlenek (Ťupek 2015). Jedná se o oboustranně výhodný svazek, kdy tento směr dodává královskému režimu punc legitimacy, a naopak získává svého silného protagonistu, mecenáše i ideologického exportéra do celého světa (Devon 2016).

Wahhábovci sami vnímají toto označení pejorativně a raději se titulují jako al-muwahhidún neboli „vyznavači jedinečnosti Boží“. V literatuře se setkáváme i titulem hanbalité, který je odvozován od jimi uznávané teologické školy Ahmada Ibn Hanbala. Ta je silně tradicionalistická a lpí na pevném dodržování koránských dogmat. Pokud by se striktně aplikovala hanbalitská nařízení, tak dnešní islám vypadá jako v medínském období (Ťupek 2015). Ze základů Hanbalova učení vzešli ti nejhrořivější sunnitští fanatici ostře odsuzující všechny bidy v teologii, rituálu i každodenním životě (Goldziher 1981).

³¹ V originále „Jamaat-e-Islami“ je dodnes působící islamistická strana v Pákistánu. Její odnože nalezneme i v Indii, Bangladéši a na Srí Lance. Udržuje přátelské vztahy s Muslimským Bratrstvem.

³² Abul Ala Mawdudi (1903-1979) byl pákistánský filozof, novinář, právník, a především jeden z nejvýznamnějších myslitelů fundamentalistického výkladu islámu 20. století. Právě on stál u zrodu Islámské skupiny a inspiroval generála Zijáula Haka k výrazné islamizaci země.

³³ Muhammad ibn Abdulwahháb (1703-1792) byl hanbalovský právník, konzervativní teolog a reformátor.

5.2.3 Džihádismus

Mezi radikální podobnou salafismu, wahhábismem a současným džihádismem existuje přímá spojitost, kdy džihádismus tvoří nadstavbu teologicko-právního systému salafistického hnutí (Ťupek 2015). Následovníci džihádismu jsou militantní přívrženci salafije, kteří opustili svou původní apolitičnost a přijali násilí jako legitimní prvek sloužící k dosažení jejich cílů (Kepel 1996). V Atlasu muslimských strašáků je džihádismus popsán jako tendence prosazování islámských cílů za pomoci ozbrojeného boje. Najdeme tam i dodatek, že se jedná spíše o publicistický výraz, který je v odborné literatuře užívám s menší frekvencí (Ostránský 2014).

Samotný pojem džihád je v západní literatuře často dezinterpretován jako „svatá válka“. Džihád mečem je však jen jednou z jeho podob. A i tento boj má svá přesná pravidla, kdy ho lze vyhlásit jen za určitých okolností. Sám prorok Muhammad ozbrojený boj nazývá malým džihádem, zatímco za ten skutečný a velký džihád označuje mravní úsilí muslima neboli džihád srdcem (vnitřní boj věřícího se svými nedostatky a přibližování se Bohu). Dále ještě rozdělujeme džihád jazykem (misijní činnost) a džihád rukou (manuální činnost muslima ve prospěch obce) (Ostránský 2009). Islámští právníci se shodují, že džihád je kolektivní povinností muslimské obce, zatímco moderní extremisté tuto povinnost personalizují na jedince a označují džihád za individuální (Kropáček 2003).

V Koránu nalezneme více než 30 zmínek o džihádu. Vesměs pochází z medínského období a většinou se objevují v kontextu pobídky k ozbrojenému boji. V súře Kráva se praví: „A bojujte na stezce Boží proti těm, kdož bojují proti vám, avšak nečiňte bezpráví, neboť Bůh nemiluje ty, kdož se bezpráví dopouštějí“ (2:190) a hned v následujícím verši se pokračuje i výzvami k zabíjení: „Zabíjejte je všude, kde je dostihnete, a vyžeňte je z míst, odkud oni vás vyhnali, vždyť svádění od víry je horší než zabití...“ (2:191).

Ten, kdo zemře během džihádu bývá označen za mučedníka (šahíd) a má automaticky zaručené místo v pozemském ráji. Zmínku o něm najdeme v súře Hora Sinaj: „A bohabojní věru budou v zahradách a ve slastech, radující se z toho, co Pán jejich jim ušetřil a že Pán jejich je trestu pekelného ušetřil. Jezte a pijte ve zdraví v odměnu za to, co jste konali, a spočívejte na pohovkách v řadách postavených! A oženíme je tam s dívkami velkých očí černých.“ (52:17-20) nebo v súře Dým: „A bohabojní budou věru na místě bezpečném přebývat, mezi zahradami a prameny a oděni do atlasu a brokátu se jeden

na druhého budou dívat. Tak se stane! A oženíme se s dívkami velkých černých očí, a budou si tam všechny druhy ovoce žádat, jsouce v bezpečí.“ (44:51-55).

5.2.3.1 Islámský terorismus

Společně s rozvojem islamismu se od 70. let 20. století začínají objevovat i násilné teroristické akty, které islámští radikálové páchají ve jménu svého náboženství. Tyto útoky na vojenské, hospodářské i společenské cíle jsou pak označovány za islámský terorismus. Především jejich přičiněním je tak dnes na Západě terorismus samotný dáván do přímých souvislostí s islámem, přestože třeba sebevražedné útoky nejsou islámskému světu vlastní (Raděj 2010). V Koránu najdeme jak texty namířené proti sebevražedným sklonům (třeba v opět v sůře Kráva) „Rozdávejte na stezce Boží, avšak nevrhejte se do zkázy vlastníma rukama! Konejte dobré skutky, neboť Bůh miluje ty, kdož dobré skutky konají.“ (2:195) Aplikovatelné verše si ale najdou i obhájci sebevražedných akcí (Rod Imránův): „A nepokládej ty, kdož na stezce Boží byli zabiti, za mrtvé! Naopak, oni jsou živí a u Pána svého odměnu svou užívají.“ (3:169)

Islámské učení je obecně v otázce násilí dost nejednoznačné. Hlavním spirituálním cílem islámu je sice nenásilí a mír, ale příležitostné užití hrubé síly také připouští (viz súra Kráva) (Juergensmayer 2007). A právě tyto koránské verše společně s účelově vykládanými pasážemi hadíthů či děl klasiků islámského práva hanebně zneužívají teroristé pro obhajoby svých násilných činů (Kropáček 2003). Po událostech 11. září se mění i paradigma islámských teroristů. Zatímco tradiční atentáčníci chtěli na svůj čin upoutat maximální pozornost, ale netoužili po masovém zabíjení, tak cílem moderních teroristů je kromě napáchání významných materiálních škod i smrt velkého množství lidí a vytvoření atmosféry strachu (Souleimanov 2010, Šedivý 2003).

6 HISTORICKÁ ANALÝZA A POLITICKÝ KONTEXT

6.1 Egypt

6.1.1 Vznik hnutí Muslimského bratrstva

Organizace Muslimského bratrstva byla původně jako Asociace muslimských bratří založena roku 1928 na severu Egypta ve městě Ismáílíja Hasanem al-Banná. Otec al-Banná zastával pozici lokálního imáma³⁴, díky čemuž se jeho nejstaršímu synovi dostávalo již od útlého věku vhodného náboženského vzdělání. Vystudoval arabštinu na káhirské univerzitě Dár al-Ulúm³⁵ a stal se stoupencem súfismu³⁶. Po ukončení studií se vrátil do svého rodného města, kde začal vyučovat arabský jazyk na jedné ze státních škol. Již během svých studií si všímal neustále rostoucí polarizace společnosti na „bohaté Evropany“ a „chudé Egyptany“, a to i po svém návratu do Ismáílíje, kde především buržoazní vrstvy žily velmi rozmařilý a zhýralý život. Společnost inklinovala k západním hodnotám, čímž se zároveň vzdalovala od islámu samotného. Právě před odklonem od islámských mravních zásad al-Banná varoval a toto téma se stalo jedním ze stavebních kamenů jeho plamenných řečnických vystoupení v lokálních kavárnách.

Po ukončení studií v Káhiře jeho přátelé, s nimiž stále udržoval aktivní kontakty, založili roku 1927 Asociaci mladých muslimů (YMMA)³⁷. Nedlouho po nich se rozhodl založit vlastní hnutí i Hasan al-Banná. Zpočátku se kolem něho shromáždilo několik studentů a dělníků, kteří sympatizovali s jeho protizápadními rétorickými vystoupeními a rozhodli se jeho názory následovat. Společně se stali bratry, které spojovala touha navrátit do společnosti tradiční islámské hodnoty, bratry ve službě islámu, muslimskými bratry (Mitchell 1993).

³⁴ Dříve titul pro všeobecně uznávaného znalce a učitele Koránu. Dnes se tak označuje muslimský duchovní (mezi sunnity).

³⁵ Stejně jako al-Banná zde na přelomu 20. a 30. let 20. století studoval i Sajjid Qutb (na akademické půdě se však minuli). Dnes je Dár al-Ulúm jednou z fakult Cairo University.

³⁶ Súfismus je mystická forma islámu či duchovní cesta. Jednotlivé súfijské řády se nazývají taríky.

³⁷ V originále „Young Men´s Muslims Association“.

Ústředním tématem řečnických vystoupení al-Banná se stal návrat ke kořenům islámu, upínal se k politickým a sociálním reformám i teokratickému státnímu zřízení. Toužil po rozšíření svých myšlenek i do dalších částí Egypta a za účelem jejich propagace objížděl nejen okolní města, kde kázal v mešitách i na masových veřejných shromážděních. Vzhledem k jeho osobnímu charisma a blízkému kontaktu s obyčejnými lidmi popularita hnutí neustále rostla. Svou činnost organizace financovala z darů a příspěvků. Jelikož si rychle získala poměrně dost přívrženců a donorů, mohla si dovolit i sociální angažovanost. Stoupenci hnutí zakládali školy, stavěli mešity, podíleli se i na stavbě nemocnic, provozovali veřejné jídelny či útulky pro chudé nebo vedli mládežnické kluby.

Hnutí velmi výrazně nabíralo na popularitě a al-Banná se již nemohl soustředit pouze na aktivity v provinční Ismá'íliji. Přestěhoval se proto do Káhiry, kde v kazatelské činnosti pokračoval. Zaměřoval se přitom zejména na obyčejné Egyptany, kteří byli jeho slovům nejvíce nakloněni. Právě v tradičních káhirských čtvrtích a městech nilské delty se mu dostávalo největší podpory z řad nižší střední třídy a tradičně orientované inteligence. V roce 1933 se konal první generální kongres organizace, na nějž nedlouho poté navazovaly další. V polovině 30. let disponovalo hnutí již více než 50 velkými pobočkami a v charitativních organizacích na něj přímo navázaných sdružovalo přes jeden milion lidí (Mendel 2013).

6.1.2 Raná činnost organizace

Reálný vstup na politickou scénu znamenal rok 1936, kdy Bratři zaslali politickým špičkám Egypta v čele s novým králem Farúkem I.³⁸ prohlášení reagující na aktuální společenské dění. Vyzývali v něm egyptského krále, ale i hlavy dalších arabských zemí, aby se navrátili k základům islámského učení a chránili ummu před šířením západních barbarských hodnot. Zasílaný dopis však zůstal bez jakékoliv reakce, a tak lídr hnutí začal s formulováním nových tezí. Jejich cílem bylo vytvořit islámskou vládu a společnost v souladu koranickým učením. Al-Banná se opět obrací na krále Farúka I. a žádá zrušení politických stran a zavedení práva šaría (Čejka 2017). Názorové rozporelosti Bratrstva dobře ilustruje heslo. „Islám je naše cesta, Bůh je náš vůdce, Korán je naše ústava, mučednická smrt na cestě k Bohu je nejvyšší tužbou pravověrného muslima.“ (Mendel 2013, s. 36).

³⁸ Egyptský a súdánský král v letech 1936-1952.

V reakci na ustanovení nového džihádu začalo přibývat agresivních výpadů proti zástupcům britské koloniální správy, Židům i domácím sekulárním kruhům. K těmto akcím se začal hlásit tzv. zvláštní aparát neboli speciální buňky specializující se na sabotážní činnost vůči výše zmíněným nepřátelům pravověrných muslimů (Mendel 2013). Na základě těchto až anarchistických akcí, které se postupně začaly vymykat centrálnímu dohledu, nastala i první krize uvnitř hnutí. Rostl vliv Sáliha al-Ašmáwího³⁹, který byl považován za hlavu radikálního křídla. Stupňující se agrese a počet útoků za nedlouho vedly k rozpuštění Muslimského bratrstva, konfiskaci majetku a nálepku teroristické organizace. Odveta ze strany Bratří na sebe nenechala dlouho čekat a terčem atentátu se stal tehdejší premiér Mahmúd Nuqráší Baša. Přestože vůdce hnutí al-Banná veřejně odsoudil veškeré násilí páchané jeho přívrženci a distancoval se i od atentátu samotného, nebylo mu to nic platné. Začaly ho sledovat tajné služby a 12. února 1949 byl v Káhiře zavražděn (Zollner 2009).

Následovala vlna soudních procesů, v nichž se však státnímu aparátu nepodařilo prokázat přímou spojitost mezi premiérovými atentátníky a Muslimským bratrstvem. Krátce poté tak mohlo hnutí svou činnost obnovit. Do pozice vůdce neboli tzv. muršida⁴⁰ se roku 1951 posunul zástupce umírněné názorové větve Hasan al-Hudajbí⁴¹ (Zollner 2009). Období plné napětí a neklidu však nadále pokračovalo. Protirežimních demonstrací se v centru Káhiry účastnily i ozbrojené dobrovolnické jednotky, jejichž velká část se rekrutovala z přívrženců Bratrstva. Terčem násilných útoků se stávaly primárně podniky západního stříhu nebo ty v židovském vlastnictví (Mitchell 1993). Muslimské bratrstvo se velmi jasně vymezovalo proti přítomnosti britských jednotek i domácí monarchii, kterou kritizovalo za spolupráci se Západem a zkorumpovanost. Objevovaly se i hlasy toužící po jejím svržení, což se nakonec i povedlo. Státní převrat proběhl roku 1952, kdy byla vyhlášena Egyptská republika a krále Farúka I. nahradil generál Muhammad Nadžíb⁴² ze skupiny Svobodných důstojníků⁴³, aby ho následně vystřídala Rada revolučního velení.

³⁹ Sálih al-Ašmáwí byl jedním z hlavních ideologů v počátcích činnosti Muslimského bratrstva a zástupce Hasana al-Banná. Pod jeho neformálním vedením fungoval tzv. „zvláštní aparát“.

⁴⁰ Arabský výraz pro „vůdce“ či „učitele“. V souvislosti s Bratrským hnutím se používá pro čelního představitele organizace.

⁴¹ Hasan al-Hudajbí (1891-1973) stál v čele Muslimského bratrstva až do své smrti. Dodnes se považuje za stěžejního ideologa, jehož učení ovlivnilo dnešní podobu hnutí.

⁴² Muhammad Nadžíb (1901-1984) zastával funkci prezidenta země od června 1953 do listopadu 1954. Předtím byl společně s Gamálem Násirem hlavním vůdcem revoluce z roku 1952.

⁴³ Hnutí svobodných důstojníků, založené po skončení Druhé světové války, sehrálo hlavní roli v egyptské revoluci z roku 1952. Po převratu hnutí vytvořilo Egyptskou radu revolučního velení, která reálně spravovala celou zemi v letech 1954-1956.

6.1.3 Perzekuce Násirova režimu a radikalizace hnutí

Od změny režimu si Bratrstvo slibovalo skutečně mnoho. Bohužel se však al-Hudajbí neprokázal jako dostatečně silný vůdce a s Radou revolučního hnutí nenašel společnou řeč, v důsledku čehož zůstalo hnutí opět mimo hlavní politické dění v zemi. Namísto sbližování se začalo s novými vládnoucími elitami rozcházet (Zollner 2009). Do čela Egypta se postavil bývalý armádní generál Gamál Násir⁴⁴ a postavení Muslimského bratrstva se zhoršilo. Nový prezident po nastoupení do úřadu začal ihned aplikovat velice restriktivní politiku. Zákaz všech politických stran se na Bratry ještě nevztahoval, jelikož byli označeni za náboženské hnutí. Ovšem netrvalo dlouho a pro svou aktivní agitační činnost byla zakázána i jejich organizace (Mendel 2013). Hnutí na vlastní zákaz opět reagovalo zvýšenou agresivitou a neúspěšným atentátem na předsedu Revoluční rady Násira. Následně se mnoho členů stalo obětí drakonických represí vůči celé organizaci. Čelní představitelé byli pozatýkáni, tisíce přívrženců skončilo ve vězeňských celách, několik případů skončilo i trestem smrti a mnoho intelektuálů uprchlo do Saúdské Arábie (Čejka 2017).

V rámci výrazných represí namířených proti hnutí byl k trestu smrti (později změněnému na doživotní trest) odsouzen i tehdejší předseda al-Hudajbí. Ještě hůře dopadl jeden z hlavních ideologů organizace, Abd al-Qádir Auda⁴⁵, jehož život skončil na šibenici (Bareš a kol. 2010). Celkově lze toto období označit za nejtemnější kapitolu dějin organizace. Došlo i k vnitřnímu názorovému rozkolu, kdy se proti sobě postavil radikální proud odkazující především na myšlenky Sajjida Qutba a proud umírněných jedinců sympatizujících naopak s dosavadním lídrem al-Hudajbím (Čejka 2017). Sajjid Qutb, dodnes považovaný za nejvýznamnějšího ideologického tvůrce, byl odsouzen k 15 letům odnětí svobody. A právě za vězeňskými zdmi vznikla hlavní díla přinášející ideový rámec tehdejšího, ale do jisté míry i současného názorového směřování Muslimských bratrstva (Mendel 2013). Jeho kniha „Milníky na cestě“, v níž Qutb publikoval své silné protizápadní i antisekulární myšlenky, a přináší svou interpretaci Koránu, byla a je stále považována za manifest radikálního islámu. Dodnes z ní čerpají inspiraci radikálové po celém světě (Parker, Sitter 2016). Sajjid Qutb také definoval útočný džihád spočívající v násilném

⁴⁴ Gamál Násir (1918-1970) působil v prezidentské funkci od roku 1956 až do své smrti.

⁴⁵ Abd al-Qádir Auda zastupoval ve vedení hnutí radikální křídlo organizace. Definoval rovněž ideologii, jejíž cestou by se Bratrstvo mělo ubírat. Qutb ho ale kritizoval za jednoduchost a prázdnotu myšlenek a po jeho smrti to byl právě on, kdo názorově vedl radikální větev hnutí.

odstranění neislámských uzurpátorů moci a následném nastolení Boží nadvlády na celém světě. Jeho cílem bylo nahrazení zákonů vytvořených člověkem zákony Božími. Qutb taktéž operoval s pojmem takfír⁴⁶, kdy vyhlásil svatou válku všem odpadlickým systémům. S tímto tvrzením se ztotožňují salafisticko-džihádistické organizace napříč kontinenty (Čejka 2017). Hasan al-Hudajbí reagoval nejen na Qutbovo dílo, ale i další radikály uvnitř hnutí knihou „Preachers not Judges“⁴⁷, která však byla publikována až po jeho smrti. S radikálnějším souvěrcem se shodoval v touze implikovat náboženské právo šaría do běžného života. Zatímco se spolu zásadně rozcházel v otázce odpadlictví, kdy umírněný al-Hudajbí upřednostňoval jednotlivé posuzování hříchu, přičemž samotného hříšníka směl dle jeho názoru soudit pouze Bůh (Sivan 1990).

Během Násirovy éry se změnila tvář i směřování země. Myšlenky panarabismu a socialistické teorie vedly k postupné sekularizaci země. Indoktrinace se přímo dotýkala již dětí ve školním věku, kdy se ve vzdělávacích institucích namísto recitování veršů z Koránu učily oslavovat kult prezidenta. Činnost stávajících škol náboženských byla navíc velmi omezována. V případě nutnosti ospravedlnění na první pohled nepopulárních kroků si neváhal pozvat ulamá⁴⁸, aby pomocí vhodné fatwy⁴⁹ jeho kroky prostému lidu vysvětlili. Značná radikalizace Muslimského bratrstva, které v té době působilo na hraně illegality ve formě charitativních organizací, nebyla způsobena hlubším studováním Koránu, ale neustálým pronásledováním přívrženců hnutí a pokračujícími represemi ze strany vládního aparátu (Černý 2012).

6.1.4 Posilnění pozic Bratrstva za vlády Sádáta

Po Gamálu Násirovi do prezidentského úřadu zamířil další armádní představitel z řad Svobodných důstojníků Anvár Sádát. Ten měl s vysokou politikou již bohaté zkušenosti, neboť se v ní pohyboval po celá šedesátá léta. Nejdříve zastával post předsedy Národního shromáždění, později se pak přesunul do funkce prezidenta (Vatikiotis 1991). Za Násira Egypt relativně prosperoval a kult bývalého prezidenta byl mezi veřejností stále velmi silný.

⁴⁶ Takfír znamená odpadlictví od víry, prohlášení dané osoby za nevěřící a její exkomunikaci.

⁴⁷ Kniha al-Hudajbího nebyla nikdy přeložena do češtiny, proto uvádím její anglický název. V originálním znění „Du'at la Qudat“. Dílo bylo publikováno v roce 1977.

⁴⁸ Ulamá jsou islámstí učenci, vykladači šaría a znalci právní vědy.

⁴⁹ Fatwa v islámu představuje nábožensko-právní stanovisko či dobrozdání. Z náboženských pozic posvětčuje určité jednání či politiku.

Sádáta navíc mnozí považovali jen za dočasnou hlavu státu. Přesto se s nelehkými začátky ve funkci nový prezident vypořádal, provedl několik nečekaných politických tahů a získal silné postavení. Zbavil se osob se pevnými vazbami na předchozí režim (někteří bývalí státní hodnostáři dokonce skončili ve vězení) a otevřel otázku participace islamistických stran v politice. Uvědomoval si totiž jejich podporu z řad široké veřejnosti a tímto krokem si je chtěl naklonit na svou stranu, přičemž očekával spíše konzervativní směřování islamistů (Kepel 2006).

Sádát se snažil působit dojmem velmi zbožného člověka a rád využíval právě náboženství k vymezení se proti bývalému prezidentovi. Do školních osnov vrátil islámskou nauku a skrze média kontrolovaná státem popularizoval islám samotný (Černý 2012). Omilostnil dlouhodobě vězněné členy Muslimského bratrstva. Mezi nimi i vůdce hnutí Hasana al-Hudajbího, tč. již ve velmi chatrném zdravotním stavu, a jeho budoucího nástupce – Umara Tilimsáního. Za účelem posílení islámské identity lákal zpět do země i exulanty z řad tradiční inteligence, kteří během Násirovy éry prchly do Saúdské Arábie (Čejka 2017). Po smrti al-Hudajbího se jeho nástupcem v čele organizace a třetím muršidem stal právě Umar Tilimsání. Pokračoval v odkazu bývalého lídra a preferoval umírněnou rétoriku. Pokusil se před soudním tribunálem obnovit legalitu hnutí a vstoupit na politickou scénu, což se mu však vzhledem k početnému zastoupení justičních činitelů z doby prezidenta Násira nepodařilo (Bareš a kol. 2010). Roku 1977 navíc vstoupil v platnost zákon zakazující politické strany založené na náboženském konceptu. Prezident Sádát si tímto krokem zajišťoval kontrolu nad plánovanou islamizací země. Muslimské bratrstvo tak nadále zůstalo pololegální organizací a do politického zápolení se mohlo pouštět jen ve spolupráci s jinými politickými subjekty, což tehdy ještě členové organizace odmítali (Burgerová 2011). O to více se hnutí angažovalo na poli sociálních služeb, kde výrazně suplovalo roli nefungujícího státního aparátu. V důsledku širokého portfolia poskytovaných služeb rostla popularita hnutí rychlým tempem (Čejka 2017).

Kromě pole charitativních aktivit se Muslimští bratři zaměřovali také na agitační činnost na vysokých školách. V druhé polovině sedmdesátých let překvapivě triumfovali v akademických volbách napříč fakultami a podařilo se jim ovládnout akademické senáty. Tento výsledek prezidenta Sádáta velmi znepokojil, bez respektu k univerzitním svobodám a nezávislosti vysokoškolských institucí následně tyto akademické senáty zakázal (Arjomand 1986, cit. v Černý 2012).

S koncem tzv. Jomkipurské války⁵⁰ začalo mezi Egyptem a Izraelem sblížení na úrovni nejvyšších státních představitelů. Sádát se snažil o vzájemný dialog s izraelským premiérem Menachemem Beginem, který nakonec skončil až podepsáním mírové dohody v Camp Davidu roku 1978⁵¹. Oba dva signatáři za tento akt obdrželi o Nobelovu cenu míru. Na domácí scéně mu však tento politický krok velmi uškodil. Většinová společnost považovala mírovou dohodu s odvěkým nepřítelem za neakceptovatelnou zradu vlastního prezidenta (Schulze 2013). Nastalou situaci již nezachránil ani vypracovaný souhlas od ulamá, kteří na popud prezidenta vypracovali fatwy obhajující nejen samotnou mírovou smlouvu, ale i další neoliberální reformy (Bareš a kol. 2010). V očích islamistů se Sádát totálně zdiskreditoval a začali ho popisovat jako živoucí převtělení Antikrista, proti němuž se musí bojovat džihádem. Pouze jeho nastolení pomůže urychlit příchod mesiáše a nastolení vytouženého, nekonečně spravedlivého světa (Mendel 2008). Muslimské bratrstvo, jehož dobrovolné milice se účastnily protiizraelských válek, pomáhalo v reakci na tento akt zakládat v Pásmu Gazy hnutí odporu, z něhož později vykryštovalo dnes velmi známé hnutí Hamás⁵² (Čejka 2017). Vůdce radikální islamistické skupiny Džihád⁵³, Muhammad Abdassalám Faradž⁵⁴ ve svém pamfletu „Džihád, zrozená povinnost“ označuje ozbrojený boj proti odpadlíkům za šestý pilíř víry. Zařazuje tak džihád po bok šahády, salátu, zakátu, saumu a hadždže (Kropáček 2003). Právě ozbrojeným bojem se na Sádátovo odpadlictví rozhodli reagovat radikální islamisté, kteří čerpali inspiraci v dílech Sajjida Qutba. Kromě podpisu mírové dohody s Izraelem jim vadily i dobré vztahy se Spojenými státy americkými. Tato velká vlna nenávisti gradovala na podzim roku 1981, kdy na něho byl spáchán atentát během vojenské přehlídky. Sádáta zastřelil poručík egyptské armády a zároveň stoupenec organizace Džihád Chálid Islámbulí (Bareš a kol. 2010).

⁵⁰ Jomkipurská neboli říjnová válka (6.-26. října 1973), též označovaná jako pátá arabsko-izraelská válka, sice skončila vojenským vítězstvím Izraele, který se ubránil ataku vojsk arabské koalice, nicméně z hlediska politického zvítězil Egypt, jenž následně získal zpět pod svou správou území Sinajského poloostrova.

⁵¹ Egyptsko-izraelská mírová smlouva pak byla podepsána 26. března 1979. Egypt se na základě tohoto paktu stal první arabskou zemí, která oficiálně uznala existenci státu Izrael.

⁵² Hamás je dnes palestinská islamistická strana, která vznikla v roce 1987 jako místní větve egyptského Muslimského bratrstva. Ozbrojené křídlo Hamásu se jmenuje Brigády Izz ad-Dína as-Kassáma. Na přelomu milénia měly na svědomí mnoho násilných aktů vůči izraelskému obyvatelstvu (zejména sebevražedné atentáty), poté ale změnilly taktiku a dnes se soustředí na ostřelování Izraele raketami.

⁵³ Původně radikální organizace Egyptský džihád se po revolučních událostech z roku 2011 vzdala násilí a začala působit v politice jako Islámská strana, zvaná též Strana míru a rozvoje (Peace & Development Party).

⁵⁴ Muhammad Abdassalám Faradž (1954-1982) byl významný představitel egyptských radikálních islamistů a vůdce káhirské buňky organizace Džihád. Roku 1982 byl popraven za podíl na atentátu na prezidenta Sádáta.

6.1.5 Liberalizace za Mubáraka a vstup islamistů do vysoké politiky

Po smrti Anvára Sádáta se dočasným prezidentem stal Súfí Abú Tálíb⁵⁵. Toho však zakrátko vystřídal legitimně zvolený Husní Mubárak⁵⁶, který od roku 1975 působil v pozici viceprezidenta (Bareš a kol. 2010). Mubárak si jako přímý účastník vojenské přehlídky, při níž byl zastřelen bývalý prezident Sádát, moc dobře uvědomoval potenciální nebezpečí přicházející z řad islamistických skupin a krátce po nástupu do úřadu začal s výrazným posilováním řad egyptské státní bezpečnosti a rozšiřováním centrální sítě bezpečnostních složek v zemi. Klíčovými subjekty se stalo ministerstvo vnitra, armádní špičky a vlivná zpravodajská služba (Osman 2013). Společnou charakteristikou ostatních ministrů byla přehnaná náklonost prezidentovi, jehož veřejně vychvalovali a připisovali mu veškeré úspěchy země (Jiránková 2013). Mubárak vyhlásil v Egyptě výjimečný stav, který se stal během celé jeho vlády velmi důležitým nástrojem v boji nejen proti islamistům, ale i dalším protirežimním aktivistům. V rámci tohoto opatření mohly bezpečnostní složky zadržovat podezřelé bez udání důvodu na libovolně dlouhou dobu, civilní obyvatelstvo bylo často souzeno ve zkrácených soudních procesech souzeno před vojenskými tribunály a veřejná média podléhala striktní cenzuře. Netrvalo tudíž dlouho a několikanásobně vzrostl počet politických vězňů – často držených v nelidských podmínkách, mučených a popravených bez legitimních soudních verdiktů (Černý 2012).

Ačkoliv se opatření vyplývající z nastoleného výjimečného stavu dotýkala i členů Bratrstva, tak počátek Mubárakovy éry přinesl paradoxně zlepšení situace hnutí. Na svobodu byl z věznice propuštěn lídr Umar Tilimsání a organizaci se naskytl možnost vstoupit na politickou scénu. Stále sice platil zákaz o politických stran vycházející z náboženského učení, ale v případě účasti v koalici s jinými politickými silami byla Bratrstvu kandidatura povolena (Bareš a kol. 2010). Do volebního klání v roce 1984 vstupovali Bratři v koalici se Stranou Delegace⁵⁷, jim dobře známou již z monarchistického období, a poměrně překvapivě obdrželi 58 mandátů, z nichž 8 připadlo přímo zástupcům Bratrstva. Ti následně v parlamentu dokázali přesvědčit o své profesionalitě a vzdělanosti, čímž si celé hnutí získalo respekt, a především ukázalo na svůj potenciál pro pokračující politickou

⁵⁵ Súfí Abú Tálíb (1925-2008) byl předsedou Lidového shromáždění (Egyptský parlament) v letech 1978-1983 a zastupujícím prezidentem po smrti Anvára Sádáta na dobu 8 dní.

⁵⁶ Husní Mubárak (nar. 1928) zastával prezidentský úřad mezi roky 1981 a 2011, kdy na svou funkci rezignoval a předal moc Nejvyšší vojenské radě.

⁵⁷ Al-Wafd neboli Strana Delegace je tradiční národně-liberální strana působící na egyptské politické scéně již od dob království. Roku 1952 byla zrušena a svou činnost obnovila až roku 1978 jako Nový Wafd. Oficiálně se do politické soutěže zapojila po smrti prezidenta Sádáta.

angažovanost (Zahid 2012). Do následujících voleb mířilo hnutí již s jinými koaličními partnery, a to se Stranou práce⁵⁸ a Liberální stranou socialistickou⁵⁹, jako nejsilnější opoziční uskupení. Toužili se stát protipólem Mubárakovy Národní demokratické strany⁶⁰ a narušit její hegemonii. Mezi hlavní body programu patřilo zrušení výjimečného stavu a zajištění demokratických svobod. Všechny požadavky pak byly zaštitěny vágním heslem „Islám je řešení“. Stejně jako v případě voleb minulých jejich procentuální zisky poměrně překvapily. Hnutí se podařilo získat 36 mandátů a po jejich nátlaku vydal prezident Mubarak zákon o rodině, v němž omezil práva žen (Bareš a kol. 2010).

Mezi Muslimským bratrstvem a prezidentem panovala tichá dohoda o vzájemné toleranci. Organizace se tak mohla opět naplno rozvíjet a věnovat vlastním aktivitám legálně (za předpokladu respektu k vládě a Mubarakovi). Hnutí začalo vytvářet paralelní veřejnou síť sociální péče, která v určitých oblastech předčila i tu státní. Hlavní část členské základny se rekrutovala ze nižších a středních vrstev obyvatel, převážně necentrálních regionů, kde velké oficiální strany neměly velký vliv (Bareš a kol. 2010). Bratrstvo si uvědomilo i potřebu omlazení svých struktur a začalo agitovat na vysokých školách, kde navázalo spolupráci s islámsky orientovanými skupinami. Jednotliví lídři hnutí jako Tilimsání či Mašhúr na školách přednášeli a také se snažili přiblížit mladé generaci, v níž viděli velký potenciál pro budoucnost. Jejich misi lze považovat za poměrně úspěšnou, neboť se k organizaci se postupně přidali mj. Abdul Futúh, Abou al-Ála Madí, Chajrat Šáter či Muhammad Mursí (Wickham 2015). Umírněná islámská opozice byla na vzestupu, což vládnoucí režim toleroval ve snaze čelit radikálním islamistickým tendencím pocházejícím ze skupin Islámská válka, Organizace svaté války anebo Egyptský Islámský Džihád. Aby stát předcházel inklinaci mladých k radikalismu, zakládal i síť vlastních náboženských škol zvaných kuttab⁶¹, kam se mládež scházela v odpoledních hodinách či v době prázdnin. Právě tyto instituce se staly konkurencí pro tradiční islámské školy, jelikož v nich bylo náboženství vyučováno dle státních preferencí (Černý 2012).

⁵⁸ Hizb al-Amal neboli Egyptská islamistická strana práce (dříve Socialistická strana práce).

⁵⁹ Hizb al-Ahrar neboli Liberální strana socialistická, rozpuštěná v roce 2011.

⁶⁰ Národní demokratická strana, založená roku 1978 Anvárem Sádátem, byla autoritářskou středovou stranou. Prakticky od svého založení vítězili její zástupci ve všech konaných volbách. Z nařízení soudu však byla po odstoupení svého lídra a prezidenta Husní Mubáraka v roce 2011 rozpuštěna.

⁶¹ Arabský výraz pro základní školu (občas i „maktab“), kde se žáci učí kromě čtení, psaní a gramatiky i islámskému studiu. Kurikulum však klade především důraz na memorování Koránu. S rozvojem moderního vzdělávání tyto kuttaby téměř zanikly.

Po smrti Umara Tilimsáního se navzdory vlně nevole uvnitř hnutí do čela dostal zástupce starých konzervativních kruhů Hamíd Abú Nasr⁶². Podle mnohých hlasů však působil jen jako formální vůdce, zatímco reálně organizaci udával směr Mustafa Mašhúr⁶³, jenž se později stal i oficiálním pátým muršidem (Springborg 1989). Tou dobou byl patrný růst mladého reformního proudu uvnitř Muslimského bratrstva, jehož čelní představitelé do hnutí vstoupili během vlny agitací na vysokých školách. Tato mladá generace Bratří tlačila organizaci do politiky a bazírovala na založení vlastní politické strany (Čejka a kol. 2017). O její samotné založení Bratrstvo i dvakrát žádalo, nicméně v obou případech byla jeho žádost zamítnuta, přestože povolení k samostatné kandidatuře do voleb získaly i strany méně etablované a s menší voličskou základnou. Po opakovaném zamítnutí rostly negativní nálady uvnitř hnutí, umocněné stále nezrušeným výjimečným stavem, a také se častěji ozývaly protimubárakovské názory. Celá situace gradovala roku 1990, kdy se Islámská aliance⁶⁴ společně se Stranou Delegace rozhodla bojkotovat parlamentní volby. Za hlavní důvod odznačila nový volební zákon upravující velikosti volebních okrsků, který zvýhodňoval Národní demokratickou stranu (Bareš a kol. 2010).

6.1.6 Vnitrostranická krize uvnitř Bratrstva

V následujících letech již bylo vládě jasné, že vlna demokratizace začíná reálně ohrožovat režim samotný. Počet příznivců Muslimského bratrstva neustále rostl a hnutí se stávalo úspěšným v rámci odborových a vysokoškolských voleb. Do odborových organizací jeho stoupenci kandidovali pod hlavičkou sekulárního Islámského proudu a zakrátko získali většinu mezi veterináři i inženýry a slušné zastoupené mezi lékaři, vědci a právníky. Další kladné body obdrželi na univerzitním poli, kde zvítězili ve volbách do studentských unií v Káhiře, Alexandrii, Mansúře atd. (Čejka a kol. 2017). Reakce na sebe nenechala dlouho čekat a celá organizace byla obviněna ze spiknutí proti vládě za účelem vnitřní destabilizace země. Následovalo zatýkání čelních představitelů hnutí, kterým bylo následně připsáno ještě obvinění ze spolupráce s teroristy (Bareš a kol. 2010). V roce 1993 byly přijaty nové zákony zabraňující dalším vítězstvím sympatizantů Muslimského bratrstva v profesních svazech a taktéž bránící jejich pokračujícímu působení v rámci studentských

⁶² Hamíd Abú Nasr (1913-1996) se stal kontroverzním vůdcem hnutí v roce 1986 a v pozici setrval až do své smrti.

⁶³ Mustafa Mašhur (1921-2002) oficiálně vedl organizaci Muslimského bratrstva v letech 1996-2002, přičemž ji neformálně řídil již během vedení Abú Nasra.

⁶⁴ Tvořená strany Hizb al-Amar, Hizb al-Ahrar a Muslimským bratrstvem.

unií (Čejka a kol. 2017). Před parlamentními volbami roku 1995 policejní složky účelově zadržely mnoho předních kandidátů Bratrstva, čímž jim de facto znemožnily samotnou kandidaturu. Volby pak dopadly z pohledu islamistů velmi neúspěšně, když hnutí získalo jediný mandát a zůstalo daleko za původními očekáváními. O jediný mandát později navíc přišlo, jelikož jeho držitel byl obviněn z příslušnosti k zakázané straně (Zollner 2009).

Tehdejší postavení Muslimského bratrstva vedlo k radikalizaci mladších příslušníků hnutí, kteří stále více nesouhlasili s pasivní politikou starší větve vůči restriktivním opatřením Mubárakova režimu ovlivňujícím jejich činnost. Uvnitř organizace se tak rozhořel spor mezi reformisty (většinou mladá generace) a tradičním islámským proudem (stará konzervativní generace). Reformní větev vyčítala tradicionalistům ovládnutí mocenského aparátu ve straně, kdy v Maktabu al-Iršád⁶⁵ měli jen jedno křeslo a obecně považovali hlas mladých za marginalizovaný. Názorově se obě křídla rozcházela v otázkách oddělení náboženské a politické agendy, rovnosti pohlaví a menšin nebo vztahu k vedení země (Čejka a kol. 2017). Celý spor vygradoval až odštěpením části Bratrů ztotožňujících se s názory Abou al-Ála Madího⁶⁶, kteří i přes odpor staré generace vytvořili novou politickou stranu al-Wasat⁶⁷, která se profilovala jako uskupení umírněných islamistů (Wickham 2015).

Navzdory vnitřním rozporům o dalším směřování hnutí a odtržení části nespokojených Bratrů, si organizace stále chovala solidní důvěru veřejnosti a disponovala velkým vlivem v profesních svazech. Opírala se zejména o podporu v lékařských, právnických a technických svazech. Zástupci odborů obsadili i přední místa na kandidátce při volbách do parlamentu v roce 2000. Opakovala se však situace předcházející minulému volebnímu klání, kdy se nedlouho před volbami stali tito funkcionáři oběťmi zatýkání. Zbylí kandidáti Muslimského bratrstva museli o místa v parlamentu soupeřit pod hlavičkou nezávislých. Přesto se jim podařilo získat 17 mandátů a opět se stali nejsilnější opozicí Národní demokratické strany. Měli však strach z dalších represí a prezentovali se spíše umírněnou rétorikou (Bareš a kol. 2010).

⁶⁵ Maktab al-Iršád neboli „Vedoucí sbor“ uvnitř Muslimského bratrstva.

⁶⁶ Abou al-Ála Madí (nar. 1952) byl nejprve prezidentem studentské unie na univerzitě v Minjá a posléze se stal i lídrem všech studentských unií v Egyptě. V roce 1996 se rozhodl opustit Muslimské bratrstvo a založit vlastní hnutí al-Wasat. Po kontrarevoluci generála as-Sísiho byl dva roky zadržován bez řádného soudu ve vazbě kvůli své předchozí podpoře Muhammada Mursího.

⁶⁷ Hizb al-Wasat neboli Strana středu je umírněná islamistická strana. Roku 2014 soudně rozpuštěna.

6.1.7 Předrevoluční doba

Na přelomu tisíciletí se v čele hnutí udály hned dvě změny. Zemřelého Mustafu Mašhúra vystřídal Mamún al-Hudajbí⁶⁸, syn druhého muršída Hasana al-Hudajbího. Al-Hudajbí byl zastáncem konzervativních hodnot, čemuž napovídal i jeho věk – nedlouho před nástupem do funkce muršída oslavil 81 let. Organizaci vedl pouhých čtrnáct měsíců a po jeho smrti se vedení Bratrstva opět měnilo. Tentokrát se do vedoucí pozice dostal Muhammad Akíf⁶⁹, který měl s vysokou politikou již vlastní bohaté zkušenosti, když v 80. a 90. letech zastával post poslance. Jeho náměstky se stali další zástupci z řad mladší generace – profesor Muhammad Habíb⁷⁰ a podnikatel Chajrat Šáter⁷¹. Tím byla dokonána generační výměna v čele hnutí a jeho politickým ambicím již nic nebránilo (Čejka a kol. 2017).

V roce 2005 se konala dvojice důležitých voleb. V případě prezidentských se jednalo o vůbec první relativně svobodné volby v celé historii země, kdy proti Husnímu Mubárakovi stáli skuteční vyzyvatelé. Muslimské bratrstvo svého kandidáta nominovat nemohlo, jelikož bylo stále považováno za ilegální stranu. Předseda Akíf nepodpořil žádného z kandidátů, ale vyzval veřejnost, ať volí kohokoliv jiného než Mubáraka – což kýžený výsledek nakonec nepřineslo. Do následujících parlamentních voleb se již členové hnutí zapojili alespoň z pozici nezávislých kandidátů a získali téměř 20 % hlasů. To v parlamentu odpovídalo 88 křeslům a potvrdilo to jejich pozici nejsilnější opoziční strany. Počet získaných mandátů byl o to překvapivější, že Bratrstvo nepřicházelo s žádným vlastním programem, opět se pouze opírala o heslo „Islám je řešení“ (Bareš a kol. 2010). Na druhou stranu tento volební výsledek přinesl již tradičně v reakci vlnu dalších represí namířených proti hnutí. Proti Muslimskému bratrstvu byla v médiích vedena útočná kampaň a režim se snažil eliminovat jeho finanční toky. To vše mělo za následek posílení konzervativních proudů uvnitř hnutí, které kritizovaly rozhodnutí směřovat do vysoké politiky (Čejka a kol. 2017). Kvůli úspěchu Bratrstva se odložilo i konání lokálních voleb až na rok 2008, kdy v mezidobí policejní složky zatýkaly vlivné lokální představitele hnutí a v místech, kde se čekalo jejich

⁶⁸ Mamún al-Hudajbí (1921-2004).

⁶⁹ Muhammad Akíf (1928-2017) byl hlavou Muslimského bratrstva v letech 2004-2010.

⁷⁰ Muhammad Habíb (nar. 1943) byl očekávaným nástupcem Muhammada Akífa v čele hnutí. Nicméně v roce 2009 se rozhodl Muslimské bratrstvo opustit z důvodu nesouhlasu s vedením Muhammada Mursího, jehož se stal kritikem. Následně založil vlastní Stranu obnovy (Hizb al-Nahda) příklánějící se salafitskému směru a odsuzující jakékoliv násilí.

⁷¹ Chajrat Šáter (nar. 1950) je bohatý egyptský podnikatel. Jako první kandidát Muslimského bratrstva se ucházel v roce 2012 o prezidentský post. Následně byl však diskvalifikován kvůli své vězeňské minulosti z dob Mubárakova režimu.

vítězství byly volby dokonce rušeny. Státní orgány také velmi přísně postihovaly společnosti, které se nacházely ve vlastnictví vysokých funkcionářů organizace (Esposito, Sonn a Voll 2016).

Konzervativní křídlo potvrdilo své vedoucí postavení v rámci vnitrostranických doplňujících voleb do Maktabu al-Iršád, kdy se všech 5 nově zvolených členů názorově hlásilo k tradicionalistickému směru. Zástupci reformistů Muhammad Habíb a Abdul Futúh⁷² zvoleni nebyli. Pozice nejvyššího muršida se navíc vzdal Muhammad Akíf, kterého nahradil Muhammad Badie⁷³. Dalším faktorem umocňujícím převahu konzervativců se stal řízený příliv členů z venkovských oblastí v Horním Egyptě. Řadoví členové z venkova byli více loajální vedení, dodržovali tradiční islámské hodnoty a zvyky – zkrátka byli zárukou minimálních tendencí k další názorové rebelii uvnitř organizace (Čejka a kol 2017).

V následujících parlamentních volbách získala nejsilnější a nejlépe organizovaná opoziční struktura v podobě Muslimského bratrstva pouhopouhé 1 křeslo. Hrozivější se jevíly výsledky při pohledu na zisky Mubárokova tábora, který po započtení podpory nezávislých kandidátů disponoval více než 90% podporou v parlamentu. Podle lidskoprávních organizací se jednalo o nejpodvodnější volby v egyptských dějinách (The Guardian 2011).

V předrevolučním období došlo ke sblížení střední generace reformistů z řad Muslimského bratrstva s nacionalisty, liberály, ale třeba i marxisty, s nimiž se setkali v radikálním občanském hnutí Kifája. Tato revoluční platforma se inspirovala Oranžovou revolucí na Ukrajině a sdružovala zastánce odlišných ideologií, kteří však měli jeden společný cíl, a to svrhnout stávající režim. Aktivisté z hnutí Kifája naučili Bratry blogovat a využívat internetový prostor pro sebepropagaci a mobilizaci svých přívrženců (Ajemian 2008). Členové a příznivci Muslimského bratrstva disponovali dokonce i vlastní sociální sítí, podobnou Facebooku, zvanou „Ikhwanbook“. Jako důležitý informační kanál

⁷² Abdul Futúh (nar. 1951) zastával mezi léty 1987 a 2009 místo v Maktabu al-Iršád. V roce 2009 však rezignoval nejen na svou vrcholnou funkci, ale i na členství ve straně. V návaznosti na tuto skutečnost ohlásil svou kandidaturu do nadcházejících prezidentských voleb. Byl oblíbený zejména mezi revoluční mládeží a v prezidentské kampani získal dokonce podporu salafitské Strany světa.

⁷³ Muhammad Badie (nar. 1943) se v širším vedení hnutí pohyboval od roku 1996. Po smrti Muhammada Akífa (2010) stal i jeho oficiálním lídrem. V roce 2013 byl uvězněn a o rok později během osmiminutového soudního řízení odsouzen bez nároku na obhajobu k trestu smrti společně s dalšími 682 přívrženci Bratrstva. Jeho trest byl následně několikrát změněn a nyní si odpykává 7 doživotních trestů.

se během revolučního období osvědčil i Twitter. Později se následující vlna protivládních protestů začala označovat i jako „Twitterová revoluce“ (Čejka a kol. 2017, Jiránková 2013).

6.1.8 Arabské jaro

Demonstrace v Egyptě začaly během druhé poloviny ledna 2011 v Káhiře, odkud se poměrně záhy rozšířily i do dalších velkých měst. Jádrem protestů tvořila tzv. „generace Y“ zahrnující široké sociální spektrum mladých vzdělaných lidí, kteří umně ovládali sociální sítě a internetové prostředí používali k vlastní mobilizaci. Většinou se jednalo o levicově založenou mládež, nepříliš nábožensky orientovanou (Kirdis 2018). Heslo demonstrantů plně vystihující jejich prvotní požadavky: „Chléb, svobodu a sociální spravedlnost“ se začalo objevovat formou grafitti na mnoha místech nejenom v Káhiře (Čuřík 2013). Mubárakův režim jejich protestům čelil jen s velkými obtížemi. Dokonce sáhl k propuštění části vězňů (baltadžíja), jejichž úkolem bylo pod dohledem tajné policie terorizovat demonstranty a vyvolávat konflikty uvnitř jejich tábora. Dále do akce nasadil beduínské jednotky na velbloudech, které atakovaly demonstrující na velkých náměstích. Přicházející revoluci se nedalo předejít, neboť se proti Mubárakovi spojily nejrůznější občanské skupiny bez ohledu na svou vlastní odlišnost. Husní Mubárak abdikoval 11. února a ve funkci prezidenta ho měl nahradit jeho syn Gamál⁷⁴. Tato informace však protestní nálady ještě více posílila, objevily se totiž obavy z nastolení vládnoucí rodinné dynastie. Dočasným prezidentem byl jmenován vůdce Nejvyšší rady ozbrojených sil, Muhammad Tantávi⁷⁵ (Mendel 2015).

Státní převrat vytvořil cestu pro svobodomyšlné zakládání nových politických stran a hnutí. Do začátku prvních parlamentních voleb jich bylo zaregistrováno více než 80. Jednou z nich se stala i Strana svobody a spravedlnosti⁷⁶ neboli politické křídlo Muslimského bratrstva. Byla to jeho historicky první oficiální politická platforma

⁷⁴ Gamál Mubárak (nar. 1963) je mladší ze dvou synů bývalého egyptského prezidenta Husní Mubáraka. Od roku 2000 zastával funkci generálního sekretáře Národní demokratické strany, nicméně ambici vystřídat otce v prezidentském úřadu údajně neměl. V roce 2014 byl se svým otcem i bratrem odsouzen ke 4 letům vězení za zpronevěru státních prostředků, nicméně již po roce se dostal zpět na svobodu. V roce 2018 byl opět zatčen a souzen, tentokrát za manipulace na burze.

⁷⁵ Muhammad Tantávi (nar. 1935) je egyptský polní maršál, který po odstoupení Husní Mubáraka převzal, jako předseda Nejvyšší vojenské rady, pozici hlavy státu, v níž setrval 15 měsíců do června 2012.

⁷⁶ Strana svobody a spravedlnosti neboli Freedom and Justice Party (FJP).

(Vannetzel 2017). Předsedou strany byl jmenován Muhammad Mursí⁷⁷, pragmatik a zástupce konzervativního směru, viceprezidentem se stal Assám Muhammad Arján a generálním tajemníkem pak Muhammad Saad Katátní⁷⁸. Strana svobody a spravedlnosti těžila z provázání se svou mateřským hnutím, díky němuž měla silnou organizační strukturu a výrazné sociální zakořenění. Členové strany se přímo rekrutovali ze struktur mateřské organizace, vstup zájemcům z vnějšího prostředí pak nebyl povolen (Čejka a kol. 2017). Stávajícím členům hnutí byla navíc zakázána jakákoliv jiná participace na politickém dění než ta skrze Stranu svobody a spravedlnosti, do jejichž čelních funkcí byli navíc dosazeni loajální stoupenci bez potřebných dovedností a zkušeností. Tato skutečnost vedla k eskalaci napětí uvnitř organizace. Bouřila se především mladá generace a liberálnější křídlo. Situace gradovala odchodem nespokojených členů. Vznikla nová strana al-Nahda kolem bývalého poslance Ibrahíma Zarfáního a Muhammada Habíba. Další liberálnější jedinci zamířili za Abdul Futúhem do Misr al-Qawia⁷⁹ a mladá revoluční generace zakládá vlastní platformu Al-Tayyar Al-Masry⁸⁰ (Vannetzel 2017).

6.1.9 Demokratický Egypt a strmý vzestup islamistů

6.1.9.1 Referendum 2011

Nejvyšší rada ozbrojených sil připravovala zemi na první porevoluční parlamentní volby, kterým však předcházelo březnové referendum o změnách v ústavě. Hlasovalo se o změnách 9 článků v ústavě z roku 1971, přičemž nejdiskutovanějším se stal článek č. 189 odkazující na tvorbu nové ústavy až po parlamentních a prezidentských volbách.

⁷⁷ Muhammad Mursí (1951-2019) byl v letech 2000-2005 členem egyptského parlamentu. Roku 2011 změnil svou organizační příslušnost a opustil Muslimské bratrstvo, aby se následně stal předsedou nově založené politické strany FJP. Po zamítnutí kandidatury Chajrata Šátera se stal i stranickým prezidentským kandidátem. Ve volbách zvítězil a funkci prezidenta vykonával rovný rok do července 2013, kdy byl svržen kontrarevolucí vedenou generálem as-Sísím. Roku 2015 byl odsouzen k trestu smrti, který mu byl o rok později změněn na doživotí (za špionáž pro Katar). Zemřel na následky srdečního infarktu, který ho postihl během soudního líčení v červnu 2019.

⁷⁸ Muhammad Saad Katátní (nar. 1952) vedl v letech 2005-2010 parlamentní blok Muslimských bratří. Po státním převratu a volebních úspěších Strany svobody a spravedlnosti se stal v roce 2012 předsedou Egyptského parlamentu. V důsledku kontrarevoluce byl zatčen a soud mu zmrazil veškerá aktiva.

⁷⁹ Hizb Misr al-Qawia neboli Mocná strana Egypta je umírněná islamistická strana založená Abdul Futúhem v roce 2012.

⁸⁰ Hizb Al-Tayyar Al-Masry neboli Egyptský proud (Egyptská současná strana) byla založena roku 2012 a o dva roky později se spojila s Misr al-Qawia. Mezi předáky hnutí se řadili Muhammad el-Kassas a Ahmed Abdel Gawad.

Zatímco islamisté preferovali co nejvčasnější volby, v nichž očekávali svůj úspěch, aby následně vypracovali novou ústavu, tak tábor sekularistů, liberálů a revolucionářů byl pro vyslovení „NE“ v referendu. Obávali se jejího tendenčního směřování a implikace islamistických názorů. Jak je patrné z tabulky 3, nakonec se pro „ANO“ v hlasování vyslovila většina voličů (ústavní změny byly posvěceny ve všech gubernorátech) a referendum lze považovat na první dílčí úspěch islamistů na politické scéně (Attalah 2017).

Tabulka 3: Výsledky referenda o ústavních změnách v Egyptě v roce 2011

Rozhodnutí o přijetí změn	Procentuální výsledek
ANO	77,27 %
NE	22,73 %

Zdroj: Election Guide (2011).

6.1.9.2 Parlamentní volby 2011/2012

Jestliže dříve Strana svobody a spravedlnosti prohlašovala, že nemá v úmyslu obsadit více než 50 v křesel v parlamentu, vládu si dokáže představit jen v koalici a nepostaví vlastního prezidentského kandidáta (Ghanem 2016), tak velmi brzy začala tyto sliby rušit. V parlamentních volbách na přelomu let 2011 a 2012 se s koalicí Demokratická aliance⁸¹, uvnitř níž byla největší frakcí, ucházela o 70 % křesel a vedla kampaň s heslem: „My přineseme Egyptu dobro“. Volební agitace se zaměřovala především na okrajové čtvrti měst a oblasti Horního Egypta i Deltu, kde cílila na chudinu a nižší střední vrstvu. Program však oslovoval i střední třídu státních zaměstnanců a kvalifikovaných odborníků (Čejka a kol. 2017). Strana si za cíl kladla vytvoření občanského státu s islámským odkazem, požadovala politické reformy a odkazovala na sociální spravedlnost. Většina jejích hesel však byla povrchních a nenabízela reálná řešení (Dalacoura 2018). Nicméně díky široké voličské základně a líbivým volebním sloganům zaznamenala nebývalý úspěch a získala 213 křesel (celá koalice pak dokonce 235 –

⁸¹ Aliance politických stran vzniklá před parlamentními volbami v roce 2011. Řadily se do ní následující partaje: Hizb El-Geel al-Democrati (Strana demokratické generace – liberální demokracie), Hizb Misr Al-Arabi Al-Ishtiraki (Egyptská arabská strana socialistická – islámský socialismus), Hizb Ghad el-Thawra (Strana revolučního zítřku – liberální demokracie), Hizb al-Karama (Strana důstojnosti - násirismus), Hizb al-amal al-islámí al-Masri (Egyptská islamistická dělnická strana – islámský socialismus), Hizb al-Ahrar al-Ishtirakin (Liberálně socialistická strana – islámský liberalismus), Islah (Egyptská reformní strana – salafismus), al-Eslah we al-Nahda (Strana reformy a obnovy – islamismus), Hizb al-Hurriyyah wa al-Adala (Strana svobody a spravedlnosti – islamismus).

viz tabulka 4), což představovalo téměř polovinu parlamentu. Společně s Islámským blokem⁸² pak disponovali 70% zastoupením v zákonodárném sboru. Tajemník strany Muhammad Saad Katátní se stal předsedou parlamentu a straníci obsadili vedoucí pozice ve 12 z 19 parlamentních výborů. Poměrně vysoká byla i voličská účast, kdy možnosti poprvé skutečně svobodně vybírat své zástupce do parlamentu využilo 54 % oprávněných voličů (Al Jazeera 2012).

Tabulka 4: Výsledky voleb do Lidového shromáždění v Egyptě v roce 2011/2012

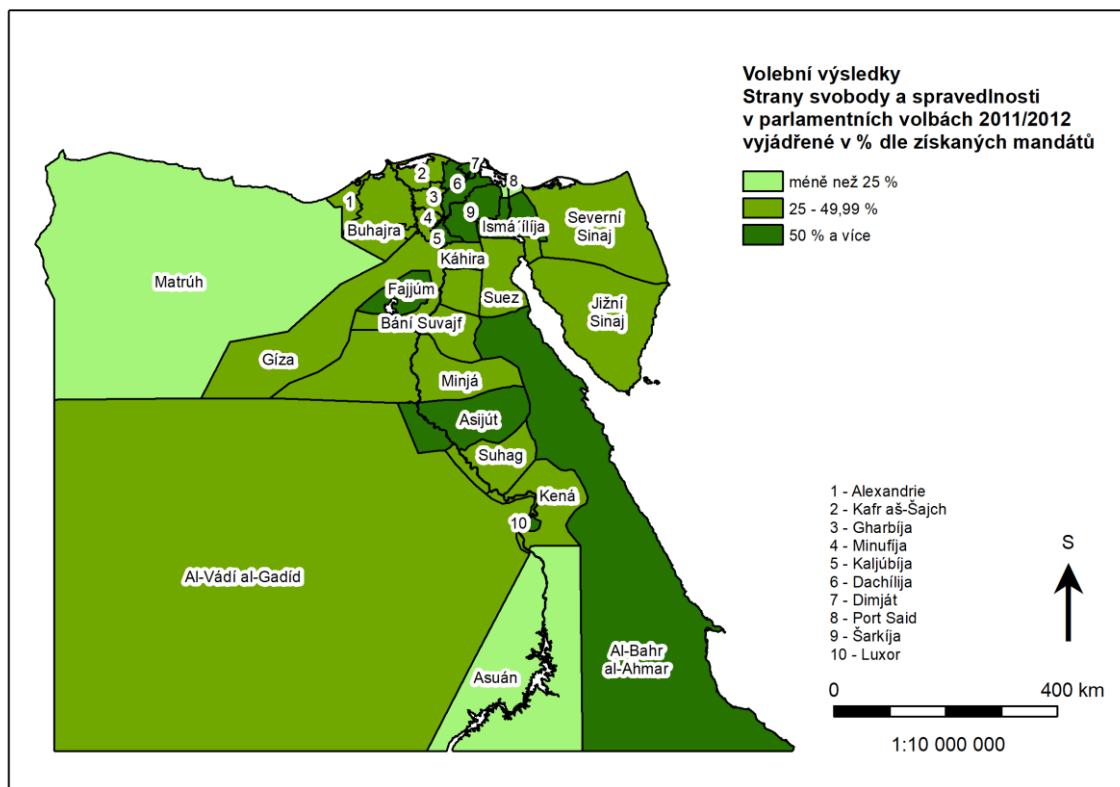
Politická strana	Procentuální zisk	Počet mandátů
Demokratická aliance (Strana svobody a spravedlnosti)	46,2 %	235 (213)
Islámský blok	23,8 %	121
Nový Wafd	7,5 %	38
Egyptský blok	6,9 %	35

Zdroj: Ahram (2012).

Poznámka: Počet mandátů v závorce v případě Demokratické aliance značí počet křesel obsazených přímo zástupci Strany svobody a spravedlnosti.

⁸² Aliance salafitských politických stran vzniklá před parlamentními volbami v roce 2011. Patřily do ní Hizb al-Nur (Strana světla), Hizb el-Asala (Strana autenticity) a Hizb al-Benaa wa el-Tannia (Strana budování a rozvoje).

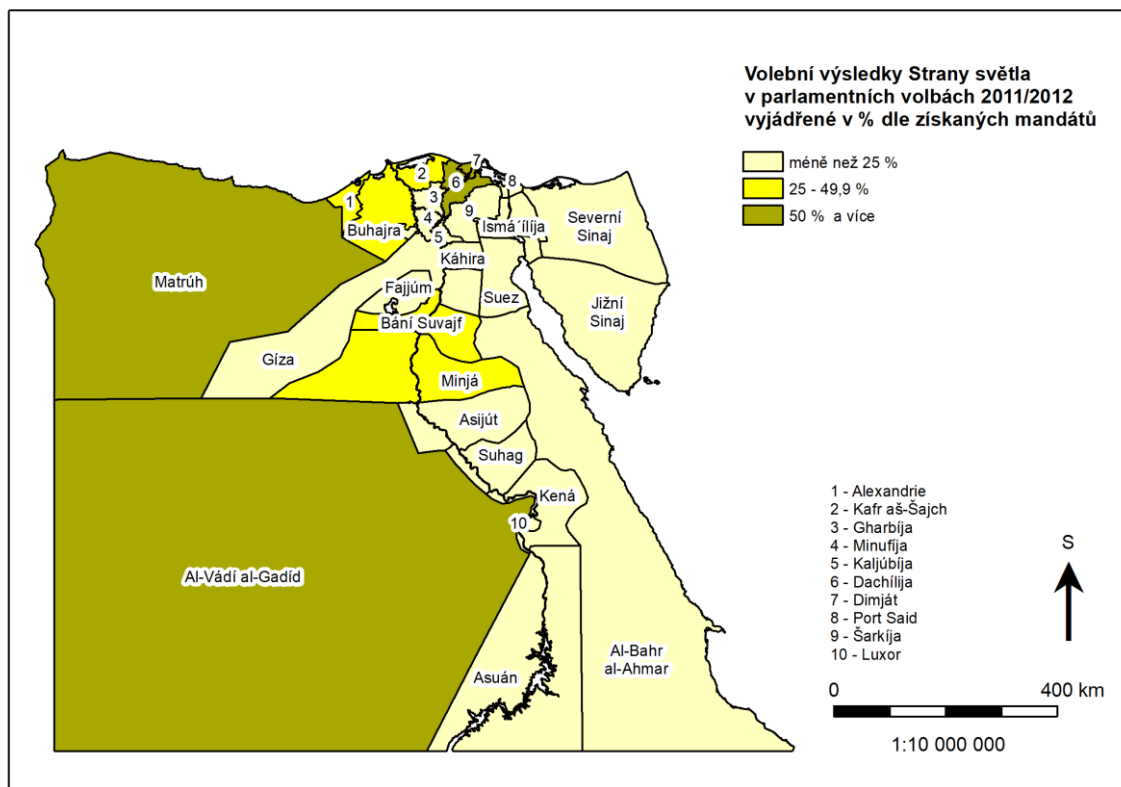
Obrázek 1: Volebních zisky Strany svobody a spravedlnosti v rámci parlamentních voleb 2011/2012 v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), NEA (2012), vlastní zpracování.

Demokratická aliance celkem získala ve volbách do Lidového shromáždění 235 křesel, z čehož zástupci Strany svobody a spravedlnosti jich obsadili hned 213 a lze je oprávněně považovat za vítěze těchto voleb. Jak dokládá obrázek 1 – Strana svobody a spravedlnosti opanovala zejména regiony nacházející se v Deltě, ovšem reálný úspěch zaznamenala téměř ve všech guvernoratech. Jedinou výjimkou se stali Asuán, Matrúh a Port Said, kde zástupci Muslimského bratrstva po přepočtu volebních hlasů obdrželi vždy jen 1 mandát ze 6 možných. Naopak procentuálně nejvyšší zisku dosáhli v Al-Bahr al-Ahmar, kde jejich kandidáti získali 3 ze 4 mandátů.

Obrázek 2: Volební zisky Strany světla v rámci parlamentních voleb 2011/2012 v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), NEA (2012), vlastní zpracování.

Jestliže se vysoké volební zisky Demokratické aliance, potažmo Strany svobody a spravedlnosti očekávaly, tak výrazným překvapením se pak stal volební úspěch koalice Islámský blok. Její páteř tvořila salafitská Strana světla, jejíž zástupci obsadili v Lidovém shromáždění 107 křesel (koalice pak celkem 121). V guvernoratech Al-Vádí al-Gadíd a Matruh salafisté dokonce zvítězili, což znázorňuje obrázek 2, přičemž ve druhém zmiňovaném získali 5 ze 6 rozdělovaných mandátů. Když přihlídneme i k volebním ziskům zástupců Muslimského bratrstva, tak kromě dvou výše zmíněných guvernoratů získali islamisté všechny mandáty i v Dachilije a Dimjátu. Naopak islamističtí kandidáti příliš neuspěli v Asuánu a Port Saidu, což byli jediné dva regiony, kde nezískali alespoň polovinu křesel. Rovnou půlku pak obdrželi v Jižní Sinaji, Suezu a Suhagu.

6.1.9.3 Prezidentské volby 2012

Přestože volby do Lidového shromáždění proběhly dle řádných pravidel, tak si Nejvyšší rada ozbrojených sil chtěla i nadále udržet vliv a vydala nařízení, kdy vládu mohl jmenovat až nový prezident. Pod tlakem tohoto rozhodnutí začalo Muslimské bratrstvo neúspěšně přesvědčovat nezávislé kandidáty, což se mu příliš nedařilo, a nakonec do prezidentských voleb postavilo svého vlastního, čímž opět porušilo svůj předvolební slib (Čejka a kol. 2017). Jako původní kandidát na seznamu figuroval multimilionář Chajrat Šáter, který byl však diskvalifikován kvůli dřívějšímu odsouzení Mubárakovým režimem. Novým kandidátem se stal bývalý poslanec Muhammad Mursí. Největším soupeřem představitele Muslimského bratrstva byl poslední premiér z éry Mubáraka, Ahmad Šafík⁸³. Společně postoupili do druhého kola voleb, kde velmi těsným rozdílem zvítězil Mursí (viz tabulka 5). V jeho volební podpoře se však již odrazilo rozpačité působení Strany svobody a spravedlnosti v parlamentu, když v prezidentských volbách získal tento islamistický kandidát jen polovinu hlasů oproti ziskům Demokratické aliance v předcházejícím parlamentních volbách (Attalah 2017).

Tabulka 5: Výsledky prezidentských voleb v roce 2012 v Egyptě za vybrané kandidáty

Kandidát	1. kolo	2. kolo
Muhammad Mursí	24,78 %	51,73 %
Ahmad Šafík	23,66 %	48,27 %
Hamdín Sabahí ⁸⁴	20,72 %	
Abdul Futúh	17,47 %	
Amr Músa ⁸⁵	11,13 %	

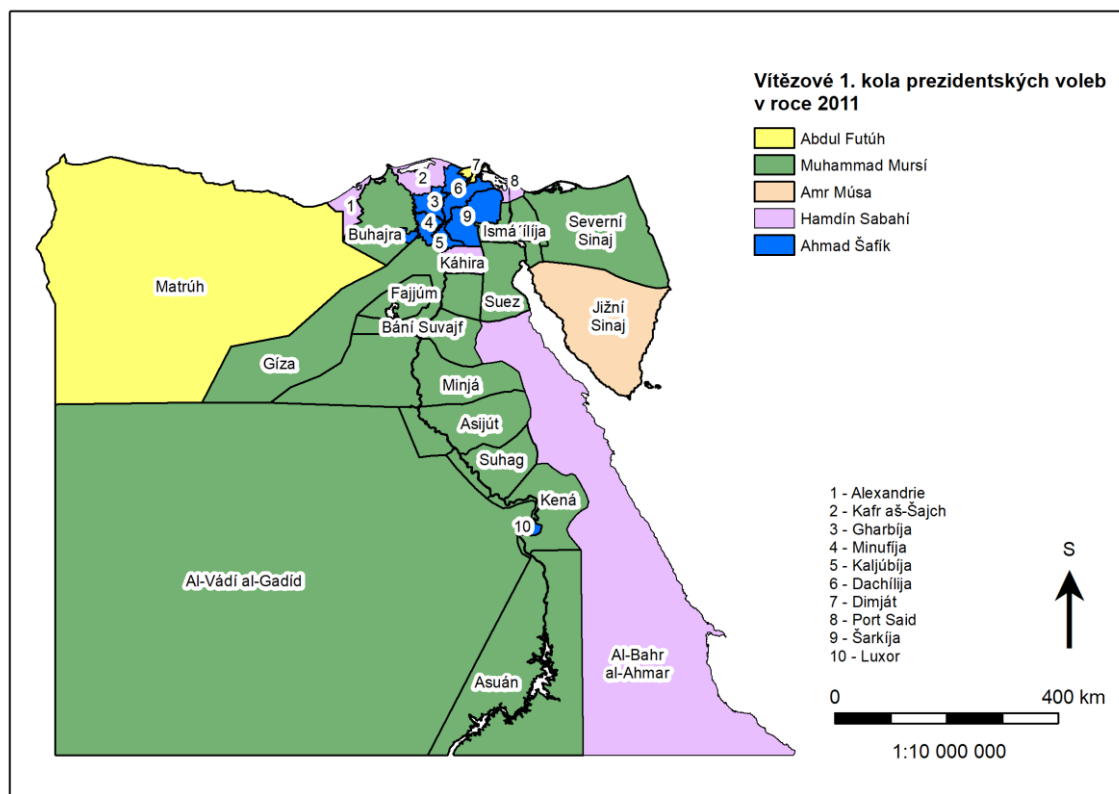
Zdroj: Election Guide (2012).

⁸³ Ahmad Šafík (nar. 1942) byl v letech 2002-2010 ministrem civilního letectví a následně během období nepokojů v roce 2011 krátce zastával i post premiéra. V prezidentských volbách byl silně podporován armádou, ale i koptskými křesťany.

⁸⁴ Hamdín Sabahí (nar. 1954) byl dlouholetým levicovým opozičním politikem a lídrem Strany důstojnosti. Během éry prezidentů Sádáta a Mubáraka skončil 17x ve vězení. Plánoval výrazně omezit prezidentské pravomoci.

⁸⁵ Amr Músa (nar. 1936) působil mezi léty 1991 a 2001 v pozici ministra zahraničních věcí a posléze v letech 2001-2011 zastával post tajemníka Ligy arabských států. Dle předvolebních průzkumů byl hlavním favoritem prezidentských voleb.

Obrázek 3: Vítězové 1. kola prezidentských voleb v roce 2012 v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů

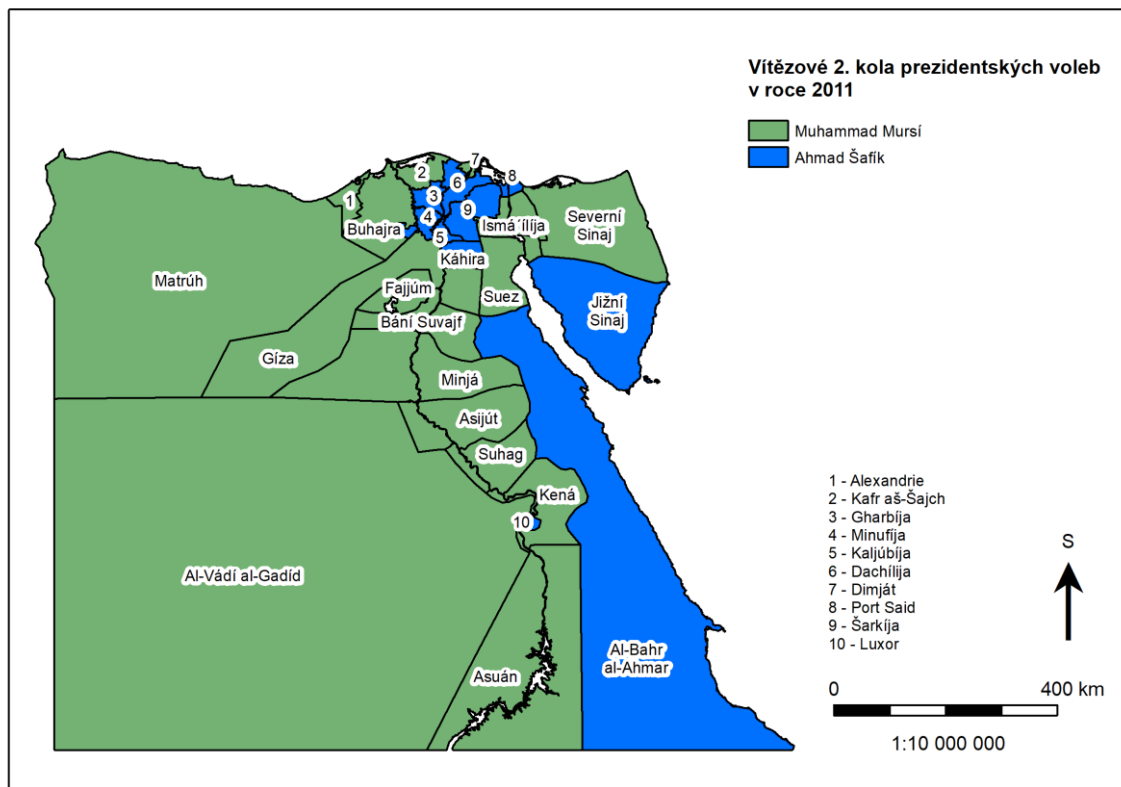

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), NEA (2012), vlastní zpracování.

Voličská účast v prvním kole dosáhla 46 %. Nejvyšší procenta vykazovala velká města a jejich okolí, kdy v Alexandrii, Káhiře, Port Saidu a Suezu dorazilo k volebním urnám více než 55 % oprávněných voličů. Na druhou stranu nejméně voličů volby přilákaly v Kená a Suhagu, kde účast nepřesáhla ani 30 %. Z pohledu vítězství v jednotlivých regionech se nejúspěšnějším kandidátem stal Muhammad Mursí, který, jak ukazuje obrázek 3, zvítězil v 13 guvernoratech. Na druhou stranu v celkovém procentuálním vyjádření získaných hlasů jeho výhra již tak výrazně nevypadala. Společně s ním se do druhého kola dostal Ahmad Šafík, jenž opanoval 6 guvernoratů, a to především v oblasti Deltý. Třetí Hamdín Sabahí získal nejvíce hlasů v 5 guvernoratech a těžil zejména z podpory ve velkých městech (Káhira, Alexandrie a Port Said). Nicméně ani to mu k postupu do druhého kola nepomohlo. Bývalý člen Muslimského bratrstva Abdul Futúh, který ve volbách získal podporu salafitské Strany světla zvítězil ve 2 guvernoratech a jeho úspěch geograficky kopíroval dobré výsledky podporující partaje v předcházejících

volbách do Lidového shromáždění. Největší favorit voleb, Amr Músa, se pak musel spokojit s výhrou v jediném regionu (Jižní Sinaj) a jeho ztráta na postup do druhého kola voleb byla již výraznější.

Obrázek 4: Vítězové 2. kola prezidentských voleb v roce 2012 v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), NEA (2012), vlastní zpracování.

Druhé kolo prezidentských voleb zmobilizovalo egyptské obyvatelstvo o trochu více než první a voličská účast dosáhla 52 %. Kromě velkých měst se tentokrát aktivněji projevili i voliči z oblasti Delty, kde ve všech guvernoratech účast přesáhla celostátní průměr, zatímco nejhůře z této statistiky opět vyšel Dolní Egypt, kde se sice volební účast oproti kolu prvnímu plošně zvýšila, ale přesto v Asuánu, Kená a Suhagu nepřesáhla ani 40 %. Celkový počet regionů, v nichž daný kandidát zvítězil, dokládá obrázek 4. Na jeho základě by se výsledky daly interpretovat jako jednoznačné vítězství Muhammada Mursiho, jelikož opanoval hned 17 guvernoratů, zatímco jeho konkurent Ahmad Šafík jen 10. Reálný volební výsledek byl však velmi těsný, protože Šafík opět uspěl v hustě zalidněné oblasti Delty, a navíc přidal výhry ve velkých městech (Káhira, Port Said), kde na svou stranu

dokázal přilákat dřívější voliče Hamdína Sabahího. Část jeho elektorátu se ale přiklonila i k Muhammad Mursímu (zejména Alexandria a Kafr aš-Šajch). Lídr Muslimského bratrstva pak logicky oslovil i většinu voličů v gubernorátech, kde předtím zvítězil další islamistický kandidát Abdul Futúh – v Dimjátu a Matrúhu, kde dokonce získal přes 80 % hlasů. Drtivou většinu získal ještě ve Fajjúmu (78 %), mezi Egypťany volícími v zahraničí (77 %) a v Bání Suvajf (67 %). Nejúspěšnějším regionem z pohledu Ahmada Šafíka se naopak stala Minufíja (72 %).

6.1.9.4 Referendum 2012 aneb vrchol politické éry Bratrstva

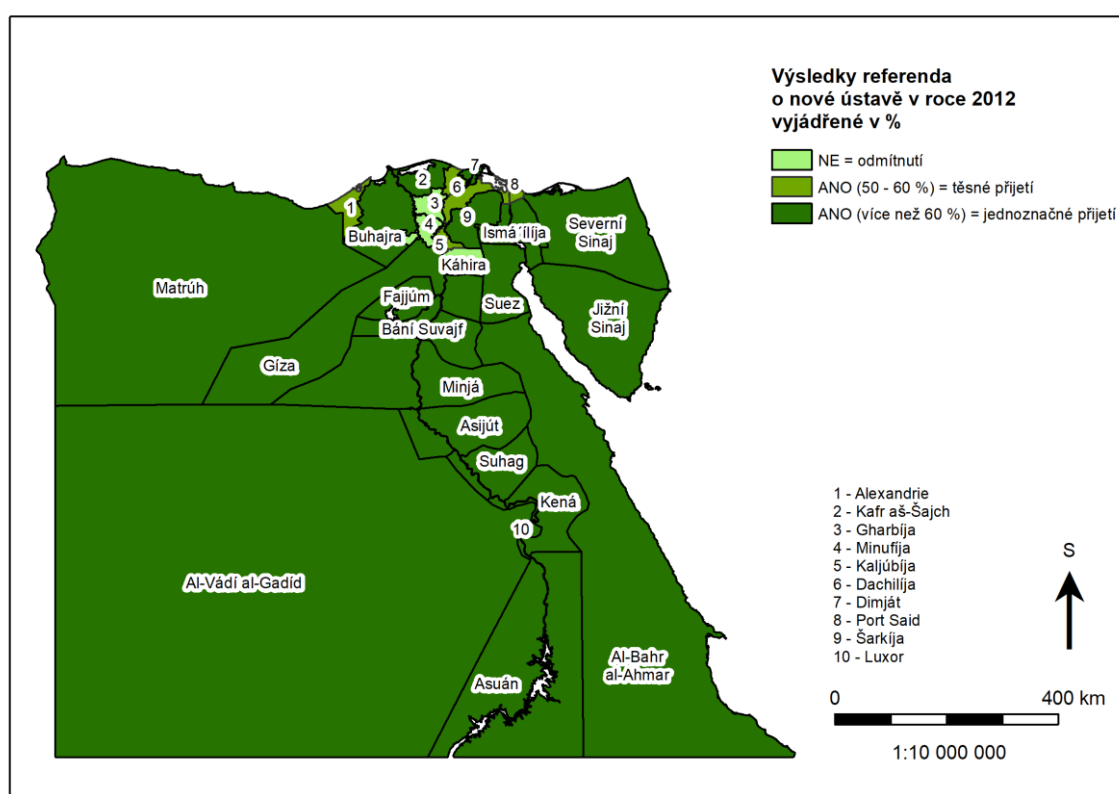
Nástup člena Muslimského bratrstva do prezidentské funkce dovršil porevoluční islamizaci Egypta, kdy organizace Bratrstva ovládla nejvyšší politické funkce v zemi. Tato blížící se realita zastrašila před druhým kolem prezidentské volby Nejvyšší radu ozbrojených sil natolik, že raději rozpustila parlament. Dále vydala dodatek k ústavě, který prezidenta zbavil důležitých pravomocí v otázkách národní obrany a bezpečnosti. V nové vládě zasedla většina technokratů a členové Bratrstva získali jen 4 křesla. Nově zvolený prezident Mursí měl k dispozici instituce a úředníky loajální bývalému režimu, v důsledku čehož jen velmi obtížně prosazoval plánované reformy. V reakci na tuto skutečnost si Mursí udělil dekretem exekutivní i legislativní pravomoci (Čejka a kol. 2017). Tento krok následně vyvolal velkou vlnu všeobecných protestů, po nichž byl opět zrušen. Nedůvěra lidí vůči Muslimskému bratrstvu rostla a veřejnost se obávala islamizace společnosti (Khan 2014). Tyto obavy se projevíly již při hlasování o přijetí nové ústavy v prosinci roku 2012, kterou opozici kritizovala kvůli jejímu rychlému vzniku a tendenčnímu vyznění ve prospěch islamistů. V referendu byla nakonec nová ústava sice schválena 64 % hlasů (viz tabulka 6), ovšem v několika regionech ji většina voličů odmítla (Attalah 2017). Reálně nová ústava posílila pravomoci prezidenta země, ale nešlo ji považovat za nástroj pro budování teokratického státu. Při její tvorbě nebyly vyslyšeny apely salafistů a dalších konzervativních stoupenců islámu. Odvolávala se na suverenitu lidu, nikoliv Boha, a islámské právo považovala za svůj hlavní zdroj, nikoliv jediný. Náboženství se týkalo jen 7 z jejích 236 článků. Zakazovala také participaci na politickém životě všem členům bývalé Národní demokratické strany napojené na Husního Mubáraka. Celkově se jednalo o ústavu umírněnou a málo revoluční (Čejka a kol. 2017).

Tabulka 6: Výsledky referenda o nové egyptské ústavě v roce 2012

Rozhodnutí o přijetí změn	Procentuální výsledek
ANO	63,83 %
NE	36,17 %

Zdroj: Election Guide (2012).

Obrázek 5: Výsledky ústavního egyptského referenda v roce 2012 dle jednotlivých guvernoratů

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), NEA (2012), vlastní zpracování.

Referendum o nové ústavě v roce 2012 bylo již pátou volební událostí během v posledních dvou letech, což se i výrazněji projevilo na zájmu egyptského obyvatelstva. Participaci občanů lze bezpochyby označit za velmi nízkou, když k volebním urnám dorazilo jen 33 % oprávněných voličů. Paradoxně tak o nové ústavě, kterou mnoho Egyptů shledávalo klíčovou pro další směřování země, hlasovala jen třetina země. Tradičně největší účast

(téměř 39 %) vykazaly Port Said a Suez, zatímco na opačné straně této statistiky se také tradičně objevily Kená a Suhag (necelých 23 %). Nejvýraznějšího zamítnutí se nové ústavě dostalo v Káhiře (57 % proti) a proti jejímu přijetí se postavili i občané v Gharbíji a Minufíji, na což poukazuje obrázek 5. V několika dalších gubernorátech Deltý byla sice v hlasování schválena, ale jednalo se o výsledky poměrně těsné. Oproti tomu s velkým nadšením byla přijata v Matrúhu (92 % pro), Fajjúmu (90 % pro) a Al-Vádí al-Gadíd (87 % pro).

Přestože tedy nová ústava z pera islamistů byla schválena, veřejné mínění se začalo k Bratrstvu obracet zády. Mohlo za to prioritní prosazování morální agendy, namísto řešení skutečných aktuálních problémů Egypťanů (nezaměstnanost, vysoká inflace atd.). Muslimskému bratrstvu chyběla sebereflexe a svěřepě trvalo na islámských reformách. Odmítalo také naslouchat opozici a svolit ke kompromisům. Při hlubším zkoumání jeho politické činnosti a jednotlivých kroků to vypadá, že vůbec nepochopilo, o co lidem v revoluci primárně šlo (Kirdis 2018). Veřejnost sice nemohla očekávat nastartování ekonomiky a zlepšení životní úrovně během jednoho roku, ale kroky, které Strana svobody a spravedlnosti činila, ji rozhodně nepřesvědčovaly o naději na lepší budoucnost. Dokonce naopak, Egypt pod správou Muslimského bratrstva připomínal spíše návrat starých časů jen pod taktovkou nového vedení (Khan 2014). Tzv. „ichwanizace“⁸⁶ se projevovala na všech úrovních, když Strana svobody a spravedlnosti rozdělovala veřejné funkce výhradně politicky nakloněným osobám (Čuřík 2013).

6.1.10 Kontrarevoluce a přechod Bratrstva do illegality

Po 18 měsících se ulice opět zaplnily demonstranty požadujícími prezidentovu abdikaci. Na stranu protestujících se přidala armáda s policií a vyzvala Mursího k odstoupení. Ten to odmítl, načež byl 3. července 2013 svržen. Na jeho místo v čele Egypta se postavil ministr obrany a vojenské výroby Abd al-Fattáh as-Sísí⁸⁷. Společně s převratem přišla tradiční vlna represí vůči členům organizace. Téměř 30 tisíc z nich skončilo ve věznicích či muselo emigrovat ze země. Nad aktivními předáky bylo vojenskými vyneseno několik stovek rozsudků smrti (294 skutečně vykonáno) Muslimské bratrstvo bylo

⁸⁶ Ichwanizace neboli „pobratřšťování“. Výraz pochází ze slova al-ichwán v překladu znamenajícím bratrstvo. V literatuře se občas setkáme i s označením „Ichwání“ odkazujícím právě na Muslimské bratrstvo.

⁸⁷ Abd al-Fattáh as-Sísí (nar. 1954) spojil celý svůj život s armádou. Z pozice ministra obrany a se silnou podporou armády v zádech nařídil svržení Mursího a následně s přehledem vyhrál navazující prezidentské volby.

označeno za teroristickou skupinu, a Strana svobody a spravedlnosti byla soudně rozpuštěna a zakázána. Veškeré stranické finance propadly státu. Během následujících let vláda nadále rozpustila 342 firem, 1 107 občanských společností a 174 škol patřících hnutí. Rozpuštění se dotklo i více než 500 neziskových organizací. Nad Islámskou lékařskou asociací provozujících 3 desítky nemocnic a lékařských zařízení převzal kontrolu stát.

Uvnitř hnutí nadále přetrvává napjatá situace mezi několika názorovými proudy. Vysocí představitelé konzervativního křídla zodpovědného za politické selhání (Muhammad Badie, Chajrat Šáter) skončili ve vězení. Zástupci střední generace přešli do ilegality (Muhammad Kamál⁸⁸, Husajn Ibrahím⁸⁹) či emigrovali (Ahmad Abdel Rahmán⁹⁰), zatímco mladou generaci nastalé represe ještě více radikalizovaly. Vnitřní volby roku 2014 vyhrál uvězněný Muhammad Badie, ovšem reálná zodpovědnost za hnutí připadla Muhammadu Taha Wahdánovi⁹¹. Zástupci starší generace přepustili místa ve vedení hnutí mladým, jelikož se obávali z jejich další radikalizace a případného odklonu k teroristickým hnutím. Mladá generace přesto vyzývala k džihádu mečem zaměřenému na svržení vojenského režimu diktátora as-Sísího. Organizace se decentralizovala a snížila počty osob ve vedení i náklady na svou činnost. Nicméně posílení se dočkaly výbory pro kázání, právo a charitu, čímž se hnutí de facto vrátilo ke svým kořenům.

V návaznosti na situaci v Egyptě se v exilu se začaly vytvářet zahraniční buňky emigrantů z řad Muslimského bratrstva. V Istanbulu to je Výbor pro řízení krize v zahraničí a mobilizaci, který působí pod patronací turecké vlády. V jeho čele stojí Ahmad Abdel Rahmán a výbor postupně navazuje kontakty s egyptskou sekulární opozicí. Další exilové centrum známé jako Mezinárodní organizace nebo Rábíta sídlí v Londýně, kde se v něm sdružují příznivci staré generace (tzv. qutbisté). Toto rozdělení je pro Muslimské bratrstvo paradoxně problémem, protože jednotlivá centra v Káhiře, Istanbulu a Londýně spolu nedokáží najít společnou řeč. Poslední vývoj však nahrává právě tureckému centru,

⁸⁸ Muhammad Kamál (1955-2016) byl zodpovědný za ozbrojené křídlo Muslimských bratří a jako jeden z posledních lídrů hnutí stále zůstal na svobodě, byť byl odsouzen k doživotnímu trestu. V říjnu 2016 ho v bytě na jihu Káhiry zadržela policie a následně byl zastřelen.

⁸⁹ Husajn Ibrahím (nar. 1959) působil ve funkci poslance od roku 2000. Následně jako nezávislý kandidát křeslo obhájil i ve volbách v roce 2005 a totéž se mu povedlo i v porevolučních volbách roku 2012.

⁹⁰ Ahmad Abdel Rahmán (nar. 1960) zastával v islamistické vládě (2012-2013) post ministra parlamentu a po kontrarevoluci uprchnul do Turecka, kde nalezl azyl a pokračuje v politické činnosti.

⁹¹ Muhammad Taha Wahdán (nar. 1961) byl původně univerzitním profesorem. Do vedení Bratrstva se posunul v roce 2012 a do jeho agendy spadala politická strategie. Taktéž vedl vzdělávací skupiny pro mladé Ichwány. Roku 2014 byl odsouzen k tříletému trestu odnětí svobody za podněcování násilí vůči policejním složkám v době svržení Mursího režimu.

jelikož v Istanbulu vzniká egyptský exilový parlament pod patronátem tamější vládnoucí Strany spravedlnosti a rozvoje. V Turecku je také vedena informační kampaň proti režimu generála as-Sísího a země se tak stává hlavní spojencem egyptské opozice. Na tomto místě nahradila Katar, který kvůli nátlaku Saúdské Arábie a Rady pro spolupráci arabských zemí v Zálivu ukončil otevřenou podporu Muslimského Bratrstva (Čejka a kol. 2017).

6.1.11 Salafitské strany

Salafismus má v Egyptě dlouhou tradici. Je proto logické, že na ideje reformátorských učenců Muhammada Abduha a Rašída Ridá během 20. století postupně navázali nejen přímo jejich žáci, ale salafitské myšlenky zde našly pevné místo v rámci populárních ideologických proudů (Griffel 2015). První salafitské organizované skupiny začaly vznikat na počátku 20. let 20. století. Tou nejstarší se stala organizace Dawa Salafiyya, ovšem za nejznámější hnutí jsou považováni Stoupenci Muhammadovy Sunny. Tato skupina byla založena roku 1926 v Káhiře, tedy nedlouho před vznikem skupiny Muslimských bratří kolem Hasana al-Banná. Jejím zakladatelem se stal žák Rašída Ridá a teologický učenec z univerzity Azhar, Muhammad Hamíd Fiqí (Griffel 2015). Tato organizace se v průběhu 20. století profilovala podobně jako Muslimské bratrstvo, avšak bez politických ambicí, jednalo se o čistě charitativní hnutí. Její členové stáli za výstavbou mešit, zdravotnických zařízení a vzdělávacích institucí, podporovali chudé a nemocné, vdovy i sirotky (Masoud 2014). Reálný rozmach salafitských hnutí se dostavil až v 70. letech během vlády prezidenta Sádáta. Společnost byla rozčarována ideologií panarabského nacionalismu a porážkou ve Třetí arabsko-izraelské válce, začala se proto obracet více ke svým náboženským kořenům. Během vlády Husního Mubáraka se síť salafitských přívrženců rozrostly zejména v Káhiře a městech Delt. S příchodem moderních komunikačních technologií pak salafitský boom dále pokračoval. Příčinou byla jednoduchá dostupnost literatury na internetu a šíření náboženských myšlenek skrze satelitní televize (Devon 2016).

6.1.11.1 Strana světla

Roku 1984 vzniklo v Alexandrii další salafitské hnutí nazvané Salafitská výzva⁹². Jedním z jejích zakladatelů byl i populární kazatel a současný viceprezident organizace Yásir Burhamí⁹³, zatímco aktuálním lídrem charitativní skupiny je prominentní alexandrijský klerik Muhammad Abdel Fattah Abú Idris. Z hlediska geneze salafismu v Egyptě je toto hnutí obzvláště důležité, neboť jeho politickým křídlem se roku 2011 stala nově založená Strana světla (Karakoc, Köse, Özcan 2016). Ta se jako první politický subjekt reprezentující zájmy salafistů ucházela o křesla v parlamentních volbách na přelomu let 2011 a 2012. Přestože se na religiózní témata odvolával i hlavní favorit tohoto volebního soupeření, Strana svobody a spravedlnosti zaštitěná podporou Muslimského bratrstva, podařilo se salafistům oslovit překvapivě velký počet voličů. Strana světla kandidovala v koalici nazvané Islámský blok společně se Stranou budování a rozvoje⁹⁴ a Stranou autenticity. Společně ve volbách získaly 121 mandátů⁹⁵ a staly druhou nejsilnější frakcí v novém egyptském parlamentu hned za Demokratickou aliancí v čele se Stranou svobody a spravedlnosti. Islamisté doslova ovládli Sněmovna reprezentantů⁹⁶, když disponovali 70 % všech mandátů (více viz předešlé kapitoly a obrázek 2). Přímo se proto nabízela vzájemná spolupráce obou dvou stran, nicméně realita později ukázala, jak moc byly tyto úvahy liché. V navazujících prezidentských volbách byl salafistům diskvalifikován vlastní kandidát a Strana světla posléze raději podpořila Abdula Futúha ve snaze oslabit nominanta Strany svobody a spravedlnosti, Muhammada Mursího, ačkoliv ji s ním pojila relativní názorová blízkost (Tupek 2013).

Strana doposud nepředložila svou kompletní vizi restrukturalizace egyptského státu, ve svém programu se však snaží skloubit demokratické prvky a svou náboženskou ideologii. Je nutné podotknout, že oproti Muslimskému bratrstvu se jedná o stranu velmi konzervativní. Vzhledem k vysokým volebním ziskům seděli zástupci Islámského bloku i v ústavodárném výboru, který připravoval novou egyptskou ústavu. Salafisté do ní

⁹² V originálním znění „Ad-Da'wa As-Salafiya“.

⁹³ Yásir Burhamí (nar. 1958).

⁹⁴ Viz výše – v originálním znění Hizb al-Benaa wa el-Tanmia. Tato strana je zároveň politickým křídlem militantního hnutí al-Gama'a al-Islamiyya neboli Islámská skupina, které je dnes zapsána na seznamu teroristických hnutí v USA i EU.

⁹⁵ 107 mandátů získala Strana světla, 13 křesel Strana budování a rozvoje a 1 připadlo i Straně autenticity.

⁹⁶ V současné době má Egypt jednokomorový parlament. Horní komora parlamentu neboli Rada Shura byla rozpuštěna v létě roku 2013. V dubnu 2019 však proběhlo ústavní referendum, v němž bylo odsouhlaseno její obnovení.

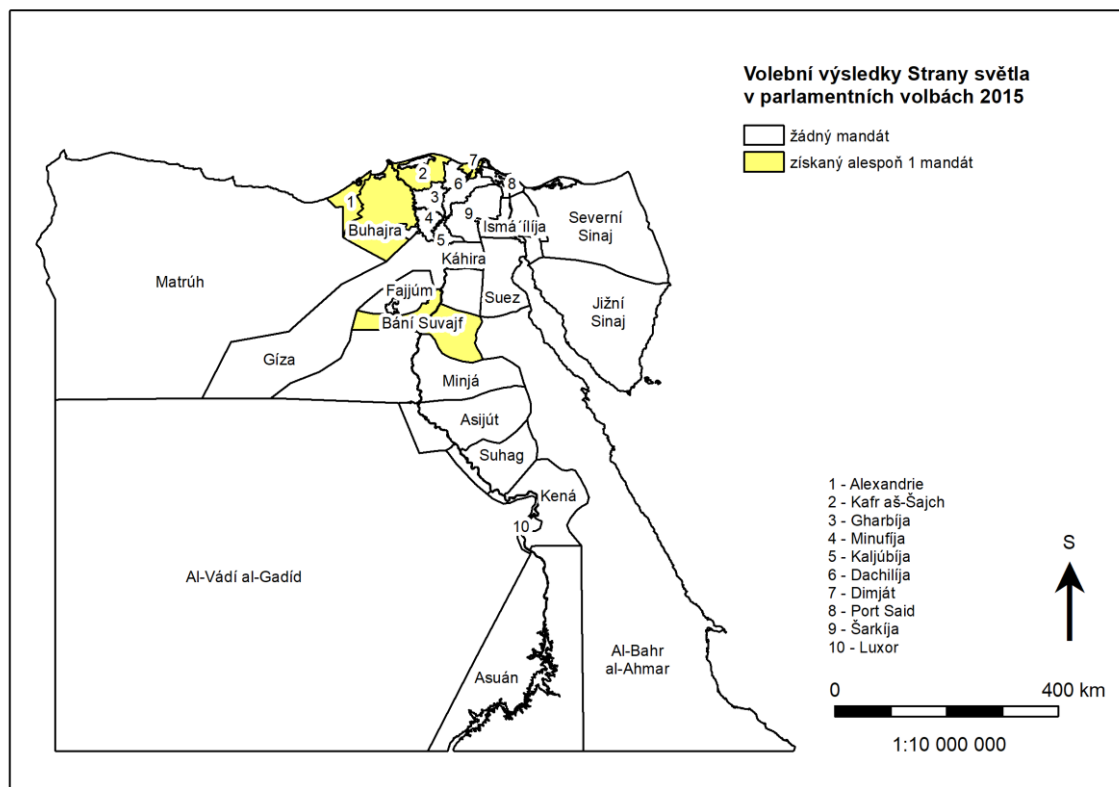
navrhovali zahrnout šariú, jakožto její jediný zdroj, čímž si chtěli vynutit maximální realizaci šariátských zákonů v praxi. Dále usilovali o uznání Boží suverenity na úkor suverenity lidu, což by opět vedlo k nadřazenosti islámského práva. Ani v jednom případě jim však nebylo zbytkem shromáždění vyhověno. Strana dále odmítá některé demokratické principy jako třeba uznání rovnosti před zákonem. Její optikou křesťané nikdy nebudou rovni muslimům (Ranko 2016).

Menší krize zasáhla Stranu světla na počátku roku 2013, kdy se vystupňovaly ideologické rozpory mezi jejím lídrem Abdalem Ghafúrem⁹⁷ a šejky z mateřské organizace Salafitská výzva, což vedlo k jeho odstoupení a následnému založení nové politické strany Domov⁹⁸. Straně se podařilo bez výraznějších ztrát přežít i kontrarevoluci generála as-Sísiho, v jejímž rámci byla od moci odstavena Strana spravedlnosti a rozvoje, resp. celé Muslimské bratrstvo. Nový vojenský režim začal prosazovat silně anti-islámský diskurz, přesto se však Strana světla dokázala udržet ve vysoké politice a reálně se stala jediným zástupcem islamistického tábora, kterému se to podařilo. Ovšem právě spoluprací s režimem as-Sísiho se strana zdiskreditovala v očích svých mnohých přívrženců. Dokládá to i výsledek poslední parlamentních voleb v roce 2015, v nichž salafisté obdrželi necelé 2 % hlasů, což odpovídalo zisku pouhých 11 mandátů (Karakoc, Köse, Özcan 2016).

⁹⁷ Abdal Ghafúr (nar. 1960).

⁹⁸ Hizb al-Watan neboli Domov, založená Abdalem Ghafúrem. Společně s ním opustilo Strana světla dalších 150 členů a společně položili základy této nové strany.

Obrázek 6: Zisky mandátů kandidátů Strany světla v parlamentních volbách 2014 v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), NEA (2014), vlastní zpracování.

Parlamentní volby v roce 2015 provázela všeobecně velmi nízká voličská účast, které celostátně dosáhla jen 28 %, přičemž v některých regionech se dokonce pohybovala jen kolem 10 %. To lze považovat za jasný signál unavenosti obyvatelstva z neustálých vnitrostátních změn a nedůvěru v současný vládní systém pod vedením vojenského režimu generála as-Sísího. Mnoho dřívějších zavedených stran se rozhodlo tyto volby zcela bojkotovat, k čemuž vybízely i své potenciální voliče. Vzhledem k celkové účasti můžeme tyto jejich apely považovat za relativně úspěšné. Místo těchto etablovaných politických stran se do parlamentu dostalo mnoho nových hnutí a celkový počet v politických uskupení zastoupených v zákonodárném sboru se vyšplhal na 19. Nejen na tuto výraznou diverzifikaci, ale i na své nevýrazné vystupování proti vládnoucímu režimu doplatila Strana světla, které sice obhajovala 107 mandátů, ale znovu získat se jí podařilo pouhých 11 křesel. Jediným guvernorátem, kde se její zástupci výrazněji prosadili, byla Buhajra, v níž salafisté

získali 5 křesel, což odpovídalo zisku 18 %. Další gubernoráty, kde zástupci Strany světla získali alespoň 1 mandát, znázorňuje obrázek 6.

6.1.11.2 Další salafitské politické strany

Kromě Strany světla se politickou cestou rozhodla jít i další salafitská uskupení. Názorově je nejvíce nejúspěšnější salafitské straně podobná je Strana vlajky⁹⁹ založená roku 2013 populistickým salafistou Hazem Salahem Abu Ismailem¹⁰⁰. Ten se roku předcházejícího ucházel o post prezidenta, ale ještě před volbami ho komise vyloučila kvůli zpochybňovanému občanství jeho matky. Volební program Strany vlajky je ještě více konzervativní než v případě Strany světla. Ultrakonzervativní salafisté požadují striktní zahalování žen na veřejnosti, oddělení jejich pracovního prostoru od mužů, kompletní zákaz konzumace alkoholu na veřejných místech a okamžité zavření všech kasin. Kromě toho navrhuje v přímořských letoviscích sankcionovat ženy oblékající dvoudílné plavky. Strana je také pro zánik národního státu a preferovala by vznik unie arabsko-islámských států.

Ze Strany světla se roku 2013 oddělila i strana Domov, kterou založil bývalý lídr nejsilnější salafitské strany Abdal Ghafūr kvůli ideologickým rozporům s vedením mateřské organizace. Domov se profiluje jako pragmatická středová strana odvolávající se na salafitské učení. Její rétorika je částečně podobná dřívějším názorům Muslimského bratrstva. Upozorňuje na akceptování plné formy demokracie a nebrání se spolupráci s jinými politickými platformami. Také je otevřenější vůči křesťanům a muslimům nesympatizujících se salafismem.

Nejvíce podobná Muslimskému bratrstvu je ze salafitských stran Strana ctnosti¹⁰¹. Ta je stejně jako modernistické křídlo Bratrstva relativně flexibilní v otázkách aplikace práva šaría, na rozdíl od ostatních salafitských stran nevyžaduje její doslovnou interpretaci a vyhraňuje se proti přísným koranickým trestům¹⁰² (Ranko 2016).

⁹⁹ Hizb al-Raya neboli Strana vlajky.

¹⁰⁰ Hazem Salah Abu Ismail (nar. 1961) je egyptský právník a politik.

¹⁰¹ Hizb al-Fadya neboli Strana ctnosti.

¹⁰² Přísné koranické tresty se označují jako hudúd. Jedná se např. amputaci ruky za krádež, smrt ukamenováním za nezákonný sexuální styk či několik desítek ran bičem za pití alkoholických nápojů. Dnes jsou tyto tresty v omezené míře aplikovány především v Saúdské Arabii a v neoficiálních státních útvarech na území Somálska, Nigérie atd.

6.1.11.3 Militantní salafitská hnutí

Během 21. století začala v Egyptě vznikat i militantní salafitská hnutí, která lze terminologicky označit za skupiny salafitsko-džihádistické. Jejich myšlenky se rychle šíří po internetu a tato hnutí mají silný mobilizační potenciál. Přívrženci se většinou rekrutují z řad mládeže pocházející ze zbožných konzervativních rodin a hlavním důvodem k radikalizaci je kromě aktuálních revolučních nálad v zemi i hledání alternativy k ideologii, v níž vyrostli. To je hlavní rozdíl oproti radikálům pocházejících ze Západu, kdy se většinou jedná jedince z bezvěreckých rodin, kteří v džihádu naleznou smysl života. Po pádu Mubárakova režimu se otevírá prostor pro mnoho veřejných vystoupení a sdílení salafitsko-džihádistických myšlenek. Do té doby poměrně atomizované hnutí začalo vytvářet síť nových organizací, do nichž kromě mládeže vstupovali i džihádisté se zahraničními zkušenostmi. Velký vliv na stavy radikálů měla i kontrarevoluce. Egyptská armáda tehdy brutálně potlačila několik velkých demonstrací, což si vyžádalo stovky mrtvých a tisíce zatčených mladých přívrženců Muslimského bratrstva. Mnoho z nich následně přijalo salafitsko-džihádistické myšlenky, vstoupilo do různých militantních skupin a legitimizovalo použití násilí proti úřadům a vládnoucímu režimu (Devon 2016).

V dřívějších dobách se mezi nejznámější egyptská militantní hnutí řadila Islámská skupina¹⁰³ a Džihád¹⁰⁴. Druhá jmenovaná skupina se podepsala třeba pod atentát na prezidenta Sádáta a vrcholu své protistátní činnosti dosáhla v 70. a 80. letech. Poté členy obou hnutí začal režim prezidenta Mubáraka úspěšně pronásledovat a postupně se z veřejného prostoru vytratili. Na začátku 21. století došlo k zajímavé změně ve vystupování obou dvou organizací, kdy před soudním dvorem ohlásily svou deradikalizaci a veřejně se zřekly násilí (Ibrahim 2016).

V současné době se militantní skupiny koncentrují zejména na Sinajském poloostrově, kde poklesla státní kontrola a tamější prostředí je nyní ideálním místem pro činnost a budování radikálních organizací. Aktivitu nejvýraznější z nich, Ansar Bayt al-Maqdis, se soustředí na severní část Sinaje, kde tito radikálové stojí za smrtí více než dvou

¹⁰³ Hnutí al-Gama'a al-Islamiyya bylo aktivní zejména mezi roky 1992 a 1998 a jeho činnost podporovaly vlády Íránu i Súdánu, ale také al-Qá'ida.

¹⁰⁴ Organizace al-Jihad je nejstarší militantní egyptskou skupinou. Svou činnost zahájila již v 70. letech 20. století. Členové skupiny byli aktivní i v Afghánistánu, Pákistánu či Súdánu a někteří se v průběhu let připojili k al-Qá'idě. Za nejznámějšího z nich je považován Ajmán az-Zawáhíri, který se propracoval až do jejího vedení.

stovek osob. Skupina roku 2014 veřejně podpořila Daeš¹⁰⁵ a následně se přejmenovala na Wiláyat Siná'¹⁰⁶. Slib věrnosti zaslala Abú Bakru al-Baghdádímu¹⁰⁷ i sinajská organizace Jund Khilafa fi Ard Kinana. Další sinajskou platformou je pak Ansar al-Jihad založená bývalým lékařem Usámy bin Ládina, Ramzím Mahmúdem al-Muwáfim. Její příslušníci sami sebe titulují jako Al-Qá'idu Sinajského poloostrova. Sympatizanti této největší globální teroristické skupiny stojí také za platformou Ansar Sharia. Za káhirské křídlo prvně zmiňované skupiny je pak považována Ajnad Misr¹⁰⁸, jejímž stoupenci stojí za menšími útoky v Káhiře a okolí.

Militantní útočníci vedou obranný džihád proti neislámským agresorům, za něž považují instituce reprezentující vliv vzdálených nepřátel (Spojené státy americké a Izrael), ale i samotný as-Sísího režim. Jejich terčem se tak stává i armáda a policejní složky. Byť si vzájemně slibují věrnost a navenek vystupují globálně, tak jejich útoky mají naopak lokální charakter a nebývají navzájem provázané. Mají však společný cíl, a tím je svržení vojenského režimu a nastolení islámského státu (Ranko 2016).

6.2 Tunisko

6.2.1 Počátek moderních tuniských dějin

Tunisko se definitivně zbavilo francouzské koloniální nadvlády roku 1956, když 20. března vyhlásilo nezávislost. Do čela nové konstituční monarchie se postavil král Muhammadem VIII. al-Amin¹⁰⁹. První volby do prozatímního parlamentu ovládla nacionalistická strana Neo-Destúr¹¹⁰, jejíž lídr Habíb Burgiba¹¹¹ se stal premiérem.

¹⁰⁵ Daeš je islamistická organizace známá také pod přívlastkem Islámský stát.

¹⁰⁶ Wiláyat Siná' neboli Provincie Sinaj.

¹⁰⁷ Abú Bakr al-Baghdádí byl vůdce irácké odnože al-Qá'idy, která se později transformovala v Islámský stát.

¹⁰⁸ Ajnad Misr neboli Vojáci Egypta.

¹⁰⁹ Muhammadem VIII. al-Amin (1881-1962) byl poslední tuniský bej vládnoucí v letech 1943-1956, následně se stal i první hlavou nezávislého Tuniska. V pozici však vydržel jen rok a v roce 1957 byl sesazen.

¹¹⁰ V originále „Hizb al-Hurr ad-Dusturi al-Jadid“ neboli „Nová ústavní liberální strana“, která byla rozpuštěna roku 1964.

¹¹¹ Habíb Burgiba (1903-2000) byl lídrem tuniského boje za nezávislost. Roku 1957 se stal prvním tuniským prezidentem a v úřadu vydržel až do roku 1987.

Pouhý rok poté se v Tunisku změnilo státní zřízení na republiku a do nové pozici prezidenta byl etablován dřívější premiér Burgiba. Začala se tak psát první etapa moderního Tuniska.

Habíb Burgiba si začal budovat silný kult osobnosti, odmítal socialistické panarabské ideje prosazované jeho egyptským protějškem Gamálem Násirem a velmi se vymezoval i vůči bývalému koloniálnímu systému. V Tunisku se snažil vybudovat prezidentskou republiku dle francouzského vzoru, v níž hlava státu disponuje výraznými pravomocemi (může odvolávat ministry či rozpustit vládu). Ještě v pozici premiéra se zasloužil o vydání Zákona o osobním statusu¹¹². Ten mimo jiné nahrazoval šariátské zákony civilním rodinným právem, zrovnoprávnil postavení mužů a žen před zákonem a zakazoval polygamií. Země pod jeho vedením začala směřovat silně sekulárním směrem. Parlament přijal zákon zakazující zahalování žen pracujících ve státní sféře a školství¹¹³, postupně byly zavírány náboženské vzdělávací instituce, v rámci reformy se zrušily náboženské soudy i nadace, duchovní se stali státními zaměstnanci a také se eliminovalo dodržování postního měsíce Ramadánu, který Burgiba označoval za zpátečnický akt oslabující ekonomiku země. Pro sérii aplikovaných změn prezidentem raženou ideologii se v literatuře vžil výraz „bourguibismus“ (Kydliček 2011).

6.2.2 Vznik prvních islamistických hnutí

Celá 70. léta 20. století se v Tunisku nesla ve znamení liberálnějšího období. Ve společnosti se poprvé začaly objevovat islamistické myšlenky, resp. náznaky politizace islámu. Zatímco městské oblasti vzkvétaly, tak modernizace venkova poněkud selhávala. Vláda dbala na rozvoj soukromého sektoru a průmyslových odvětví zaměřených na export, na druhou stranu však postupně upadalo upozaděné zemědělství. V důsledku toho se lidé začali stěhovat z venkova do městských oblastí, kde se později koncentrovali v chudinských čtvrtích. A právě v těchto místech rostla frustrace z aktuálního stavu tuniské společnosti (Azam 2018). Nespokojenost se situací panovala také v jižním a středním Tunisku, kde se sice životní úroveň zvedala, ale tyto oblasti ani zdaleka nezaznamenaly takový rozvoj jako pobřežní regiony, které vláda preferovala. Na těchto základech se objevil počátek

¹¹² Zákon o osobním statusu, vstoupil v platnost 1. 1. 1957 se stal nejprogresivnějším zákonem v tehdejší Tunisku a základem modernizace země.

¹¹³ Tunisko se stalo první a na dlouho dobu poslední zemí s majoritní muslimskou populací, která nošení hidžábu na určitých místech zakázala. Částečně byl tento zákon zrušen v roce 2011.

marginalizace společenských vrstev, z níž postupně vykrytalizoval vznik prvních islamistických skupin v Tunisku (Pargeter 2009).

Centrum náboženského učení v soudobém Tunisku představovala věhlasná univerzita az-Zajtúna¹¹⁴. V rámci studií se na ní potkali i Rášid Ghannúší¹¹⁵ a Abdal Fattáh Múrú¹¹⁶, kteří založili Sdružení pro ochranu Koránu¹¹⁷. Hnutí se neztotožňovalo s morálním úpadkem společnosti, jenž souvisel s rostoucí modernizací a sekularizací země. Apelovalo na návrat veřejnosti k islámským hodnotám a poukazovalo na zvětšující se rozdíly mezi jednotlivými sociálními vrstvami obyvatelstva. Postupem času se do činnosti hnutí začalo zapojovat více sympatizantů a celá organizace se přejmenovala na Hnutí islámského odporu¹¹⁸. Mezi jeho nejvýznamnější představitele se kromě dvou výše zmiňovaných zařadili i Ahmida Enneifer¹¹⁹, Saláh Dín Jurší¹²⁰ a Abdul Mažíd Nažár¹²¹ (Perkins 1997).

Lídři organizace MTI se zpočátku profilovali jako relativně radikální islamisté. Inspirovali se v dílech Sajjida Qutba či Abul Ala Mawdúdího a jejich rané publikace poukazovaly na nutný vznik islámského státu řízeného principy islámského práva, jelikož tuniský sekulární režim shledávali džáhiljíou. Vliv na jejich myšlenky mělo i učení lídrů Muslimského bratrstva v Egyptě¹²² a Sýrii¹²³ (Ghannouchi 2016). Nicméně ve společnosti zejména radikální názory příliš nerezonovaly, a tak v krátkém časovém horizontu došlo k ideovému obratu uvnitř skupiny, kdy se předáci hnutí ovlivnění alžírským

¹¹⁴ Az-Zajtúna je společně s egyptskou univerzitou al-Azhar řazena mezi nejprestižnější islámské univerzity a v regionu severní Afriky se jedná o vůbec ty nejvyhlášenější. Byla založena již roku 737 a dnes se skládá z Vyššího teologického ústavu a Vyššího institutu islámské civilizace.

¹¹⁵ Rášid Ghannúší (nar. 1941) je tuniský politik, významný islámský myslitel a spoluzakladatel Strany obnovy. Dnes je jejím ideologickým lídrem a uznávanou kapacitou.

¹¹⁶ Abdal Fattáh Múrú (nar. 1948) je tuniský politik, právník a spoluzakladatel Strany obnovy. Dnes působí jako její místopředseda a zároveň je od roku 2014 i prvním místopředsedou tuniského parlamentu.

¹¹⁷ V originále „Association pour la sauvegarde Quran“ založená roku 1970 studenty z univerzity az-Zajtúna.

¹¹⁸ V originále „Movement de la tendance islamique“ (zkráceně MTI) založená roku 1981 na základech organizace „Sdružení pro ochranu Koránu“.

¹¹⁹ Ahmida Enneifer (nar. 1942) byl místopředsedou Sdružení pro ochranu Koránu v letech 1972-1977, nicméně po následných sporech o ideologickém směřování strany (prosazoval větší nacionalistické směřování, zatímco Ghannúší chtěl navázat mezinárodní vazby na Muslimské bratrstvo v Egyptě) na svou funkci rezignoval a hnutí opustil. V roce 1979 založil „Progresivní islámské hnutí“.

¹²⁰ Saláh Dín Jurší (nar. 1954) opustil Sdružení pro ochranu Koránu v roce 1979 a následoval Ahmidu Enneifera do nově vzniklého Progresivního islamistického hnutí. V současnosti vede kulturní organizaci „Forum Al Jahedh“.

¹²¹ Abdul Mažíd Nažár (nar. 1945) je významným tuniským intelektuálem a vysokoškolským profesorem. Během parlamentních voleb v roce 2011 vedl kandidátku Strany obnovy v rodném Madanínu, kde s přehledem vyhrál.

¹²² Velkým ideovým vzorem se stal Rášidu Ghannúšímu zakladatel hnutí Muslimského bratrstva, Hasan al-Banná.

¹²³ Dalším vzorem formujícím myšlenky Rášida Ghannúšího byl lídr Islámské socialistické fronty (odnože Muslimského bratrstva) v Sýrii, Mustafa al-Siba'í (1915-1964).

filozofem Málíkem Bennabím¹²⁴ a názory súdánskeho islamisty Hasana al-Turábího¹²⁵ priklonili viac k islámskému racionalizmu (Ikwan 2015). K morálnym apelúm na dodržiavanie islámských hodnot zahrnuli i snahy o demokratické reformy a efektívnejšie riadenie ekonomiky. Jadro samotnej organizácie tvorili vysokoškolskí intelektuálové a aktivisté združení kolem mešit, nicméně hnutí mělo ambice oslovit i širokou verejnú. V agitačnej činnosti sa zaměřovalo na chudé Tunisany z konzervatívnych periférnych regiónů na juhu a východe země, mladou generaci otrávenou neúspěchy levicové opozice a střední třídu obyvatelstva nespokojenou se stagnací životní úrovně i útoky režimu na tradiční islámské tradice. Sympatie si členové MTI vysloužili i poskytováním veřejných sociálních služeb na periferiích velkých měst (Čejka a kol. 2017).

Politický a sociální neklid způsobený pomalým růstem ekonomiky, nastaveným klientelistickým systémem s vysokou mírou korupce a rostoucími sociálními nerovnostmi gradoval v lednu 1978. Během tzv. „černého čtvrtka“¹²⁶ bylo při protirežimní demonstraci zabito několik protestujících, další stovky byly zraněny a tisíce demonstrantů skočily ve vězení (Ghannouchi 2016). Hnutí islámského odporu získalo v reakci na tyto události mnoho dalších přívrženců a stalo se skutečně významným opozičním aktérem. To však spustilo vlnu represí ze strany vládnoucího režimu, který se islamistů začal obávat. Přestože prezident Burgiba před parlamentními volbami v roce 1981 dovolil registraci politických stran a MTI ukázalo touhu transformovat se v politickou organizaci, ukázaly se snahy o politické uznání jako liché. Lídři hnutí Ghannúší a Múru byli navíc společně s dalšími členy organizace uvězněni. Tato situace pak paradoxně organizaci pomohla v silnějším zakotvení mezi opozičními silami. Období represí samozřejmě vedlo k radikalizaci části hnutí, která se vůči režimu rozhodla vymezit cestou násilné konfrontace. Ta vyústila v sérii atentátů nejenom na turistické komplexy, což mělo za následek další vlnu rozsudků nad čelními představiteli Hnutí islámského odporu. Ghannúší a další lídři si od soudu odnesli rozsudky smrti, ostatní souzení členové pak obdrželi dlouholeté tresty. Prezident je na žádost

¹²⁴ Málík Bennabí (1905-1973) byl prominentní alžírský spisovatel a filosof, který se ve svých dílech zaměřoval na muslimskou společnost.

¹²⁵ Hasan al-Turábí (1932-2016) byl súdánský politik a jedna z nevlivnějších figur v moderních dějinách země. Roku 1976 založil „Národní islámskou frontu“ (odnož Muslimského bratrstva v Súdánu) a výrazný politický vliv si udržel až do své smrti. V 80. letech stál společně s prezidentem Nimajrím za implikací islámského práva do súdánské ústavy. Spolupracoval i s dalším prezidentem země, Umarem al-Baširem, s nímž se však na začátku 21. století názorově rozešel a založil opoziční „Stranu lidového kongresu“.

¹²⁶ 26. ledna 1978 vyvrcholily demonstrace vedené Generálním svazem tuniských dělníků protestujících proti vládě, jejíž pětiletý plán z let 1973-1977 způsobil v zemi rozsáhlou hospodářskou krizi. Tento den se do tuniských dějin zapsal jako „černý čtvrtek“ a po boku levicových aktivistů se do protestů zapojili i zástupci islamistů.

premiéra Zin Abidína bin Alího¹²⁷ nakonec zmírnil, nicméně později se rozhodl pro jejich opětovné zpřísnění (Čejka a kol. 2017).

6.2.3 Bin Alí éra aneb úpadek islamistických hnutí

Právě nevyzpytatelné jednání prezidenta ve spojení s jeho pokročilým věkem vedlo ke změně na nejvyšší pozici v zemi. Nástupcem Habíba Burgiby se stal bývalý ministr vnitra a posléze i premiér Zin Abidín bin Alí, který dosavadního prezidenta prohlásil za neschopného vlády a v čele země ho vystřídal.

Bin Alí chtěl střetům s islamisty čelit vzájemnou spoluprací a snažil se o národní usmíření. Udělil milost mnoha politickým vězňům (mimo jiné 600 členům MTI), vrátil původní postavení několika islámským institucím, do televizního vysílání zahrnul modlitby a stanovil islámský kalendář za základní pro úřední písemnosti. V rámci nové ústavy upevnil statut islámu a ve snaze o nastavení pluralitního politického systému znovu vymezil existenci politických stran (Kydlíček 2011). Kvůli zákazu náboženských názvů u politických subjektů došlo k přejmenování Hnutí islámského odporu na Stranu obnovy¹²⁸, která do následných parlamentních voleb v roce 1989 nasadila mnoho nezávislých kandidátů. Očekávaně zvítězilo Alího Ústavní demokratické sdružení¹²⁹ se ziskem přes 80 %, nicméně velkým překvapením se stal úspěch právě nezávislých uchazečů sympatizujících se Stranou obnovy, kteří v parlamentu obsadili 15 % křesel (Hamid 2014). Přestože RCD volby opanovala, výsledek islamistů prezidenta Alího znejistil a Straně obnovy její plánovanou přeměnu v plnohodnotnou politickou stranu zamítnul. A to i vzhledem k rostoucí popularitě islamistů v sousedním Alžírsku. Následující roky se tedy opět nesly ve znamení tvrdší protiislámské politiky znamenající i další zatýkání hodnostářů Strany obnovy. Po útoku na kanceláře strany RCD v Tunisu se režim definitivně

¹²⁷ Zin Abidín bin Alí (nar. 1936) spojil začátky své kariéry s armádou, kde 10 let řídil Vojenské zpravodajství a posléze působil jako vojenský atašé při tuniských velvyslanectvích v Maroku a Španělsku. Následně se stal generálním ředitelem národní bezpečnosti. V letech 1980-1984 zastával funkci tuniského velvyslance v Polsku. Po návratu do vlasti již zůstal ve vysoké politice a postupně vystřídal post ministra obrany, vnitra a premiéřského křeslo, z něhož v roce 1987 sesadil tehdejšího prezidenta Burgibu. V čele Tuniska stál až do roku 2011, kdy během Jasmínové revoluce uprchl ze země a našel azyl v Saúdské Arábii.

¹²⁸ V originále „Harakat en-nahda“ či „Ennahdha“ vznikla přejmenováním již etablovaného Hnutí islámského odporu v roce 1989 a její činnost byla legalizována v roce 2011. Od jejich počátků až do dnešní doby v jejím čele stojí Rášid Ghannúš.

¹²⁹ V originále „Tajammu' ad-Dusturi ad-Dimuqrati neboli Rassemblement Constitutionnel Démocratique“ (zkráceně RCD), dříve pak zvaná Neo Destúr či Socialistická destúriánská strana, jejíž zástupce stáli v čele země od zisku nezávislosti v roce 1956 až do Jasmínové revoluce v roce 2011.

rozhodl islamisty potlačit. Během 90. let bylo k dlouhým trestům odnětí svobody odsouzeno mnoho sympatizantů islamistického hnutí, další tisíce skončily v internačních táborech či před režimními represemi raději utekly do exilu. Poslední variantu zvolil i lídr hnutí Rášid Ghannúší, který se nejprve uchýlil do Alžírsko a později na súdánský pas odletěl do Velké Británie. Strana obnovy v Tunisku ztratila zázemí a ocitla se v totální ilegalitě. Z veřejného sektoru zmizely islámské symboly a ve společnosti opět přebraly otěže sekulární elity (Čejka a kol. 2017).

Na přelomu milénia nebylo o přívržencích islamistů v Tunisku téměř slyšet. Mnoho bývalých členů hnutí, kteří neprchli ze země, se stalo obětí dalších perzekucí. Jejich jména byla zapsána na černé listiny a disponovali omezenými možnostmi při hledání zaměstnání či přístupu ke vzdělání (Ghannouchi 2016). Prezident Alí a jeho Ústavní demokratické sdružení neměli ve vysoké politice po potlačení islamistů reálného oponenta. Režim navíc manipuloval s výsledky voleb, takže politická soutěž o křesla v parlamentu, resp. prezidentský úřad přinesla vždy výrazné vítězství RCD či právě bin Alího. Ten si v referendech opakovaně nechal odhlasovat zvýšení maximálního věku pro výkon funkce i maximální počet období v ní (Jiránková 2013). Vnitřní mocenské uspořádání země si udržovalo silně klientelistický charakter. Více než polovina elitních obchodních kruhů byla napojena přímo na prezidenta nebo alespoň jeho okolí. Úspěšným se stal zejména klan prezidentovi manželky Lejly Trábelsí¹³⁰ (Čuřík 2013).

6.2.4 Jasmínová revoluce

S příchodem nového tisíciletí zaznamenal islám lehké znovuvzkříšení v celém regionu Blízkého východu i oblasti Maghrebu. Režim prezidenta Alího začal tolerovat především umírněnou formu náboženství praktikovaného v soukromí. Dalším důležitým faktorem napomáhajícím k růstu popularity islamistů bylo jejich široké poskytování veřejných sociálních služeb v oblastech, kde selhával stát a jeho činnost tak v těchto místech suplovaly různé náboženské charity (Čejka a kol. 2017). Během roku 2010 se opět stupňovala občanská nespokojenost. Mohly za ni dlouhodobé snahy prezidentů Burgiby

¹³⁰ Lejla bin Alí (dříve Trábelsí, nar. 1956) se za svého manžela provdala v roce 1992. Byla prezidentkou v Londýně sídlícího Arabského mezinárodního ženského fóra (AWIF), které zaštiťovalo několik stovek dobročinných organizací ve 45 zemích světa. Po Jasmínové revoluci byla tuniskými soudy obviněna z velezrady a praní špinavých peněz.

i Alího o transformaci společnosti, kdy se snažili kombinovat sekulární modernitu s tradičním společenským uspořádáním v zemi. Výsledkem těchto snah o laicizaci společnosti se stala mladá generace, která stála za Jasmínovou revolucí. Otevření vzdělávacích institucí i v periferních oblastech mělo za následek razantní nárůst počtu mladých absolventů, jejichž množství přesáhlo kapacitu pracovního trhu. V důsledku této skutečnosti začala růst míra nezaměstnanosti, převážně mezi mladou populací, čímž došlo k narušení tradičního ekonomického modelu, kdy je širší rodina závislá na příjmech mladých členů v produktivním věku. K občanské frustraci tuniské společnosti se tak přidal i ekonomický aspekt a celá situace eskalovala. Zpočátku se nepokoje vyvíjely ve venkovských oblastech, ale později se poprvé v historii dostaly i do hlavního města. Spouštěčím prvkem nejen Jasmínové revoluce v Tunisku, nýbrž i celé vlny arabských revolucí napříč regionem se stal akt sebeupálení mladíka Muhammada Bouazíziho¹³¹ v provinčním městě Sidí Bú Zajd (Kydlíček 2011).

Masové protesty po celé zemi donutily k rezignaci prezidenta Bin Alího, který se 14. ledna 2011 vzdal funkce a prchnul do Saúdské Arábie. Hlavní revoluční zásluhy se připisovaly levicovým odborům, zatímco islamisté se do protestů organizované nezapojili, neboť jejich vedení působilo mimo zemi. Právě pád autoritářského režimu ale umožnil Rášidu Ghannúšimu návrat do země. V březnu téhož roku byla již Strana obnovy legalizována a mohla začít její volební kampaň před nadcházejícími parlamentními volbami. Z disidentského hnutí se tak během pár měsíců stala oficiální politickou stranou s jasně stanoveným programem a snahou oslovit širokou veřejnost. Předáci hnutí objeli všechny provincie a díky své konzervativní agendě získali podporu ve vnitrozemí i v periferních oblastech. Uvnitř Strany obnovy se setkaly dva proudy, zatímco bývalí exiloví vůdci chtěli více islámskou tvář strany, tak domácí disidenti byli spíše pragmatiky s volnou islámskou ideologií (Hamadí Džabalí¹³², Alí al-Arajid¹³³). Strana nakonec vystupovala

¹³¹ Muhammad Buazízi (1984-2011) byl tuniský mladík, jenž se 17. prosince 2010 upálil před budovou regionální vlády v městě Sidí Bú Zajd na protest proti špatným životním podmínkám a šikaně z policejní strany. Jeho čin spustil rozsáhlou vlnu revolucí označovaných za tzv. Arabské jaro, které se rozšířily do mnoha zemí v oblasti Blízkého východu a severní Afriky.

¹³² Hamadí Džabalí (nar. 1949) působil v Hnutí islámského odporu od roku 1981. Byl ředitelem a šéfredaktorem týdeníku Úsvit (al-Fajr), který vydávala Strana obnovy. V letech 2011-2013 zastával post premiéra země. V roce 2014 neúspěšně vyzýval spolustraníky k podpoře Munsífa Marzúkiho jako prezidentského kandidáta a následně ze strany vystoupil.

¹³³ Alí al-Arajid (nar. 1955) zastával v letech 1981-1990 pozici mluvčího Strany obnovy. Následně byl odsouzen k 15 letům vězení. Po svržení bin Alího režimu se dostal na svobodu a okamžitě se zapojil zpět do politického života. V první islamistické vládě sloužil jako ministr vnitra a po odstoupení Hamadí Džabalího se stal tuniským premiérem. Sám na tento post rezignoval o rok později (únor 2014).

velmi umírněně, zdůrazňovala respekt k demokracii a slibovala zachování „burgibovských“ sekulárních zákonů. Volební zápolení se pak proměnilo v souboj o další směřování Tuniska. Proti sobě stály tábory islamistů a sekularistů (Čejka a kol. 2017).

6.2.5 Parlamentní volby 2011

První skutečně svobodné parlamentní volby dopadly velkým vítězstvím Strany obnovy, která od voličů obdržela 37 % hlasů (viz tabulka 7). Hlavními důvody úspěchu islamistů se staly jejich neposkvrněnost spoluprací s bývalým režimem, srozumitelný politický program, náboženská umírněnost i větší počet charismatických osobností. Především personálně byla Strana obnovy oproti ostatní hnutím velmi silná.

Tabulka 7: Výsledky voleb do Konstitučního shromáždění v Tunisku za vybrané strany v roce 2011

Politická strana	Procentuální zisk	Počet mandátů
Strana obnovy	37,04 %	89
Kongres pro republiku ¹³⁴	8,71 %	29
Populární petice za svobodu, spravedlnost a rozvoj ¹³⁵	6,74 %	26
Demokratické fórum práce a svobody ¹³⁶	7,03 % ¹³⁷	20
Demokratická progresivní strana ¹³⁸	3,94 %	16

Zdroj: Čejka a kol. (2017).

¹³⁴ V originále „Mo'tamar min ajl el-Jomhuriya“ neboli „Congrès pour la République“ (zkráceně CPR) je středolevá strana založená roku 2001 Munsifem Marzúkím. V roce 2017 zanikla.

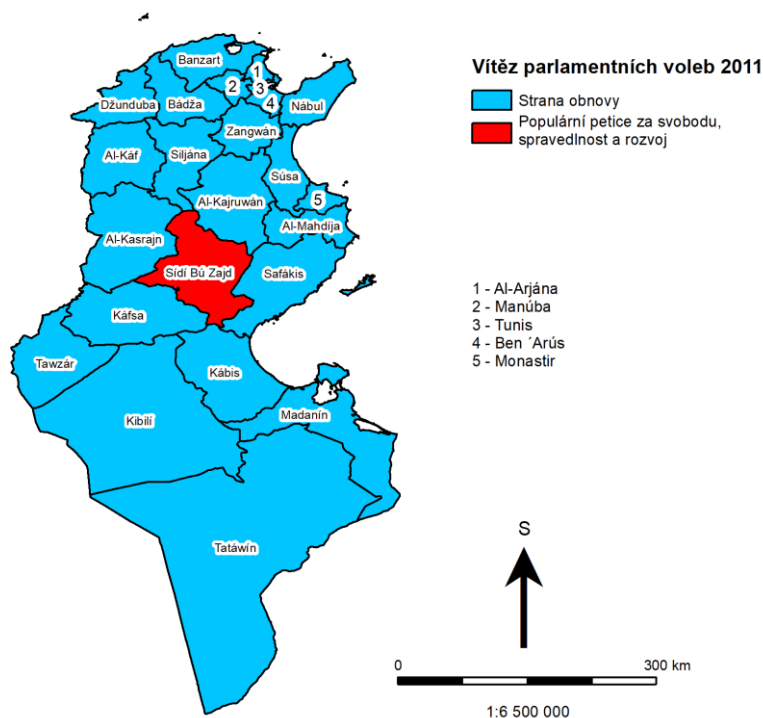
¹³⁵ V originále „el-Aridah esh-Sha'biya Lil-Huriya Wel-'Adala Wet-Tanmiya“ neboli „Pétition populaire pour la liberté, la justice et le développement“ (též známá jako Al Aridha) je populistická strana založená v roce 2011. O dva roky později se přejmenovala na „Proud lásky“ (v originále Tayar el-Mahaba neboli Courant de l'amour).

¹³⁶ V originále „at-Takattul ad-Dimuqrati min ajl il-'Amal wal Hurriyat“ neboli „Ettakatol“ neboli „Forum Démocratique pour le travail et les libertés“ (zkráceně FDTL) je sociálně-demokratická strana založená roku 1994, jejíž činnost byla oficiálně zlegalizována v roce 2002. Po založení nové strany, Hlasu Tuniska, opustila Ettakatol velká část straníků a v následných volbách v roce 2014 již neobhájila žádný mandát.

¹³⁷ Vyšší procentuální zisk v celonárodním součtu neznamenal více mandátů, neboť ty byly rozdělovány na základě výsledků v jednotlivých gubernorátech.

¹³⁸ V originále „al-Hizb ad-Dimuqrati at-Taqaddumi“ neboli „Parti démocrate progressiste“ (zkráceně PDP) byla sekulární liberální politická strana založená v roce 1983 a následně legalizovaná v roce 1988. Oficiálně zanikla roku 2012, kdy se sloučila s Republikánskou stranou.

Obrázek 7: Vítězné voleb do Konstitučního shromáždění v roce 2011 v Tunisku dle jednotlivých guvernoratů

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), TED (2014), vlastní zpracování.

Zájem o první svobodné volby byl relativně vysoký a volební účast se vyšplhala na 54,1 % (Al Jazeera 2011). Nejvíce Tunisánů přišlo k volbám v Kiblí (63 %) a hranici 60 % voliči atakovali i v Nábulu, Safákisu a Tunisu. Naopak nejmenší zájem o volby projevíli občané v Džundubě a Tatáwínu, kde se účast shodně pohybovala jen kolem 40 %. Samotné volební klání jednoznačně opanovala Strana obnovy, která zvítězila ve všech guvernoratech s jedinou výjimkou, kterou se stal Sídí Bú Zajd, jak znázorňuje obrázek 7. V tomto vnitrozemském regionu se islamisté museli sklonit před Populární peticí za svobodu, spravedlnost a rozvoj. Tato strana zde těžila ze silné podpory (56 %) díky původu svého lídra Muhammada Hašími Hamdího¹³⁹, jenž právě z tohoto guvernoratů

¹³⁹ Muhammad Hašími Hamdí (nar. 1964) je významný tuniský podnikatel, dříve novinář a dnes politik. Od 80. let do roku 1992 byl členem Hnutí islámského odporu, z něhož poté vystoupil, aby následně koketoval s Ústavním demokratickým hnutím prezidenta bin Alího. Po Jasmínové revoluci založil novou politickou stranu, Populární petici za svobodu, spravedlnost a rozvoj. Její politický program propagoval především díky svému televiznímu kanálu Al Mustakillah vysílajícímu z Londýna již od roku 1999.

pocházel. Největší podporu naopak Strana obnovy získala v Tátáwínu (59 %) a Kábisu (53 %).

6.2.6 Vláda Strany obnovy

Již před volbami deklaroval Ghannúší snahu o širokou koalici, což Strana obnovy po volbách i dodržela. Rozhodla se spolupracovat s Kongresem pro republiku, který ve volbách skončil s výrazným odstupem na druhém místě, a Demokratickým fórem práce a svobody. Islamisté také slíbili, že se nebudou ucházet o prezidentský post. Tento slib později skutečně dodrželi a prezidentské volby vyhrál předseda jejich koaličního partnera, Munsif Marzúki¹⁴⁰ z CPR (Hamid 2014).

Strana obnovy získala většinu klíčových ministerstev a její přívrženci brzy obsadili mnoho důležitých postů ve státní správě, soudnictví, v médiích, státních firmách i třeba školství. Velká většina úředníků dosazených do svých funkcí po vzniku široké koalice byla loajální právě vítězi voleb. Samotná koaliční vláda však dosáhla jen omezených reformních úspěchů, neboť postrádala společná ideová východiska. Vzhledem ke své síle protlačila Strana obnovy některá rozhodnutí přes horní komoru parlamentu¹⁴¹ i bez souhlasu svých partnerů. Jenže ani vláda islamistů se neobešla bez jistých kontroverzí, kterým nepřidaly ani nešetrné výroky některých jejích členů, na jejichž základě začala být strana obviňována ze skrývání svých skutečných úmyslů a tendencí vedoucích k reislamizaci země. Proti sekulárním koaličním partnerům se obrátil vlastní elektorát odmítající spolupráci právě s islamisty. Společnost se během roku 2012 polarizovala a napětí uvnitř ní neustále rostlo. Stranu obnovy kritizovali i konzervativní islamisté sdružující se do salafitského tábora. Těm vadilo vyjmutí přímého odkazu na islámské právo z nové tuniské ústavy. Přestože se s nimi Rášid Ghannúší snažil o dialog, salafisté o něj neměli zájem a začali útočit na obchody s alkoholem, kina, galerie či ambasádu Spojených států amerických v Tunisu. Toto násilí eskalovalo vraždou oblíbeného levicového politika Šukrí Bilajda¹⁴², za níž stáli

¹⁴⁰ Munsif Marzúki (nar. 1945), původním povoláním lékař, byl zakladatelem strany CPR a po Jasmínové revoluci se stal tuniským prezidentem (2011-2014).

¹⁴¹ Horní komora tuniského parlamentu zvaná „Komora poradců“ byla vytvořena v roce 2002, aby pro změnu v roce 2014 zanikla. Od té doby má Tunisko pouze jednokomorový parlament.

¹⁴² Šukrí Bilajd (1964-2013) byl právník a lídr levicového opozičního hnutí Demokratických patriotů. Hlasitě kritizoval již režim prezidenta bin Alího a vymezoval se i proti nové islamistické vládě. 6. února 2013 byl zastřelen před svým domem v Tunisu.

radikální salafisté. Veřejnost však příliš nerozdělovala mezi salafisty a mainstreamovými islamisty, v důsledku čehož následovaly útoky na kanceláře Strana obnovy i demonstrace proti její účasti ve vládě. V důsledku těchto událostí odstoupil premiér Hamadí Džabalí, kterého nahradil jeho spolustraníkem Alí al-Arajd. Pozicí umírněných islamistů ovšem silně otrásl vojenský převrat v Egyptě i vražda dalšího domácího opozičního politika Muhammada Brahmího¹⁴³. Tyto události již Strana obnovy neustála a předala moc technokratické vládě (Čejka a kol. 2017).

Na počátku roku 2014 byla schválena nová ústava, na jejíž tvorbě se výraznou měrou podíleli i umírněné islamisté. Ti během procesu její tvorby učinili mnoho ústupků, čímž prokázali, že jsou otevřeni dialogu se sekularisty. Nová ústava obsahovala mnoho náboženských, občanských, politických, sociálních, hospodářských i kulturních svobod, ale především z ní zmizel přímý odkaz na islámské právo (Ghannouchi 2016).

6.2.7 Parlamentní volby 2014 aneb Strana obnovy v opozici

Technokratická vláda dovedla Tunisko až k dalším parlamentním volbám na podzim roku 2014, v nichž Strana obnovy obsadila druhé místo. Vítězem se stala nová sekulární strana Hlas Tuniska¹⁴⁴, která sdružovala předrevoluční elity a silné podnikatele. Jak dokládá tabulka 8, pro islamisty to znamenalo ztrátu 20 křesel. Uvnitř Strany obnovy se po volbách rozhořela diskuse týkající se účasti na nové vládě. Mladší členové chtěli vstoupit do role konstruktivní opozice namísto slabého koaličního partnerství, zatímco vedení preferovalo cestu minimální konfrontace.

Tabulka 8: Výsledky voleb do Lidového shromáždění v Tunisku za vybrané strany v roce 2014

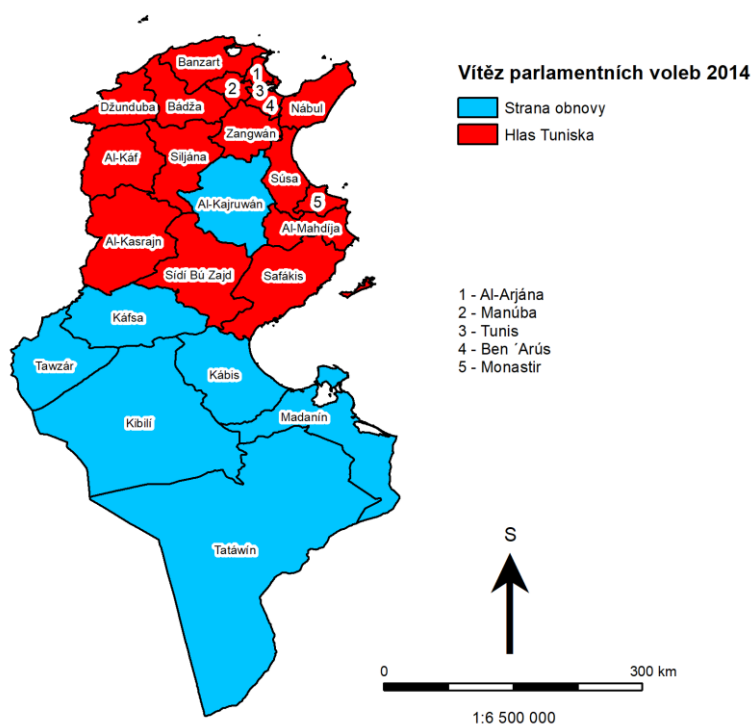
Politická strana	Procentuální zisk	Počet mandátů
Hlas Tuniska	37,56 %	86
Strana obnovy	27,79 %	69
Svobodná vlastenecká unie	4,13 %	16

Zdroj: Election Guide (2014).

¹⁴³ Muhammad Brahmí (1955-2013) byl zakladatel a lídr levicového Lidového hnutí. Jeho strana získala v parlamentních volbách v roce 2011 dva mandáty. 25. července 2013 byl zastřelen před svým domem v al-Arjáně.

¹⁴⁴ V originále „Nidá Tounes“ neboli „Appel de la Tunisie“ je sekulární strana založená v roce 2012 pozdějším prezidentem Tuniska Bádží Qaidem as-Síbsím.

Obrázek 8: Vítězové voleb do Lidového shromáždění v Tunisku v roce 2014 dle jednotlivých guvernoratů

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), TED (2014), vlastní zpracování.

Parlamentní volby v roce 2014 znamenaly ještě větší probuzení tuniské společnosti, když k volebním urnám dorazilo 69 % oprávněných voličů. Obdobně jako v předešlých parlamentních volbách se větší volební participace projevila v městských oblastech než na venkově. Přes 75 % se dokonce přehouplo v Ben 'Arúsu, Nábulu, Safákisu i Tunisu a téměř tuto hranici atakovala v Monastiru a Súse. Naopak nejmenší zájem o volby byl v Sídí Bú Zajd, Tatáwínu a Tawzárú, kde shodně účast nepřekročila 60 %. Pozorovatelé ovšem upozorňovali na celkově nízký zájem o volby mezi mladou populací (IRI 2015). Obrázek 8 ukazuje, jak tyto výsledky de facto rozdělily Tunisko na dvě části. Strana obnovy zvítězila ve všech guvernoratech na jihu země a Al-Kajruwánu (dohromady v 7 regionech). Nejvýraznější podporu islamisté zaznamenali Tatáwínu (65 %) a více než polovinu hlasů získali i v Madanínu (55 %) a Kábisu (50,1 %). Naopak sekulární Hlas Tuniska získal převahu v severní části země a opanoval 17 guvernoratů. Nejvíce hlasů tato nově vzniklá

strana obdržela v Monastiru (57 %) a Nábulu (51 %). Výrazného vítězství se ale dočkala i v Al-Arjáně, Al-Káfu, Al-Mahdíje, Súse a Tunisu (všude se výrazně blížila hranici 50 %).

V roce 2012 se konaly i nové prezidentské volby. Islamisté do nich preventivně opět nepostavili svého kandidáta, neboť se obávali obvinění ze snah ovládnout státní aparát, a nikoho oficiálně nepodpořili. Novou hlavou země se stal Bádží Qaíd as-Sibsí¹⁴⁵, lídr strany Hlas Tuniska (Čejka a kol. 2017).

6.2.8 Současná situace

V květnu 2016 se uskutečnil jubilejní 10. sjezd Strany obnovy, který lze hodnotit jako velmi důležitý z hlediska jejího dalšího působení ve vrcholné politice. Strana potvrdila svou pozici vycházející z islámských hodnot, nicméně odmítla další označování za islamistickou, neboť tento ideologický koncept byl v očích veřejnosti výrazně zdiskreditován radikály, a rozhodla se směřovat k muslimské demokracii. Jejím cílem se stala demokratická společnost vystavěná na arabsko-muslimské identitě. Strana obnovy tak vyslala do světa signál, že islám by přeci jen s demokracií mohl být kompatibilní i v regionu Maghrebu (Ghannouchi 2016).

Na sjezdu, kterého se mimo jiné účastnil i tuniský prezident as-Sibsí, se nadále řešily ideologické otázky koncepce státu a společnosti, oddělení náboženské a státní moci a samozřejmě také nutné ekonomické reformy. Hlasování o jednotlivých problematicech bodech probíhalo na základě zakotvených vnitrostranických procesů, které jsou uvnitř této strany nejstabilnější napříč celým tuniským politickým spektrem. Hlavní slovo má sice tzv. Rada Shura, ale na rozhodování demokraticky participují všichni členové hnutí, čímž je zaručen silný pocit identifikace s platformou. Strana obnovy se definitivně rozhodla upustit od své kulturní i sociální činnosti a do budoucna se plánuje soustředit výhradně na politiku. Její optikou by měla náboženská sféra zůstat neutrální bez zásahů státu, s čímž souvisí také zákaz kazatelské činnosti v mešitách pro vyšší politiky či jejich zastávání vysokých pozic v náboženských charitách. Imámové by se pak měli vzdát členství v politických stranách

¹⁴⁵ Bádží Qaíd as-Sibsí (nar. 1926) působil v letech 1981-1986 jako ministr zahraničí a v přechodném období po Jasmínové revoluci zastával 10 měsíců post premiéra země. Následně roku 2012 založil stranu Hlas Tuniska (předtím mezi roky 1941 a 2005 figuroval jako člen ve vládnoucích stranách Neo Destúr a posléze RCD). V roce 2014 byl zvolen tuniským prezidentem. Tuto funkci zastává dodnes.

a zaměřit se pouze na náboženské aktivity. V ekonomické oblasti muslimští demokraté nerozporují spolupráci s Evropskou unií, nicméně rétoricky se přiklánějí k posílení vztahů s Tureckem a zeměmi Zálivu, a to zejména Katarem, který Stranu obnovy a její projekty finančně podporuje.

Ve spolupráci s vítězem voleb, Hlasem Tuniska, je také kladena priorita na sociální a ekonomický rozvoj země. Vláda se snaží vytvořit nová pracovní místa, podporovat malé podnikatele (z jejichž řad se formuje důležitý elektorát Strany obnovy) a zemědělce, znovu nastartovat strategická průmyslová odvětví, která kvůli revoluci zpomalila produkci, ale i ukázat cestu mladé generaci k lepšímu pracovnímu uplatnění. Pořádány jsou rekvalifikační kurzy a stáže, odpadá nadbytečná byrokracie v začátcích podnikání a otevírají se také kariérové poradny. To vše souvisí i s nutnými reformami bankovního a školského systému. Vláda dále prosazuje změnu postavení žen na pracovním trhu a jejich zrovnoprávnění s muži. Pro komunální volby v roce 2017 muselo být na stranických kandidátkách stejné zastoupení mužů i žen (Čejka a kol. 2017, Ghannouchi 2016).

V druhé polovině roku 2018 začala uvnitř nejsilnější vládní strany, Hlasu Tuniska, panovat napjatá atmosféra kvůli sporům mezi lídrem strany a synem prezidenta, Háfidem Qáidem as-Sibsím¹⁴⁶, a premiérem, Jusúfem Šáhidem¹⁴⁷. Situace vygradovala vystoupením Šáhida ze strany a založením nové politické platformy, kterou pojmenoval Tahya Tounes¹⁴⁸. Hlas Tuniska postupně začali opouštět i další poslanci, kteří vyjádřili podporu premiérovi, a společně se sjednotili v Národní koalici¹⁴⁹. Tato koalice uzavřela dohodu o spolupráci se Stranou obnovy a vzhledem k novému rozložení sil v tuniském parlamentu (viz tabulka 9) pokračují ve vládě, zatímco Hlas Tuniska přišel tímto odštěpením o polovinu poslanců a skončil v opozici. Dosavadní prezident as-Sibsí obvinil Rášida Ghannúšího, že využívá Júsufa Šáhida a bude ho podporovat v podzimních prezidentských volbách.

¹⁴⁶ Háfid Qáid as-Sibsí (nar. 1961).

¹⁴⁷ Jusúf Šáhid (nar. 1975) je univerzitní profesor, který se do vysoké politiky dostal až po Jasmínové revoluci. V letech 2015 a 2016 působil jako státní tajemník pro rybolov a posléze jako ministr pro místní záležitosti. Od srpna 2016 zastává post premiéra země. Na začátku roku 2019 se rozhodl opustit Hlas Tuniska a založil vlastní politické uskupení Long Live Tunisia (Tahya Tounes). 2. června 2019 byl zvolen také jeho oficiálním lídrem a následně ohlásil svou kandidaturu do pozimních prezidentských voleb.

¹⁴⁸ Viz poznámka výše.

¹⁴⁹ V nově vzniklé Národní koalici se sdružili odpadlíci z Hlasu Tuniska, poslanci za Obzor Tuniska (Afaq Tounes) a nezávislí poslanci.

Tabulka 9: Aktuální rozložení sil v Lidovém shromáždění v Tunisku za vybrané strany v roce 2019

Politická strana	Počet mandátů
Strana obrody	67
Hlas Tuniska	46
Národní koalice	44

Zdroj: Central Intelligence Agency (2019).

6.2.9 Salafitské strany

Salafitské hnutí v Tunisku nemá tak hluboké kořeny jako je tomu v případě Egypta. Ve svých raných dílech se k myšlenkám salafismu hlásil nynější lídr Strany obnovy Rášid Ghannúší, který během svých mladých let vyzdvihoval roli Koránu a interpretoval politická díla Ibn Tajmíji. Výraznější genezi salafismu v Tunisku lze zaznamenat od 80. let, kdy se radikální islamisté začali rozcházet s idejemi Hnutí islámského odporu a rozhodli se pro odštěpení ve prospěch svého vlastního již ryze salafitského hnutí, pojmenovaného Tuniská islamistická fronta¹⁵⁰. Skupina operovala především v Tunisu a Sfaxu, a její vůdčí osobností se stal Muhammad Chúdža. Hnutí však bylo vládnoucím režimem silně potíráno a stejně jako Strana obnovy se až do Jasmínové revoluce příliš neprojevovalo. Část jeho členů emigrovala na Západ, část se rozhodla podpořit boj ve jménu džihádu v Afghánistánu a Bosně, zatímco domácí větev budovala sociálně-charitativní systém a získávala si sympatie nižších vrstev obyvatelstva (Tůpek 2013).

Výrazný zlom nastal v roce 2011 po událostech Jasmínové revoluce. Se zastavením perzekucí vůči islamistům se relativně rychle objevilo několik organizací označujících se za salafitské a brzy se o jejich aktivitách dozvěděla i široká veřejnost. Se salafitskými myšlenkami se lidé setkávali na satelitních televizích, kde se v programu vybraných stanic objevovaly výstupy radikálnějších kazatelů, ale také na internetu. Salafismus obecně lákal především mladé jedince, jež zaujala jeho revolucionářská rétorika. Nabrali totiž dojem, že Jasmínová revoluce sice přinesla změny ve vrcholných patrech politiky, ale vidina zlepšení jejich životní situace není reálná. Příklonem k salafismu se také vymezili proti

¹⁵⁰ Tuniská islámská fronta (zkráceně TIF) vznikla v roce 1986 odštěpením vyznavačů salafismu z Hnutí islámského odporu.

islamistické Straně obnovy, která se ve vládě profilovala velmi umírněným postojem. K mladé generaci se přidali i navrátilci ze svatých válek (Tunisané tvořili nejpočetnější skupinu zahraničních bojovníků v rámci Daesh – 6 000 osob), což přispělo k vnitřní radikalizaci. Salafistům jsou přičítány útok na americkou ambasádu (září 2012) a vraždy opozičních sekulárních politiků (během roku 2013) (Bozorgmehri 2018, Cavatorta 2015, Merone 2015).

Salafitský myšlenkový proud lze v Tunisku rozdělit do třech větví. První z nich můžeme označit za „vědecký salafismus“. Jeho přívrženci pochází z řad střední a starší generace, která je ovlivněna wahhábistickým přístupem a cílí na apolitickou činnost, jelikož politika je projevem bezbožnosti a demokracie překážkou v cestě za ustanovením chalífátu. Druhou skupinou jsou političtí salafisté. Ti sice myšlenkově sympatizují s první uvedenou větví, ale po událostech Jasmínové revoluce si uvědomili šanci na prosazení svých myšlenkových ideálů a vstoupili do politiky. Jedná se tedy spíše o pragmatické jedince (Marks 2013). Zmíněný Muhammad Chúdža po revoluci založil novou stranu pojmenovanou Reformní fronta¹⁵¹. Ta se stala první oficiální salafitskou politickou silou v Tunisku. Sdružuje především starší generaci salafistů, kteří se vzdali násilí a přijali pravidla politické soutěže. Zastávají ultrakonzervativní hodnoty a snaží se o zrušení Zákona o osobním statusu z roku 1956. Reformní fronta je sice nejsilnější salafitskou platformou zapojenou do vysoké politiky, ale reálných výsledků zatím nedosáhla.

Dalším politickým aktérem je Strana autenticity¹⁵² s vazbami na stejnojmennou egyptskou platformu. V jejím čele stojí Muldí Mudžáhid a hnutí touží především po zřízení islámského státu na území Tuniska, ale zajímá se také o izraelsko-palestinský konflikt. Poslední významnější partají je Strana Milosrdenství¹⁵³ vedená Saídem al-Džazírím¹⁵⁴, jenž ještě jako pronásledovaný člen Strany obnovy emigroval do Kanady, odkud byl však kvůli svým kontroverzním kázáním a ilegálnímu statusu deportován zpět do Tuniska (Ťupek 2013). Za třetí salafitskou větev jsou v Tunisku považováni sympatizanti salafismu-džihádismu. Ten je ze všech zmíněných směrů momentálně nejrychleji rostoucím

¹⁵¹ V originále „al-Islah“ se stala první ryze salafitskou politickou stranou v Tunisku.

¹⁵² V originále „Hizb al-Asala“.

¹⁵³ V originále „Hizb al-Rahma“.

¹⁵⁴ Saíd al-Džazírí (nar. 1967) je tuniský imám, jenž dlouhou dobu působil v kanadském Québecu, kde kázal v tamější měšitě al-Quds a byl jedním z nejvyhledávanějších islámských duchovních v Kanadě.

a populárním zejména mezi mládeží, kterou se mu daří velmi úspěšně mobilizovat (Marks 2013).

Vyznavače salafisticko-džihádistických myšlenek zastřešuje organizace Ochránců islámského práva¹⁵⁵. V této skupině se sdružují váleční veteráni z Afghánistánu, Bosny, Čechenska a Iráku společně s tuniskou mládeží. Jedná ve většinou o mladé Tunisany pocházející z marginalizovaných oblastí, kteří dosáhli pouze nízkého vzdělání a nemají potřebnou kvalifikaci, aby se uplatnili na trhu práce. Právě z tohoto důvodu pak uchylují k náboženství, v němž hledají spirituální motivaci a v mešitách komunitu podobně naladěných osob, s nimiž by se mohli asociovat. Z aktuální špatné situace viní vládu spolupracující se západními mocnostmi.

Mladí salafisté se nejčastěji rekrutují z ekonomicky slabých oblastí v Al-Kajruvánu, Sidí Bú Zajd, Súse a Tunisu (konkrétně čtvrti Bab Kadr). Není výjimkou, že se jedná o muže s kriminální či drogovou minulostí, kteří se nyní obrátili na víru. Předákem této salafisticko-džihádistické skupiny je Sajfalláh Ben Hassín, přezdívaný Abú Ijád Tunisi,¹⁵⁶ s bohatými zkušenostmi z džihádistického boje. Od roku 2003 si za své teroristické aktivity odpykával trest odnětí svobody trvající 43 let, nicméně v rámci amnestie po státním převratu se dostal na svobodu a založil organizaci Ochránců islámského práva. Skupina stála za útokem na americkou ambasádu v Tunisu, kterým reagovala na film zesměšňující Proroka, a o rok později vyhlásila věrnost al-Qá'idě, čímž si vysloužila umístění na seznam teroristických skupin v Tunisku, Spojených státech amerických a Velké Británii (Cavatorta 2015, Marks 2013, Merone 2015, Ťupek 2013).

Vzestup salafismu a razantní nárůst jeho sympatizantů na území Tuniska po Jasmínové revoluci leckoho překvapil, a to včetně Strany obnovy. Zatímco ta se prezentuje stále mírnější rétorikou, tak salafitská hnutí vyplňují její původní místo v ideologickém spektru, kde získávají podporu především mezi nižší třídou ve velkých tuniských městech (Merone 2015). Ze salafismu se v moderním Tunisku stal životní styl

¹⁵⁵ V originále „Ansar al-Sharia“ je radikální islamistická skupina, k níž se hlásí na 1 000 bojovníků. Nedlouho po svém vzniku v roce 2013 vyhlásila loajalitu al-Qá'idě a její členové jsou spojováni s útoky v Súse (2015). Dnes je zapsána na seznamu teroristických skupin v Tunisku i USA.

¹⁵⁶ Sajfalláh Ben Hassín (nar. 1965) je tuniský islámský radikál a zakladatel organizace Ochránců islámského práva. Osobně se účastnil útoku radikálů na ambasádu Spojených států amerických v Tunisu (2012). Od roku 2013 sídlí v Libyi, kde se věnuje vojenskému výcviku radikálů z různých hnutí napříč regionem. Spekuluje se, že zemřel během náletu amerického letectva na základny islámských radikálů v Libyi v roce 2015. Tato zpráva však nebyla nikdy potvrzena.

symbolizující politický protest proti současným vládnoucím elitám, které ani po revoluci v roce 2011 nedokázaly okamžitě zlepšit životní úroveň lidí na dně společenského žebříčku. Přestože se Ochránci islámského práva ocitli na tuniském seznamu teroristických organizací, tak Rášid Ghannúší většinu salafistů nevnímá jako teroristy, ale hledající se mládež bez životních zkušeností. Na druhou stranu upozorňuje, že není možné aktivity mladých salafistů-džihádistů směrem do budoucna podcenit (Marks 2013).

7 SOCIÁLNĚ-GEOGRAFICKÝ KONTEXT POLITICKÉHO VÝVOJE

7.1 Egypt

7.1.1 Obecný geografický kontext

V Egyptě, nejlidnatější zemi regionu Blízkého východu a severní Afriky a zároveň 3. nejlidnatější zemi celého kontinentu, žije téměř 100 milionů obyvatel. Přestože se jedná o zemi velice rozlehlou (přes 1 000 000 km²), tak 95 % tamější populace obývá pouhých 5 % rozlohy země. Obyvatelstvo se koncentruje v úrodných údolích podél řeky Nil a také do jeho delty na středomořském pobřeží, jak znázorňuje obrázek 9. Zbytek země totiž pokrývá nehostinné prostředí pouštních oblastí: Libyjské pouště na západ od Nilu a pouště Arabské na východ od této řeky, k nimž se na Sinajském poloostrově přidává i Sinajská poušť.

Tabulka 10: Vývoj počtu obyvatel v Egyptě

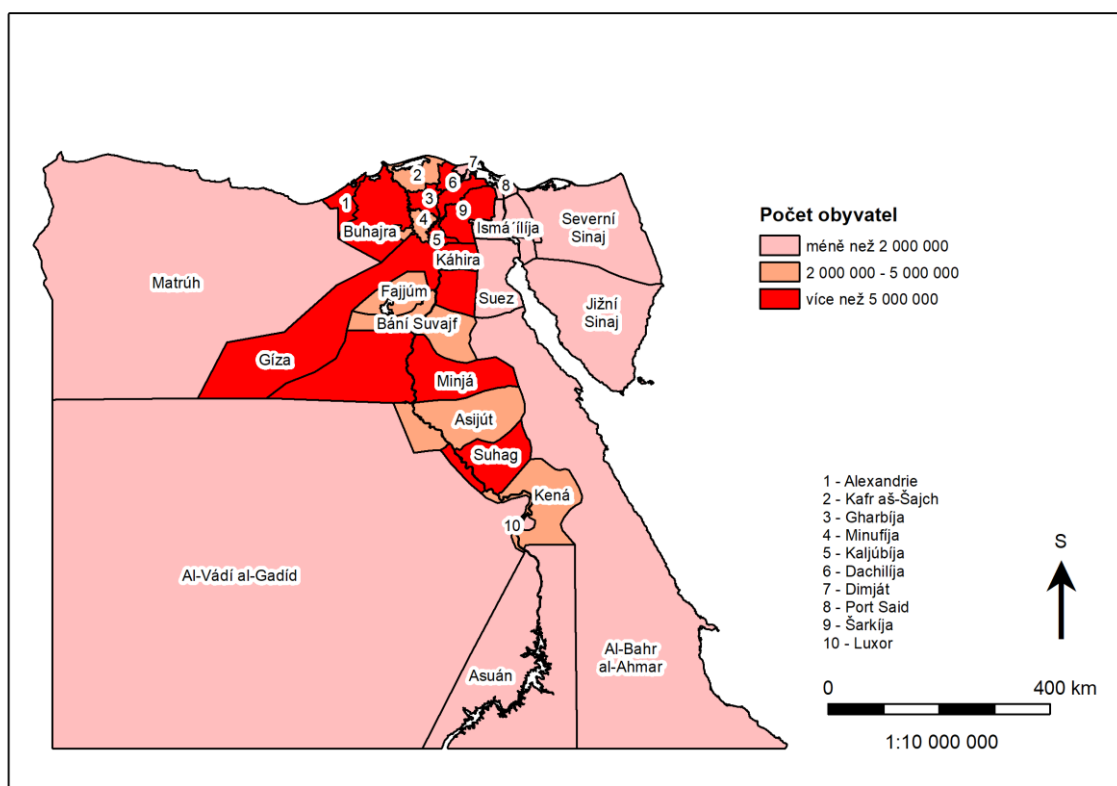
Rok	Počet obyvatel v milionech
1897	9,7
1947	19
1976	36,6
2006	72,82
2017	94,8

Zdroj: CAPMAS (2017), vlastní zpracování.

Egypt v současné době bojuje s rapidním populačním nárůstem, kdy se za posledních 20 let počet jeho obyvatel téměř zdvojnásobil. Jen mezi posledními oficiálními sčítacími cenzy, které dělilo 11 let (2006 a 2017), nabyla populace o 22 milionů (viz tabulka 10). Tento populační boom výrazně pozměnil i věkovou strukturu obyvatelstva, kdy je více než polovina Egyptůanů mladších 24 let. V důsledku přelidnění a vysoké nezaměstnanosti mezi mladými (30 %) tak dochází i k vnitřní migraci, kdy se převážně venkovské obyvatelstvo stěhuje do urbánních oblastí v Deltě a dvou největších měst, Káhiry

a Alexandrie. Přesto však většina obyvatel stále žije ve venkovských regionech. Co se týče náboženství – 90 % obyvatelstva se hlásí k sunnitskému islámu, v zemi ovšem žije i výrazná menšina koptských křesťanů, kteří se často stávají terčem sektářského násilí a nejsou jim přiznávána stejná práva jako muslimům (Burgerová 2011, Čejka 2017). Největší zastoupení v populaci mají koptové v nilských guvernoratech Horního Egypta (Minjá, Asijút, Suhag a Kená), a pak také logicky v největších metropolích (Káhira, Alexandrie) (Purcell 1998).

Obrázek 9: Rozložení obyvatelstva v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů

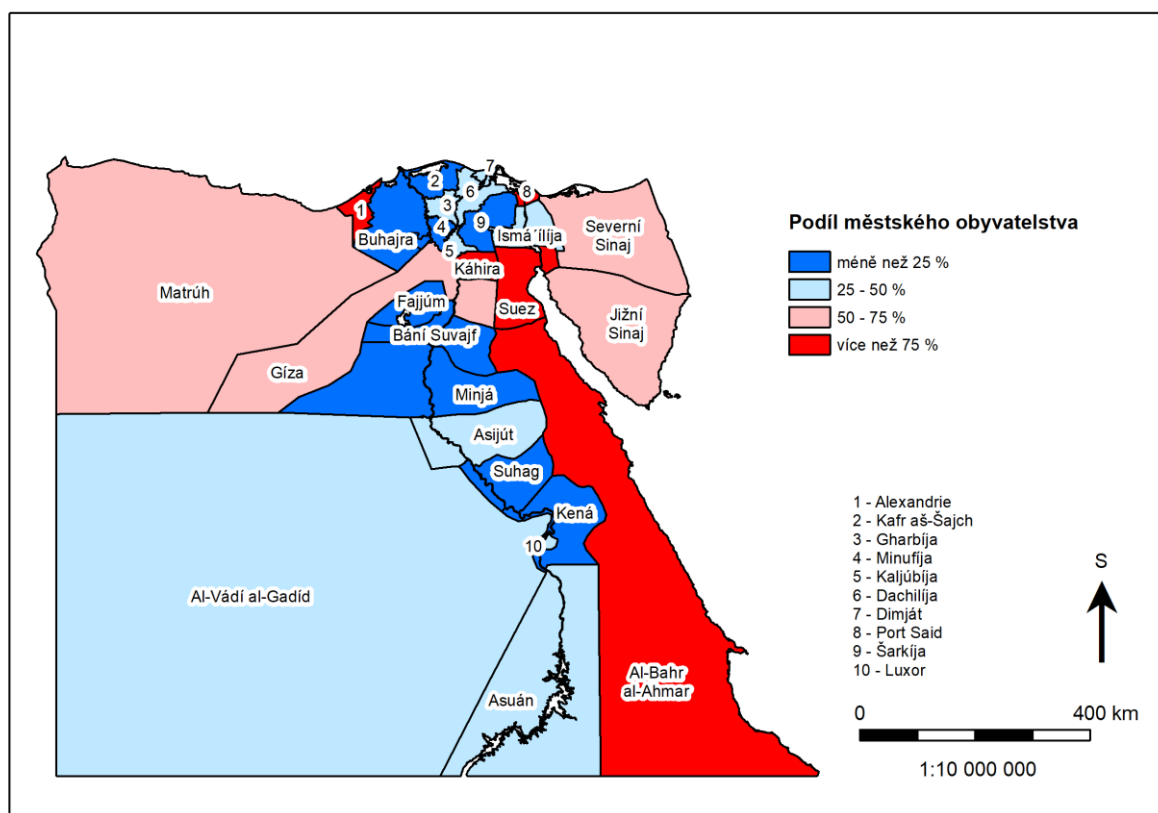
Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), SIS (2015), vlastní zpracování.

7.1.2 Socioekonomické ukazatele

Na obrázku 10 je zachycena míra urbanizace v jednotlivých egyptských guvernoratech. Absolutní míru městského obyvatelstva vykazují Káhira, Port Said a Suez, jimž s téměř 100% podílem sekunduje i Alexandrie. Velmi vysoké procento (95,1 %) má i Al-Bahr al-Ahmar ležící ve východní části země na břehu Rudého moře.

To je způsobeno nehostinnými životními podmínkami v Arabské poušti a koncentrací obyvatelstva právě do pobřežních letovisek. Převážně městské obyvatelstvo pak obývá i Matruh, Gízu a Severní i Jižní Sinaj, což lze opět jednoduše vysvětlit přírodními podmínkami. Naopak nejmenší podíl obyvatel žijících ve městech mají guvernорáty ležící podél řeky Nil ve středním Egyptě (od Fajjúmu až Kená), kde se míra urbanizace pohybuje jen kolem 20 % (jedinou výjimkou je Asijút s 26,5 %). Celostátní egyptský průměr pak dosahuje 42,7 %.

Obrázek 10: Míra urbanizace v Egyptě dle jednotlivých guvernорátů

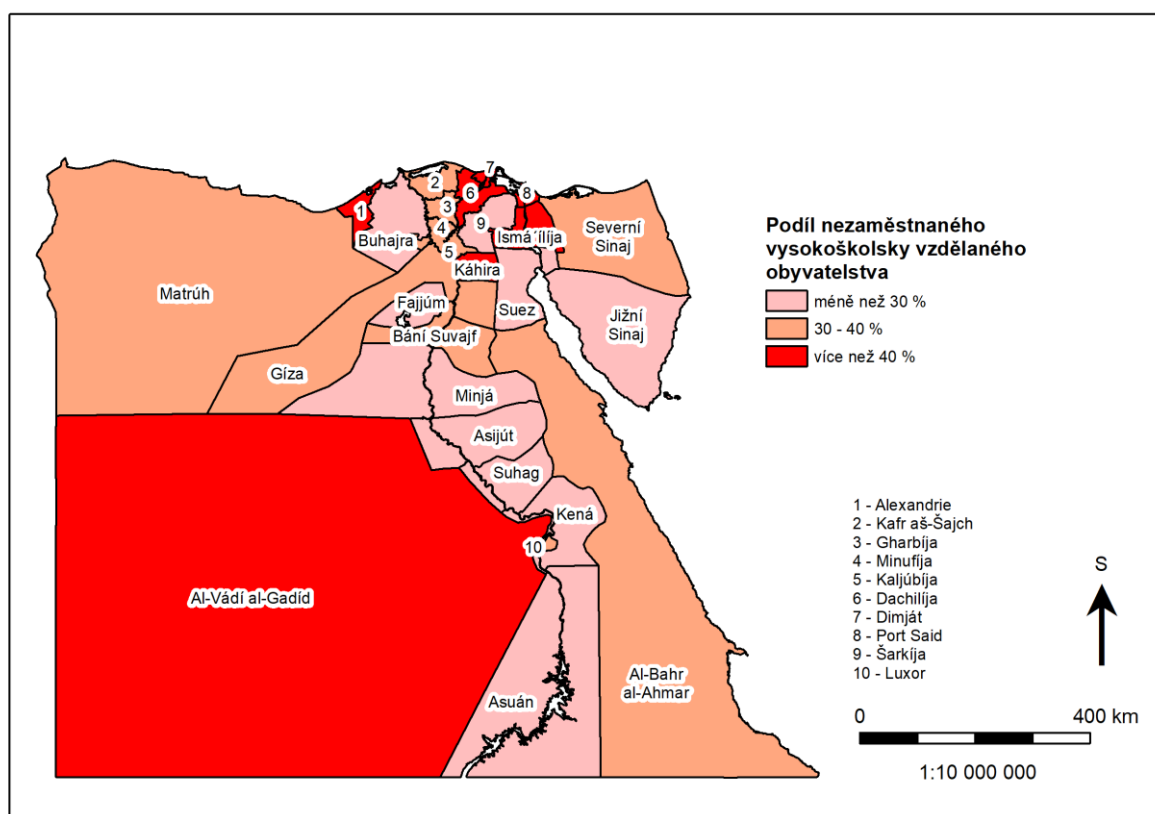
Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), SIS (2015), vlastní zpracování.

Jedním z výrazných faktorů, který determinuje jednak vnitrostátní migraci, ale i občanskou nespokojenost, je vysoká nezaměstnanost. Byť oficiální zdroje přiznávají 12 %, tak její skutečnou hodnotu lze jen velmi těžko odhadovat. Mezi mladou populací (15-24 let) dosahuje nezaměstnanost 30 %, zatímco mezi vysokoškolsky vzdělanými lidmi dokonce 34 %. Tento fakt přispívá k degradaci školního systému a poukazuje na hluboké strukturální problémy, s nimiž se Egypt musí potýkat. Frustrovaná a zároveň vzdělaná

mládež stála také na počátku revoluce v roce 2011 (viz předchozí kapitola). Největší podíl osob s vysokým stupněm dosaženého vzdělání a zároveň jen obtížně hledajících uplatnění na pracovním trhu ukazuje obrázek 11. Špatnou situaci vykazují velká města (Alexandria, Káhira, Port Said – lehce přes 40 %), gubernoráty v Deltě (Dachilíja – 45 % a Dimját – 43 %) a vůbec nejvyšší procento nezaměstnaných osob s vysokoškolským či vyšším vzděláním obývá pouštní region Al-Vádí al-Gadíd (47 %).

Co se týče samotné vysokoškolské vzdělanosti, tak tohoto a vyššího stupně dosáhlo v Egyptě 13,5 % obyvatelstva. Nejvíce vysokoškoláků žije dle očekávání v Káhiře (25 %), Port Saidu (20 %), Alexandrii (18 %) ale i Al-Bahr al-Ahmar (17 %). V případě posledně zmiňovaného je to způsobeno ekonomickým zaměřením regionu na cestovní ruch, který je hlavním zdrojem obživy pro většinu obyvatel žijících na pobřeží Rudého moře.

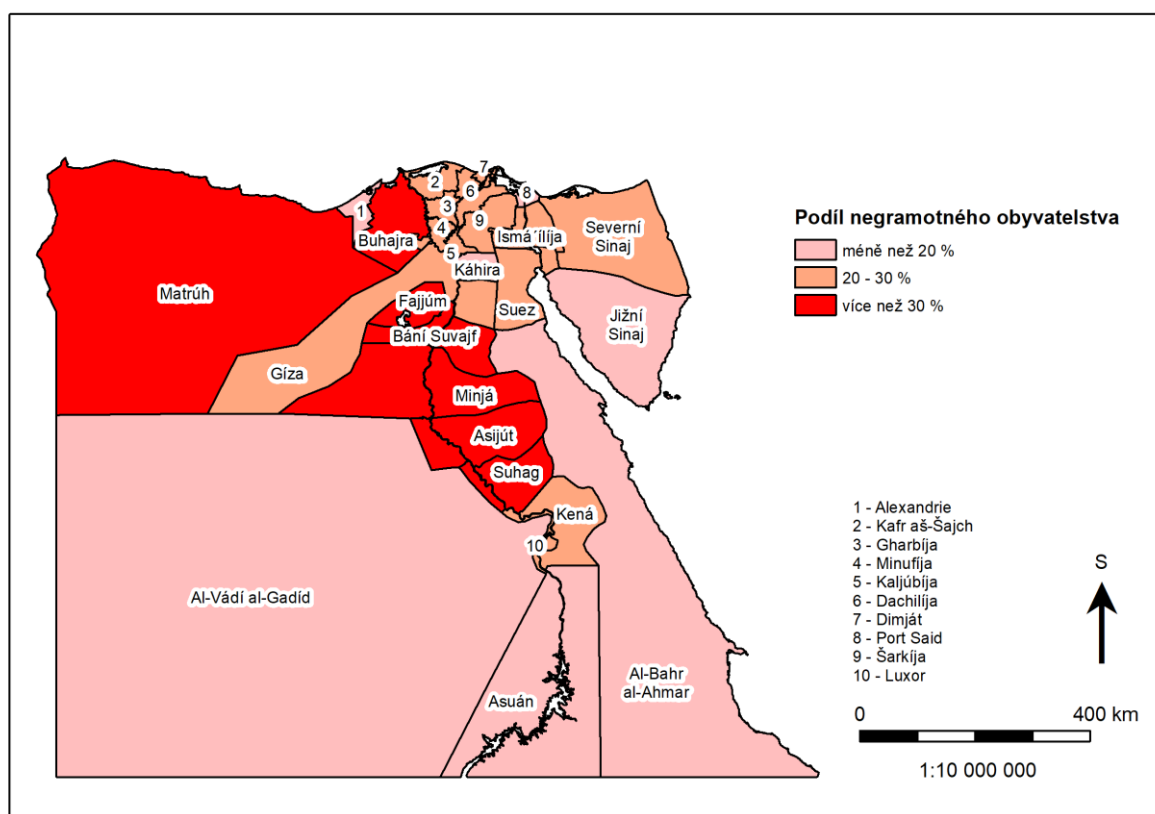
Obrázek 11: Míra nezaměstnaného obyvatelstva s vysokoškolským vzděláním dle jednotlivých gubernorátů

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), CAPMAS (2017), vlastní zpracování.

Přesným protipólem vysokoškolsky vzdělanému obyvatelstvu je naopak to nevzdělané vůbec neboli negramotné. Celostátní egyptský průměr lehce přesahuje 21 %, ale na obrázku 12 nalezneme hned několik guvernoratů, na jejichž území žije daleko více negramotných obyvatel. Největší procento (kolem 35 %) negramotných obyvatel obývá regiony středního Egypta od Fajjúmu po Suhag a více než 30 % vykazují i pouštní Matrúh a zemědělský region Buhajra. Naopak nejlépe z této statistiky vychází Al-Bahr al-Ahmar (12 %) a výrazněji podprůměrnou míru negramotnosti mají i Port Said (14 %), Al-Vádí al-Gadíd (15 %) a Káhira s Jižní Sinají (16 %). Situace na jihu Sinajského poloostrova je podobná jako v Al-Bahr al-Ahmar. Silné zaměření na turismus implikuje i celkovou vyšší vzdělanost populace.

Obrázek 12: Míra negramotného obyvatelstva v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů

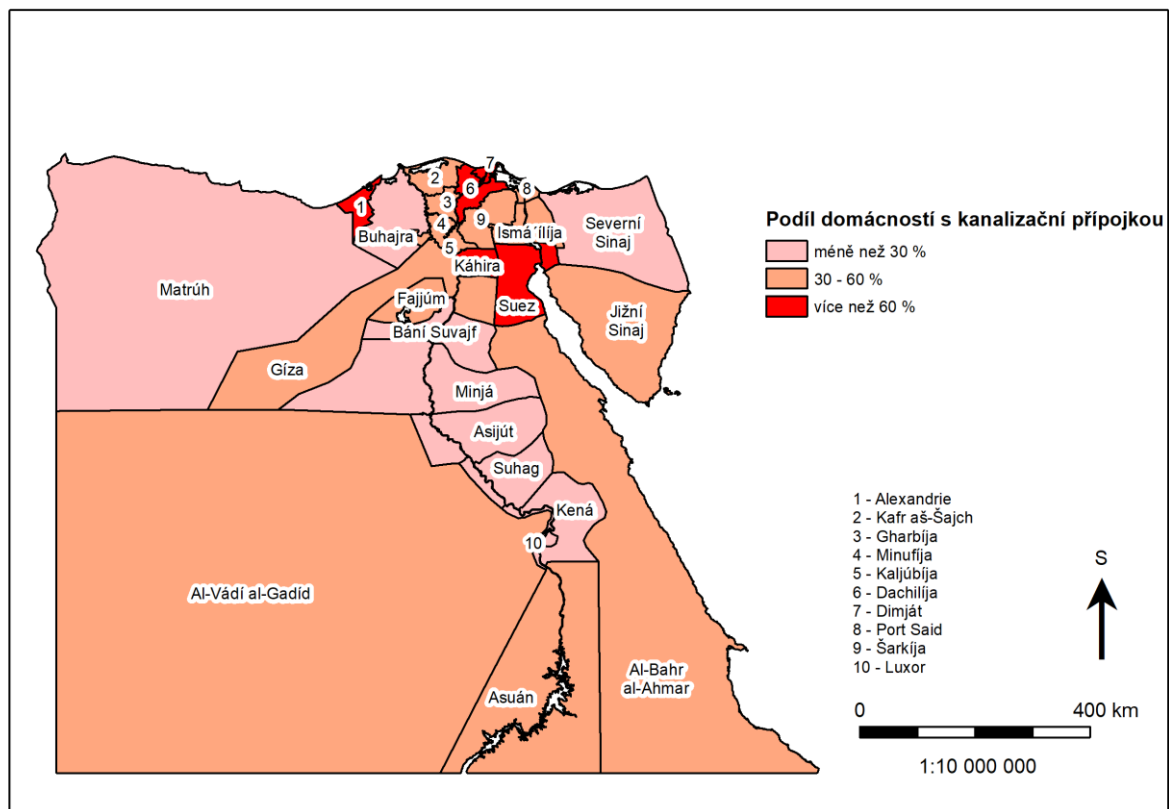

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), CAPMAS (2017), vlastní zpracování.

Celkovou rozvinutost jednotlivých guvernoratů můžeme posoudit i na základě přístupu domácností k přípojkám kanalizace, pitné vody, elektřiny a plynu. Přístupem k elektřině disponuje 96 % egyptských domácností. Výrazněji podprůměrných hodnot

dosahuje jen Port Said (85 %) a Jižní Sinaj (87 %). Plošně rozšířený je i přístup k pitné vodě, kdy přístupem k ní disponuje 90 % domácností. Zde jsou však již patrné určité diference týkající se pouštních oblastí – Matruh (64 %), Severní Sinaj (55 %) a Jižní Sinaj (51 %). Přípojka plynu se ukázala jako okrajový ukazatel, neboť se nachází jen ve 13 % domácností, a poukazuje primárně na urbánní oblasti – Káhira (61 %), Suez (46 %) a Alexandrie (31 %). Za nejprůkaznější ukazatel rozvinutosti regionu, tak můžeme označit napojení na kanalizaci. Touto přípojkou v Egyptě disponuje 40 % domácností a rozdělení regionů je již výrazně pestřejší. Z obrázku 13 je patrné, že dobře z této statistiky vychází opět urbánní regiony – Káhira (94 %), Dachilíja (76 %), Alexandrie (71 %) a přes 60 % se dostal i Dimját a Suez. Na druhou stranu nejmenší podíl domácností napojených na kanalizaci mají nilské regiony ve středním Egyptě – Minjá (16 %), Suhag (15 %), Asijút (14 %) a Kená (11 %), k nimž se přidává i nejvýrazněji postižený region – Severní Sinaj (3 %).

Obrázek 13: Míra napojení domácností na kanalizaci v Egyptě dle jednotlivých guvernoratů

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), CAPMAS (2017), vlastní zpracování.

7.1.3 Ekonomika Egypta

Ekonomika Egypta je silně závislá na energetickém průmyslu, zemědělství a turismu. Důležitou roli hraje těžba ropy a zemního plynu v Libyjské poušti, oblasti Deltý a podél Suezského průplavu, a samozřejmě její následný export do zahraničí. Na Sinajském poloostrově se těží černé uhlí a Egypt disponuje i výraznými zásobami fosfátů a železné rudy. Zemědělská produkce se soustředí do úrodného údolí Nilu a mapa zaměstnanosti v zemědělství by odpovídala obrázku 10 – jen v inverzní podobě. Celkem je v zemědělské prvovýrobě zaměstnáno 25 % Egyptanů, přičemž nejvíce je to v Buhajře, Bání Suvajf a Minjá (všechny tyto regiony téměř atakují hranici 50 %). Nemalé příjmy získává země i z cestovního ruchu. Ten je rozšířený zejména v oblasti Rudého moře (letoviska Marsa Alam, Šarm aš-Šajch či Hurghada) a turisty lákají i pyramidy v Gíze či okolí Luxoru s památkami z období Starověkého Egypta. Na tvorbě HDP se výrazněji podílí také provoz Suezského průplavu. Další významnou položkou jsou remitence, jelikož v zahraničí pracují více než 3 miliony Egyptanů. Ty do země přitékají zejména ze zemí Perského zálivu, mezi nimiž dominuje Saúdská Arábie. Egypt je také významným příjemcem zahraniční pomoci nejen od Mezinárodního měnového fondu, neboť v zemi stále žije čtvrtina obyvatelstva pod hranicí chudoby. Tato situace se pravděpodobně v nejbližší budoucnosti ani nezlepší, neboť zemi sužuje i vysoká míra inflace, které v roce 2017 dosáhla téměř 30 % a Egypt se zařadil mezi země na světě v tomto ohledu (Burgerová 2011, CIA 2019, Čejka 2017).

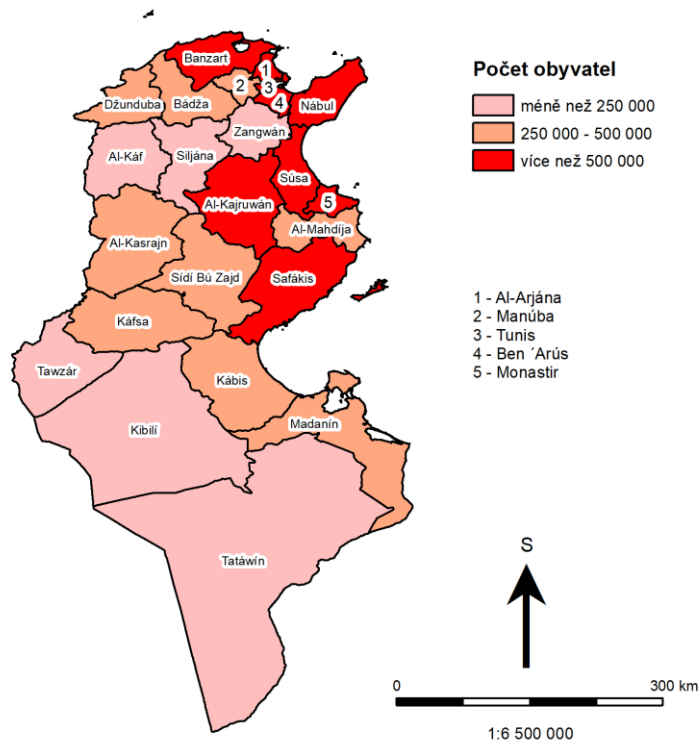
7.2 Tunisko

7.2.1 Obecný geografický kontext

Převážná část z 11,5 milionů obyvatel Tuniska žije v severní části země, přičemž ta největší města se nacházejí na středomořském pobřeží (viz obrázek 14). Tato skutečnost je zapříčiněna i fyzicko-geografickými podmínkami, neboť v severozápadní části země se nalézá horský masiv Dorsale navazující na největší severoafrické pohoří, Atlas, a jižní část země pokrývají neúrodné stepi, šotty a poušť. V rámci regionu Blízkého východu a severní Afriky se jedná o jednu z nejnádhernějších zemí v téměř všech aspektech. Narodil

od Egypta je Tunisko nábožensky velice homogenní. Celých 98 % obyvatel se hlásí k sunnitské větvi islámu a na religiozitu pamatuje i ústava, na jejímž základě se prezidentem Tuniska nemůže stát nemuslim. Na druhou stranu v zemi panuje poměrně vysoký stupeň náboženské svobody.

Obrázek 14: Rozložení obyvatelstva v Tunisku dle jednotlivých guvernoratů

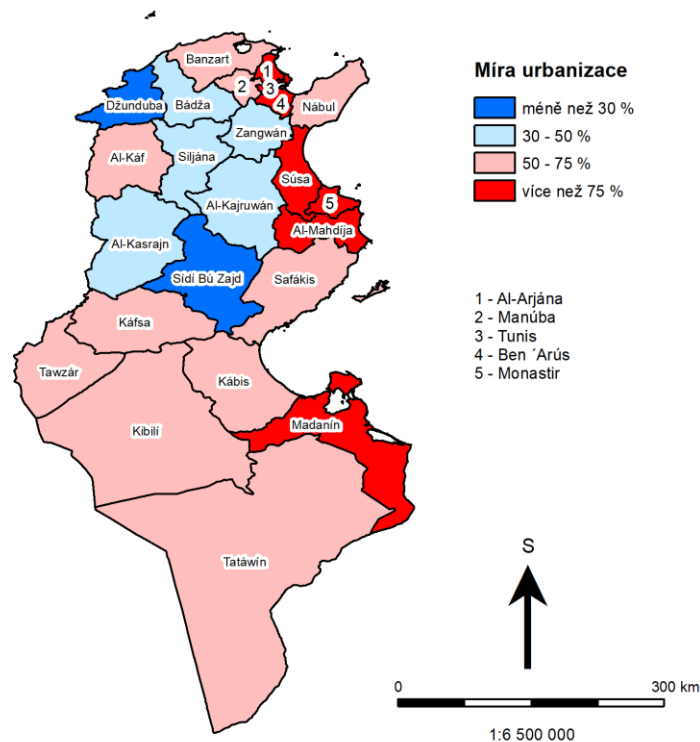
Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), vlastní zpracování.

7.2.2 Socioekonomické ukazatele

Více než dvě třetiny Tunisánů obývají urbánní oblasti a tento poměr se stále zvyšuje. Kromě vyloženě městských regionů – Tunisu, Monastiru a Al-Mahdíje – žije vysoké procento obyvatel ve městech i v Al-Arjáně a Ben 'Arúsu (oba dva přes 90 %). Zatímco typickými venkovskými regiony s nízkým podílem urbanizovaných oblastí jsou Sídí Bú Zajd (26 %) a Džunduba (28 %). Při pohledu na obrázek 15 je pak patrná i koncentrace rurálních regionů v severní části tuniského vnitrozemí. To je způsobeno fyzicko-

geografickými podmínkami a zemědělským zaměřením těchto regionů. Zatímco nehostinné přírodní podmínky v jižní části země naopak podporují urbanizační procesy.

Obrázek 15: Míra urbanizace v Tunisku dle jednotlivých gubernoriátů

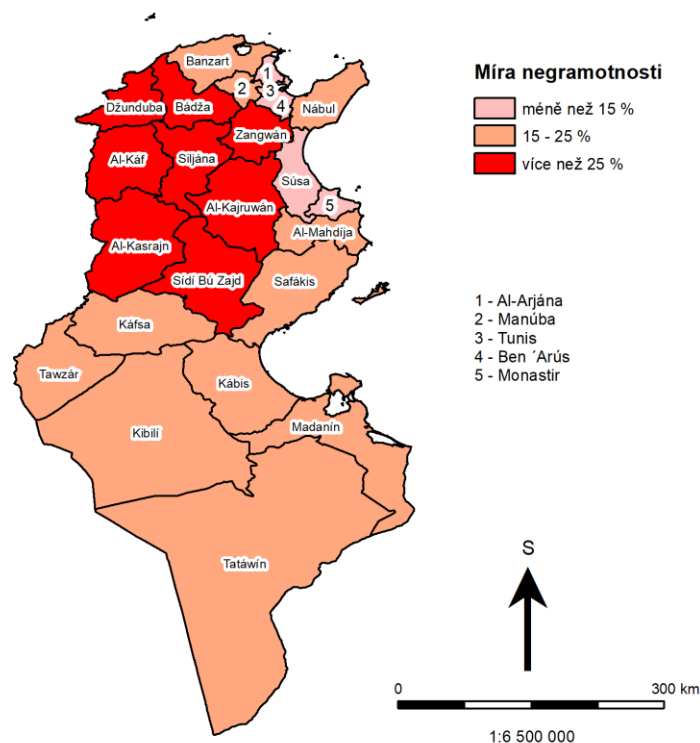
Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), IT (2015), vlastní zpracování.

Jestliže jsou na základě obrázku 15 patrné rozdíly v geografické alokaci městských, a naopak venkovských regionů, tak na ně přímo navazují i meziregionální diference v úrovni dosaženého vzdělání, resp. nevzdělanosti. Průměrná míra negramotnosti v Tunisku dosahuje 19 % a dle očekávání je vyšší v rurálních oblastech (33 %), než v oblastech urbánních (13 %). Další výrazný rozdíl panuje mezi muži (13 %) a ženami (26 %). Výrazné rozdíly na základě typologie osídlení a pohlaví vyplynou při porovnání „městských mužů“ (8 %) a „venkovských žen“ (42 %). S nejvyšší mírou negramotnosti obyvatelstva se obecně potýkají vnitrozemské regiony v severním Tunisku, mezi nimiž jsou z pohledu tohoto ukazatele nejzaostalejší Al-Kajruwán (35 %), Al-Kasrajn (33 %) a Siljána (32 %).

Na opačném pólu této statistiky se pohybují Ben 'Arús (10 %), Al-Arjána a Tunis (oba 11 %) a Monastir (12 %).

Očekávanou nepřímou úměrnost sledujeme mezi mírou negramotnosti a mírou vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva. Nejvíce jsou vysokoškoláci v populaci zastoupeni v těch guvernoratech, kde právě míra negramotnosti vykazuje nejnižších hodnot. Jak dokládá obrázek 16, těmi jsou Ben 'Arous (18 %), Tunis (20 %) a Al-Arjána (22 %). Naopak nejméně obyvatelstva s dosaženým vysokoškolským vzděláním registrujeme v Al-Kajruwánu (6 %) a Al-Kasrajnu (7 %). Přes 8% hranici se ale nedostanou ani Džunduba, Siljána, Bádža, Zangwán, Sidí Bú Zajd a Al-Mahdíja.

Obrázek 16: Míra negramotnosti v Tunisku dle jednotlivých guvernoratů

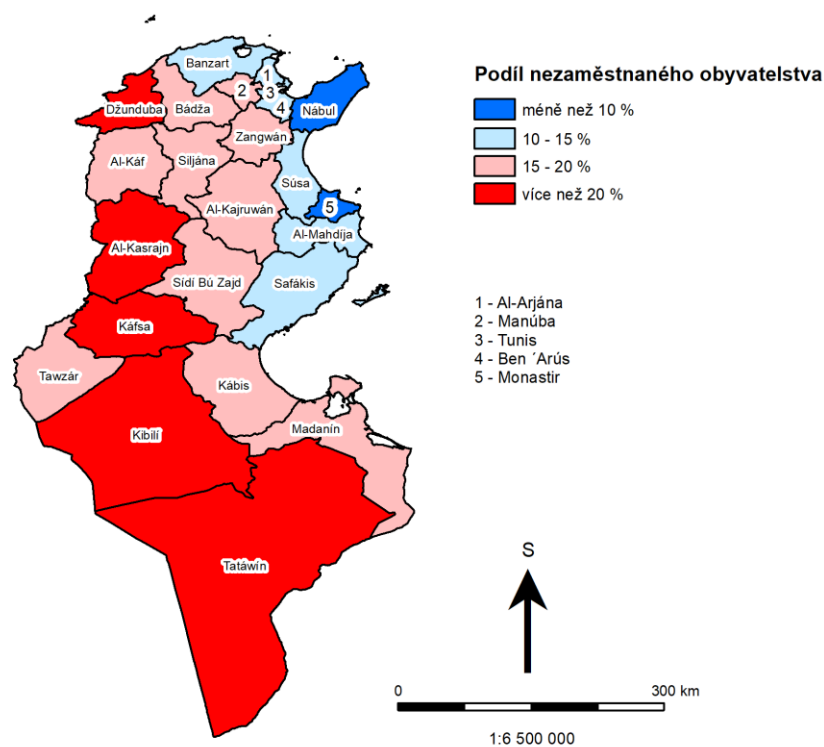

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), ST (2014), vlastní zpracování.

Dalším důležitým socioekonomickým faktorem ovlivňujícím nejen nálady ve společnosti, ale i potenciální migraci je nezaměstnanost. Ta v celonárodním průměru dosahuje hodnoty 14,4 % – Tunisko tak vykazuje vyšší míru nezaměstnanosti, než tomu je

v případě Egypta, ale ani toto oficiální číslo nebude konečné, jelikož mnoho Tunisanů se pohybuje ve sféře tzv. šedé ekonomiky. Nejlépe z této statistiky vychází většina přímořských regionů, v nichž míra nezaměstnanosti dosahuje podprůměrných hodnot, což je znázorněno na obrázku 17. Vůbec nejméně nezaměstnaných pak žije v Monastiru (9 %) a Nábulu (10 %). Nejvyšší problém s pracovním uplatněním mají Tunisané obývající vnitrozemské regiony, kde vyšší míru nezaměstnanosti (minimálně atakující 20% hranici) vykazují všechny regiony táhnoucí se od severu k jihu. Absolutně nejvyšší podíl nezaměstnaného obyvatelstva mají Tatáwín (27 %), Káfsa (26 %) a Džunduba (25 %).

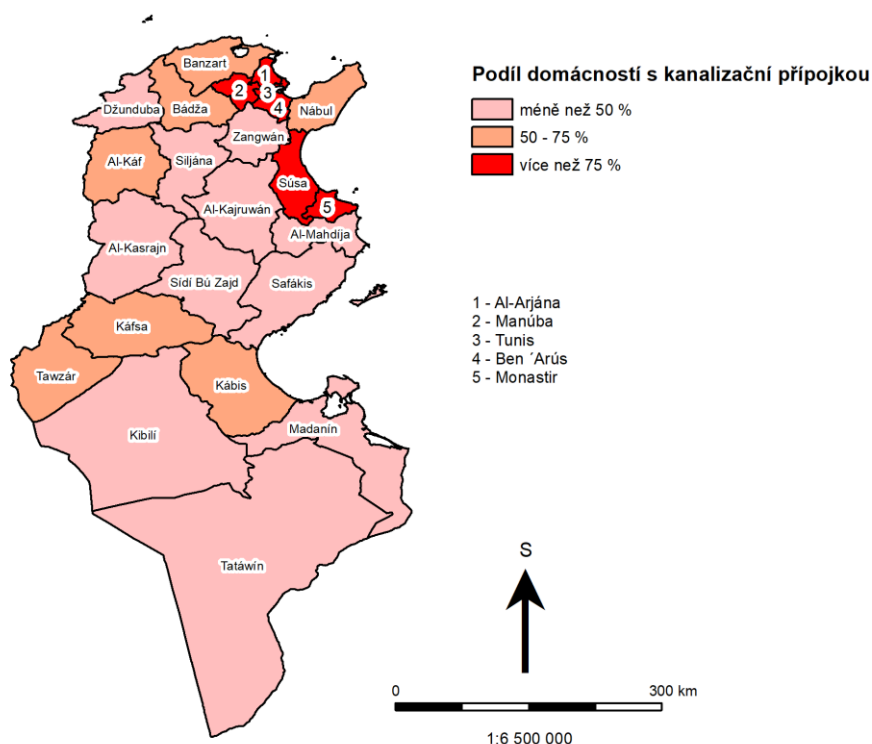
Obrázek 17: Míra nezaměstnanosti v Tunisku dle jednotlivých guvernoratů

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), ST (2014), vlastní zpracování.

Posledními socioekonomickými ukazateli poukazujícími na rozvinutost jednotlivých regionů jsou, obdobně jako v případě Egypta, dostupnosti přípojek kanalizace, pitné vody, elektřiny a plynu v tuniských domácnostech.

Obrázek 18: Míra napojení domácností na kanalizaci v Tunisku dle jednotlivých gubernoriátů

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2019), ST (2014), vlastní zpracování.

Přístupem k elektřině disponuje stejně jako v Egyptě 96 % domácností. Mezi jednotlivými regiony nejsou žádné výjimky a všechny dosahují hodnot přes 90 %. V případě přístupu k pitné vodě Tunisku na celostátní úrovni za Egyptem lehce zaostává, když tímto přístupem disponuje 85 % domácností. Zde jsou již patrné diference a nižších procent dosahují vnitrozemské domácnosti ve vnitrozemí středního Tuniska – Sidí Bú Zajd (51 %), Al-Kasrajn, Džunduba, Al-Kajruwán a Siljána (shodně mezi 60 a 65 %). Svědky výrazné dělby podél linie město-venkov jsme pak v případě přípojky plynu, tou disponuje pouze 22 % tuniských domácností. V gubernorátech Tunis, Ben 'Arús a Al-Arjána je to více než polovina domácností a k této hranici je blíží ještě Súsa a Safákis.

Naopak hned v 11 regionech nenalezneme jedinou domácnost s přístupem k plynu. Za nejprůkaznější budeme, stejně jako v případě Egypta, považovat napojení na kanalizaci. V porovnání s Egyptem si Tunisko stojí daleko lépe, když přístupem ke kanalizaci disponuje 61 % domácností (více viz obrázek 18). Největších procent dosahují jako obvykle rozvinuté urbánní regiony v okolí hlavního města. Tunis (97 %), Ben 'Arús (91 %) a Al-Arjána (85 %), k nimž se přidávají Súsa (92 %) a Monastir (83 %). Naopak nejhůře ze statistiky opět vycházejí zaostalé regiony – Sidí Bú Zajd (16 %), Al-Kajruwán (32 %), Al-Kasrajn (33 %), Džunduba (34 %) a Kibilí (35 %). Velmi nízké procento domácností disponuje napojením na kanalizaci i v Madanínu (19 %).

7.2.3 Ekonomika Tuniska

Tunisko disponuje poměrně diverzifikovanou ekonomikou. Nejvíce se na hrubém domácím produktu podílí terciér (64 %). Z průmyslových odvětví se daří chemickému, textilnímu a potravinářskému. Důležitá je i těžba fosfátů (Káfsa) a ropy (Tatáwín a Kibilí), jejíž export tvoří 25 % příjmů země, a železné rudy (Al-Káf, Bádža a Banzart). Zemědělské aktivity se soustředí do severní části země. Produkce potravin však není dostatečná a velké množství z nich se musí dovážet. Nejdůležitějším zahraničním partnerem Tuniska je Francie (historický důvod), dále obchodní styky udržuje i s Itálií (geografická blízkost) a Evropskou unií (člen Evropské ekonomické zóny). Významnou roli hrají i remittance od Tunisánů pracujících v zahraničí. Jejich obnos bude do budoucna pravděpodobně stále vyšší, neboť v reakci na aktuální situaci na trhu práce zemi opouští stále více mladých lidí, kteří míří za prací zejména do Francie a Itálie. Nezanedbatelný vliv na tuniskou ekonomiku má i cestovní ruch. Ten je koncentrován na východním pobřeží v oblasti středního Tuniska, zvané Sahel. Mezi nejznámější letoviska patří Hammamet, Nábul, Súsa, Monastir a ostrov Djerba. Výjimkou nacházející mimo tuto oblast je pak Tabarka ležící na severním pobřeží u hranic s Alžírskem (CIA 2019, INS 2014, Kydlíček 2011).

8 PROSTOROVÁ ANALÝZA

8.1 Egypt

8.1.1 Závislost socioekonomických a politicko-geografických dat

V rámci korelační analýzy (viz tabulka 11) byly analyzovány vzájemné vztahy jednotlivých socioekonomických ukazatelů a volebních výsledků zástupců islamistických hnutí v porevolučních volbách a referendech. Míra korelačních vztahů byla měřena Spearmanovým korelačním koeficientem, který byl vybrán zejména pro nízký počet sledovaných proměnných v podobě egyptských guvernoratů. Dalším důvodem pak bylo nenormální rozdělení většiny analyzovaných proměnných zjištěné dle Kolmogorovo-Smirnova testu normality. Ze socioekonomických proměnných byly do analýzy zahrnuty míra urbanizace, vysokoškolského vzdělání, negramotnosti, přirozeného přírůstku, nezaměstnanosti (obecně i mezi vysokoškolsky vzdělanou populací), zaměstnanosti v zemědělství i přístupy k moderním civilizačním prvkům (přípojky pitné vody, kanalizace, elektřiny a plynu) v domácnostech. Důvodem výběru právě těchto proměnných byla především omezená dostupnost jednotlivých socioekonomických dat a dále směřování k aplikaci teorie konfliktních linií, která by podle provedené analýzy měla odhalit konkrétní konfliktní linie v Egyptě. Z volebních výsledků byla zkoumána závislost u prezidentských voleb v roce 2011 (Muhammad Mursí obě dvě kola a Abdul Futúh 1. kolo), parlamentních voleb 2011/2012 v případě Strany svobody a spravedlnosti a 2011/2012 i 2015 v případě salafitské Strany světla a ústavních referend v letech 2011, 2012 a 2014.

Výsledky islamistických stran ve volbách a referendech pozitivně korelují s mírou negramotnosti (6 proměnných), přirozeného přírůstku (6) a zaměstnanosti v zemědělství (4). Zatímco nejčastější výraznější negativní korelaci vykazují s mírou vysokoškolského vzdělání (7), přístupem ke kanalizaci (5), mírou nezaměstnanosti (4) a urbanizace (4). Nejsilnějších pozitivních korelačních koeficientů značících přímou úměrnost dosahovaly volební výsledky islamistů společně s mírou přirozeného přírůstku a negramotností, oproti tomu nejsilnější negativní koeficienty poukazující na nepřímou úměrnost bychom našli mezi volebními výsledky islamistů a mírou vysokoškolského vzdělání.

Na základě tabulky 11, tak můžeme usuzovat, že standardní volič islamistů se rekrutoval z chudinských vrstev, pro něž byla typická vysoká míra negramotnosti a zároveň i přirozeného přírůstku. Veskrze pozitivní závislosti vidíme také u míry zaměstnanosti v zemědělství, což přímo souvisí s negativními koeficienty u míry urbanizace. Klasický islamistický volič tak tradičně pocházel z venkovských oblastí.

Zkoumané socioekonomické proměnné ovlivnily největší mírou volební události v přímé návaznosti na revoluční rok 2011. Byly to referendum v roce 2011, prezidentské volby v roce 2012 a další referendum (tentokrát o nové ústavě) z roku 2012. Menší míru pak sehrály během parlamentních voleb na přelomu let 2011 a 2012, kdy ještě relativně ovlivnily elektorát salafitské Strany světla (negramotní voliči z venkova), zatímco vliv na volbu politického křídla Muslimského bratrstva, Strany svobody a spravedlnosti, překvapivě prakticky neměly.

Tabulka 11: Spearmanův korelační koeficient závislosti volebních výsledků islamistických kandidátů/stran a socioekonomických ukazatelů v Egyptě

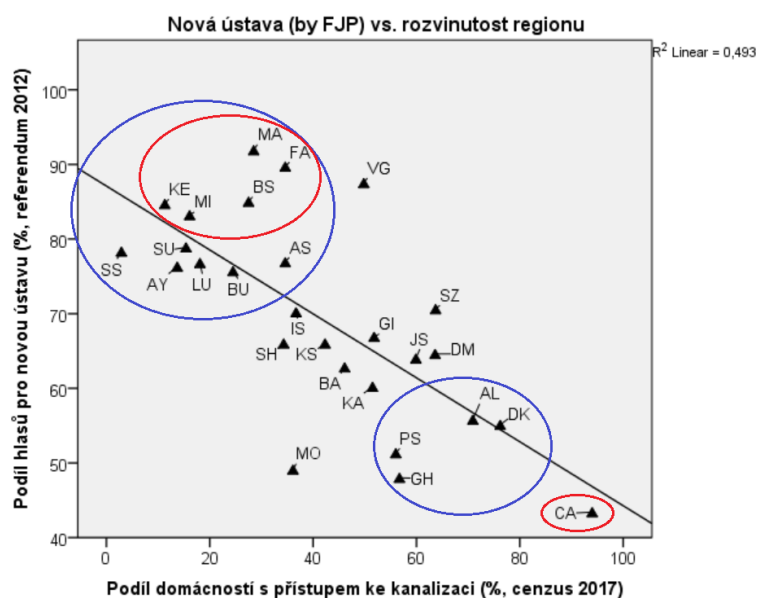
	Muhammad Mursí 2012 1. kolo	Muhammad Mursí 2012 2. kolo	Abdul Futúh 2012 1. kolo	Strana svobody a spravedlnosti 2011/2012	Strana světla 2011/2012	Strana světla 2015	Referendum 2011 – „ANO“	Referendum 2012 – „ANO“	Referendum 2014 – „NE“
Urbanizace	-0,448	-0,063	0,030	-0,197	-0,375	-0,199	-0,440	-0,312	0,016
Vysokoškolské vzdělání	-0,728	-0,489	-0,307	-0,067	-0,374	-0,134	-0,594	-0,724	-0,320
Negramotnost	0,727	0,445	0,201	0,218	0,415	0,212	0,437	0,548	0,191
Přirozený přírůstek	0,612	0,536	0,379	0,016	0,118	0,121	0,300	0,767	0,686
Nezaměstnanost <i>celkem</i>	-0,357	-0,295	-0,234	0,083	-0,534	-0,203	-0,443	-0,324	-0,189
Nezaměstnanost <i>vysokoškolsky vzdělání</i>	-0,444	-0,290	-0,092	0,074	0,160	0,131	-0,093	-0,442	-0,415
Zaměstnanost v zemědělství	0,544	0,219	0,024	0,197	0,380	0,284	0,470	0,448	0,113
Přístup ke kanalizaci	-0,644	-0,398	-0,203	-0,050	-0,014	0,078	-0,414	-0,699	-0,513
Přístup k pitné vodě	-0,240	-0,132	0,021	0,082	0,211	0,369	0,023	-0,201	-0,509
Přístup k elektrině	-0,262	-0,437	-0,283	0,300	0,206	0,386	0,093	-0,404	-0,659
Přístup k plynu	-0,413	-0,225	-0,080	0,207	-0,107	0,260	-0,469	-0,584	-0,555

Zdroj: CAPMAS (2017), National Election Authority (2014), CAPMAS (2017), State Information Service (2015), vlastní výpočty.

Poznámka: Červeně jsou vyznačeny negativní korelační koeficienty, tučně pak ty s vyšší mírou asociace (větší než 0,3) na hladině významnosti 0,05.

Tvrzení o geografické alokaci islamistického elektorátu do rurálních a zaostalých regionů potvrzují i následující grafické prvky. Obrázek 19 zachycuje korelační vztah mezi podílem domácností s přístupem ke kanalizaci a výsledky referenda 2012, kdy volba „ANO“ znamenala přijetí nové islamisty tvořené ústavy. Obrázek 20 zobrazuje závislost zaměstnanosti v zemědělství na volbě Muhammada Mursího, kandidáta Strany svobody a spravedlnosti, v 1. kole prezidentských voleb taktéž v roce 2012. A obrázek 21 podává informaci o korelačním vztahu mezi mírou negramotnosti a výsledky již zmiňovaného 1. kola prezidentských voleb 2012. Právě tyto vzájemné korelace dokazují existenci konfliktní linie město-venkov.

Obrázek 19: Korelační vztah mezi podílem domácností s přístupem ke kanalizaci a výsledky referenda 2012

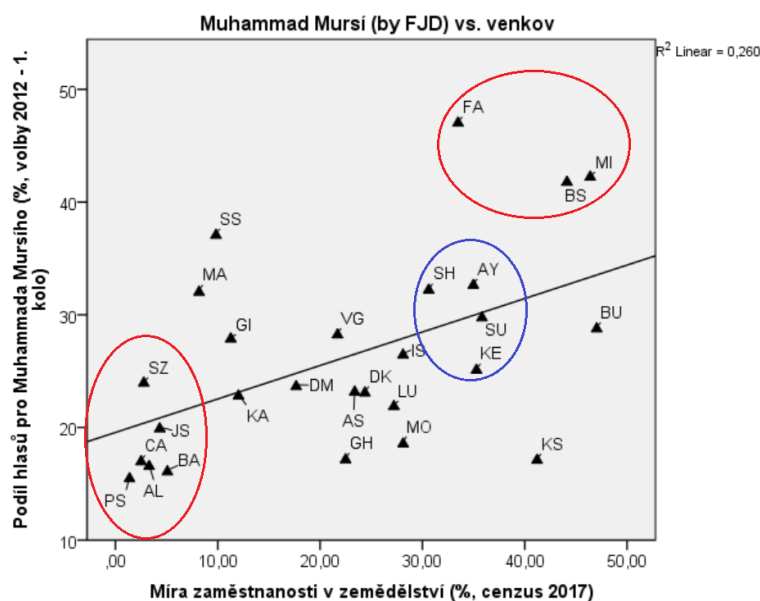

Zdroj: CAPMAS (2017), NEA (2012), vlastní zpracování.

Zkratky guvernoratů: AL – Alexandria, AS – Asuán, AY – Asyut, BA – Al-Bahr al-Ahmar, BS – Bání Suvajf, BU – Buhajra, CA – Káhira, DK – Dáchilíja, DM – Dimját, FA – Fajjúm, GH – Gharbíja, GI – Gíza, IS – Ismá’líja, JS – Jižní Sinaj, KA – Kaljúbíja, KE – Kená, KS – Kafr aš-Šajch, LU – Luxor, MA – Matrúh, MI – Minjá, MO – Minufíja, PS – Port Said, SH – Šarkíja, SS – Severní Sinaj, SU – Suhag, SZ – Suez, VG – Al-Vádí al-Gadíd.

Poznámka: Červeně jsou zvýrazněny shluky archetypálních zástupců, modře pak stále typické guvernoraty v širším okruhu.

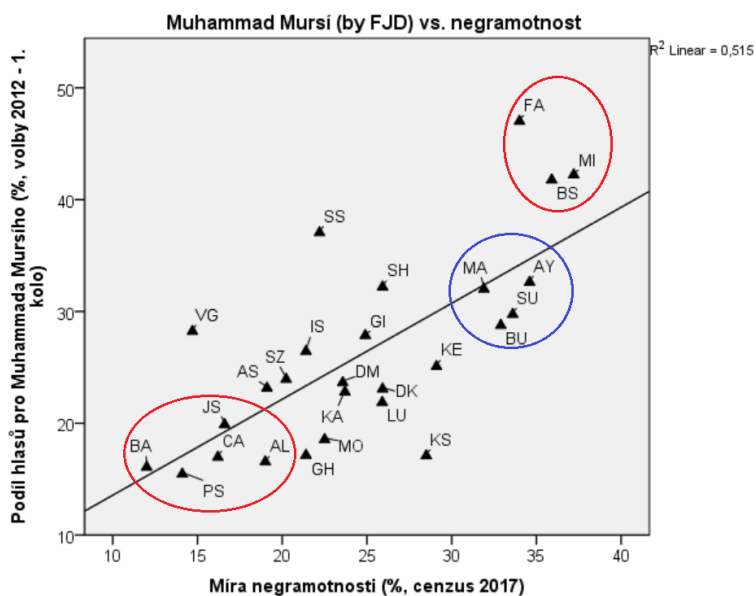
Obrázek 20: Korelace míry zaměstnanosti v zemědělství a výsledků Muhammada Mursiho v 1. kole prezidentských voleb 2012

Zdroj: CAPMAS (2017), NEA (2012), vlastní zpracování.

Zkratky guvernoraátů: AL – Alexandria, AS – Asuán, AY – Asyut, BA – Al-Bahr al-Ahmar, BS – Bání Suvajf, BU – Buhajra, CA – Káhira, DK – Dáchilíja, DM – Dimját, FA – Fajjúm, GH – Gharbíja, GI – Gíza, IS – Ismá’líja, JS – Jižní Sinaj, KA – Kaljúbíja, KE – Kená, KS – Kafr aš-Šajch, LU – Luxor, MA – Matrúh, MI – Minjá, MO – Minufíja, PS – Port Said, SH – Šarkíja, SS – Severní Sinaj, SU – Suhag, SZ – Suez, VG – Al-Vádí al-Gadíd.

Obrázek 21: Korelace míry negramotnosti a výsledků Muhammada Mursiho v 1. kole prezidentských voleb 2012

Zdroj: CAPMAS (2017), NEA (2012), vlastní zpracování

Ze všech tří obrázků je patrná výrazná popularita islamistů v gubernorátech Bání Suvajf, Fajjúm a Minjá. Shodně v nich žije více než třetina negramotné populace, podobné procento nalézá pracovní uplatnění v zemědělství, a zároveň přístupem ke kanalizaci disponuje méně než polovina domácností. Tvrzení o silném venkovském elektorátu islamistických stran dokládají i Asijút, Kená a Suhag. Všech šest zmíněných regionů se rozkládá podél řeky Nil ve středním Egyptě. Do stejné skupiny by se daly zařadit i Matrúh, jehož pozici na obrázku 20 nepříznivě ovlivňuje geografická poloha (Libyjská poušť), kvůli níž se v tomto gubernorátu lze zemědělství věnovat jen ve velmi omezené míře, a také Buhajra. Naopak slabších výsledků islamisté dosáhli ve dvou největších městech Káhiře i Alexandrii, a také ryze urbánním regionu, Port Saidu. Pokud by se pominul obrázek 19, tak do skupiny lze zahrnout i Jižní Sinaj a Al-Bahr al-Ahmar, tedy gubernoráty, jejichž ekonomika se orientuje především na cestovní ruch. V důsledku toho si jejich obyvatelé udržují vyšší životní úroveň (menší procento napojení na kanalizaci je způsobeno periferní geografickou polohou i blízkostí moře) a pro-islamistické nadšení zde nebylo tak výrazné i z důvodu potenciálních obav o budoucí směřování země a udržitelnost současné atraktivity z pohledu turistů.

8.1.2 Vzájemná závislost jednotlivých volebních výsledků

Pohled na tabulku 12 nám objasní vzájemné závislosti mezi jednotlivými výsledky zástupců islamistického, resp. salafistického tábora, ve volbách do parlamentu v letech 2011/2012 a 2015, islamistickými prezidentskými kandidáty v roce 2011 a také výsledky ústavních referend konaných v letech 2011, 2012 a 2014. Míra vzájemných závislostí byla měřena Spearmanovým korelačním koeficientem. Hlavní roli při jeho výběru sehrál malý počet sledovaných proměnných neboli egyptských gubernorátů (27). Dílčím důvodem bylo i nenormální rozdělení některých proměnných zjištěné na základě Kolmogorovo-Smirnova testu normality.

Tabulka 12: Spearmanův korelační koeficient vzájemných závislostí volebních výsledků islamistických kandidátů/stran v Egyptě

	Muhammad Mursí 1	Muhammad Mursí 2	Abdul Futúh	FJD 2011	Strana světla 2011	Strana světla 2015	Referendum 2011	Referendum 2012	Referendum 2014
Muhammad Mursí 1 ¹⁵⁷	1								
Muhammad Mursí 2 ¹⁵⁸	0,625	1							
Abdul Futúh 1 ¹⁵⁹	0,441	0,725	1						
FJD 2011 ¹⁶⁰	0,221	-0,110	-0,028	1					
Strana světla 2011 ¹⁶¹	0,262	0,360	0,291	-0,196	1				
Strana světla 2015 ¹⁶²	0,025	0,200	0,204	-0,071	0,544	1			
Referendum 2011 ¹⁶³	0,459	0,332	0,290	-0,114	0,572	0,273	1		
Referendum 2012 ¹⁶⁴	0,788	0,825	0,622	-0,054	0,296	-0,025	0,562	1	
Referendum 2014 ¹⁶⁵	0,503	0,562	0,376	-0,148	-0,081	-0,153	0,045	0,635	1

Zdroj: National Election Authority (2014), vlastní výpočty

Poznámka: Červeně jsou vyznačeny negativní korelační koeficienty, tučně pak ty s vyšší mírou asociace (větší než 0,3) na hladině významnosti 0,05. Prázdná pole v horní polovině tabulky nabízejí v křížové tabulce analogické hodnoty těm v její dolní polovině. Pro lepší přehlednost tabulky samotné proto byla vymazána.

¹⁵⁷ Muhammad Mursí – prezidentské volby v roce 2012 (1. kolo).

¹⁵⁸ Muhammad Mursí – prezidentské volby v roce 2012 (2. kolo).

¹⁵⁹ Abdul Futúh – prezidentské volby v roce 2012 (1. kolo).

¹⁶⁰ Strana svobody a spravedlnosti – parlamentní volby 2011/2012.

¹⁶¹ Strana světla – parlamentní volby 2011/2012.

¹⁶² Strana světla – parlamentní volby 2015.

¹⁶³ Referendum o ústavě 2011 – volba „ANO“.

¹⁶⁴ Referendum o ústavě 2012 – volba „ANO“.

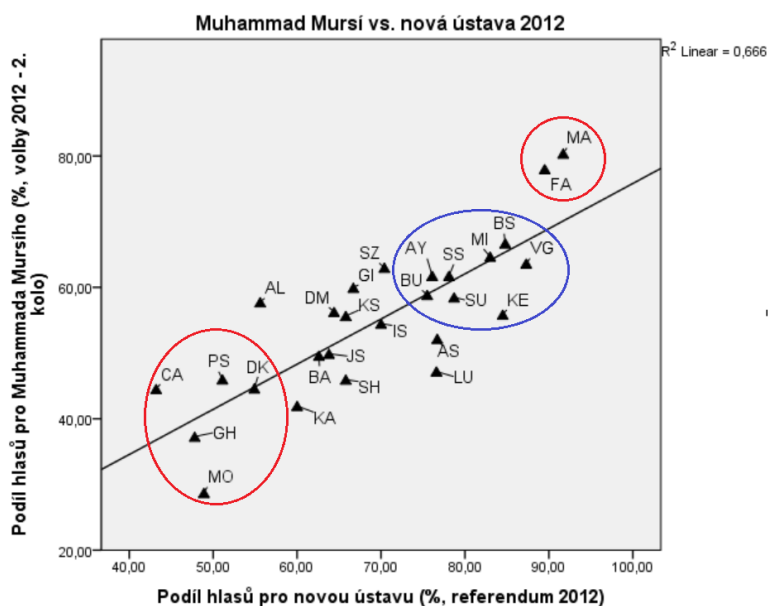
¹⁶⁵ Referendum o ústavě 2014 – volba „NE“.

Poměrně logicky spolu souvisí výsledky kandidáta Strany svobody a spravedlnosti, Muhammad Mursího, v obou dvou kolech prezidentských voleb v roce 2011. Jeho podpora v prvním kole středně silně koreluje i s výsledky druhého islamistického kandidáta, dřívějšího člena Muslimského bratrstva – Abdula Futúha, zatímco v druhém kole se síla korelace zvyšuje, což poukazuje na příklon jeho voličů z kola prvního k Muhammadu Mursímu v kole druhém.

Očekávaně spolu souvisí i volební výsledky salafitské Strany světla v obou dvou parlamentních volbách. Na druhou stranu z tabulky vyplývá velmi slabá závislost mezi úspěchy islamistů (Strany svobody a spravedlnosti) a právě salafistů. Obecně výsledky politického křídla Muslimského bratrstva nevykazují výraznější souvislost se žádnou jinou ze sledovaných proměnných, což lze označit za velmi překvapivé.

Výsledky jednotlivých ústavních referend relativně výrazně korelují se zisky Muhammad Mursího v obou dvou kolech prezidentské volby, přičemž nejvýraznější souvislost je patrná s referendem v roce 2012, které de facto implikovalo do ústavy některé ideje Bratrstva, jež autorizaci nové ústavy iniciovalo. Toto referendum pak poukazuje i na souvislost s výsledky Abdula Futúha v prvním kole prezidentské volby. Dále je zde také patrná změna postoje voličů salafitské Strany světla, kteří první porevoluční referendu v roce 2011 podporovali, zatímco v následujícím se postavili spíše proti islamistům, jelikož byli zklamáni z mírného vyznění nové ústavy (viz předcházející kapitoly). Výsledky všech referend středně silně až silně souvisí i vzájemně mezi sebou. Jedinou výjimkou je porovnání hlasování v letech 2011 a 2014.

Obrázek 22: Korelační vztah mezi výsledky Muhammada Mursího v 2. kole prezidentských voleb 2012 a výsledky referenda 2012

Zdroj: NEA (2012), vlastní zpracování

Zkratky guvernoratů: AL – Alexandria, AS – Asuán, AY – Asyut, BA – Al-Bahr al-Ahmar, BS – Bání Suvajf, BU – Buhajra, CA – Káhira, DK – Dáchilíja, DM – Dimját, FA – Fajjúm, GH – Gharbíja, GI – Gíza, IS – Ismá’líja, JS – Jižní Sinaj, KA – Kaljúbíja, KE – Kená, KS – Kafr aš-Šajch, LU – Luxor, MA – Matrúh, MI – Minjá, MO – Minufíja, PS – Port Said, SH – Šarkíja, SS – Severní Sinaj, SU – Suhag, SZ – Suez, VG – Al-Vádí al-Gadíd.

Poznámka: Červeně jsou zvýrazněny shluky archetypálních zástupců, modře pak stále typické guvernoraty v širším okruhu.

Obrázek 22 znázorňuje korelační vztah mezi výsledky Muhammada Mursího v 2. kole prezidentských voleb 2012 a výsledky referenda 2012. Je patrné, že mezi islamistické bašty se zařadily zejména regiony Matrúh a Fajjúm, přičemž nadprůměrných výsledků islamisté dosáhli i v zaostalých venkovských regionech středního Egypta – Bání Suvajf, Minjá, Asijút, Suhag a Kená. Silnou podporu islamistům vykázaly i marginalizované regiony v podobě Severní Sinaji a Al-Vádí al-Gadíd. Na druhou stranu nepříliš dobré výsledky islamistům přinesly volby v Káhiře, Port Saidu a guvernoratech nilské delty – Gharbíje, Dáchilíje a především Minufíje, kterou lze označit za vůbec nejméně islamistům nakloněný region.

8.2 Tunisko

8.2.1 Závislost socioekonomických a politicko-geografických dat

Za účelem objasnění závislosti mezi úspěšností Strany obnovy na jednotlivých socioekonomických ukazatelích v tuniských gubernorátech bylo využito korelační analýzy. Míra vzájemných korelačních vztahů byla měřena Spearmanovým korelačním koeficientem, jenž byl vybrán pro malý počet sledovaných proměnných (tuniských gubernorátů) a výskyt nenormálního rozložení dat zjištěného na základě Kolmogorovo-Smirnova testu normality. Úspěšnost Strany svobody představovaly dosažené volební výsledky v parlamentních volbách v letech 2011 a 2014, zatímco socioekonomické ukazatele byly zastoupeny mírami urbanizace, vysokoškolského vzdělání, negramotnosti, nezaměstnanosti, zaměstnanosti (primér, sekundér i terciér), osobní vlastnictvím nemovitosti a životní úrovní. Obdobně jako v případě Egypta byla hlavním kritériem při výběru socioekonomických proměnných především dostupnost dat. Roli hrála i aplikace teorie konfliktních linií, která by měla na základě těchto proměnných odhalit konkrétní konfliktní linie v Tunisku.

Samotná proměnná pojmenovaná životní úroveň byla stanovena na základě provedené faktorové analýzy přístupů k civilizačním vymoženostem. Konkrétně se jednalo o přístupy k pitné vodě, kanalizaci, přípojce elektřiny, přípojce plynu, knihovně, internetu, satelitu a vlastnictví automobilu. Kaiser-Mayer-Olkinovo kritérium nabylo hodnoty 0,727, a tudíž bylo možné faktorovou analýzu provést. Jejím výstupem se stal jediný faktor pojmenovaný právě životní úroveň, který souhrnně vysvětluje dostupnost výše uvedených civilizačních vymožeností. Tento faktor byl výrazně sycen téměř všemi proměnnými, přičemž za jedinou drobnou výjimkou lze označit přístup ke knihovně (viz tabulka 13).

Tabulka 13: Faktorové zátěže nového faktoru životní úrovně

Přístup k...	Faktor 1
Internet	0,953
Přípojka plynu	0,882
Kanalizace	0,863
Pitná voda	0,854
Přípojka elektřiny	0,814
Automobilu	0,769
Satelit	0,761
Veřejná knihovna	0,564

Zdroj: vlastní výpočty v SPSS

Na základě provedené korelační analýzy (viz tabulka 14) lze konstatovat, úspěšnost Strany obnovy ve volbách do tuniského parlamentu nejvíce pozitivně ovlivňuje zaměstnanost v terciéru, nově založená proměnná životní úroveň (viz výše) a míra vysokoškolského vzdělání. Naopak k negativní korelaci s výsledky islamistů dochází v případě zaměstnanosti v priméru, a s ní související negramotnosti. Dle síly jednotlivých korelačních koeficientů však lze v obecné rovině poukázat na nepříliš silné míry závislosti mezi jednotlivými socioekonomickými ukazateli a výsledky parlamentních voleb.

Tabulka 14: Spearmanův korelační koeficient závislosti volebních výsledků Strany obnovy a socioekonomických ukazatelů v Tunisku

Proměnná	Strana obnovy 2011	Strana obnovy 2014
Urbanizace	0,325	0,266
Vysokoškolské vzdělání	0,334	0,326
Negramotnost	-0,399	-0,303
Nezaměstnanost	0,032	0,142
Zaměstnanost v priméru	-0,417	-0,385
Zaměstnanost v sekundéru	-0,016	-0,030
Zaměstnanost v terciéru	0,439	0,451
Vlastnictví nemovitosti	-0,309	-0,190
Životní úroveň	0,399	0,343
Celková vyspělost	0,446	0,396

Zdroj: ST (2014), TED (2014), vlastní výpočty

Poznámka: Červeně jsou vyznačeny negativní korelační koeficienty, tučně pak ty s vyšší mírou asociace (větší než 0,3) na hladině významnosti 0,05.

Protože volební výsledky Strany obnovy ovlivňuje hned několik socioekonomických ukazatelů (viz tabulka 14) podobnou mírou, byla jako nadstavba použita faktorová analýza, která poukázala na společné působení všech proměnných. Kaiser-Mayer-Olkinovo kritérium nabylo hodnoty 0,820, v důsledku čehož se právě použití faktorové analýzy za účelem snížení počtu působících faktorů ukázalo jako vhodný postup. Výsledkem se stal jeden jediný faktor, který je poměrně výrazně sycen všemi vstupujícími proměnnými, jak dokládá tabulka 15. Tento faktor souhrnně vysvětluje důvod volby islamistických stran a je pojmenován „celková vyspělost“. Elektorát islamistických stran je více koncentrován do vyspělých urbánních oblastí a skládá se z relativně vzdělaných voličů pracujících převážně v terciéru. To je způsobeno výše zmiňovaným socio-geografickým a historickým vývojem v Tunisku, kdy islamisté původně působili jako opoziční hnutí revolučního charakteru a byli podporováni mladou populací. Ta v průběhu let migrovala do velkých měst za vzděláním i prací, a později se v nich usadila.

Tabulka 15: Faktorové zátěže nového faktoru celkové vyspělosti

Proměnná	Faktor
Životní úroveň	0,947
Negramotnost	-0,941
Vysokoškolské vzdělání	0,911
Urbanizace	0,901
Zaměstnanost v priméru	-0,864
Zaměstnanost v terciéru	0,724

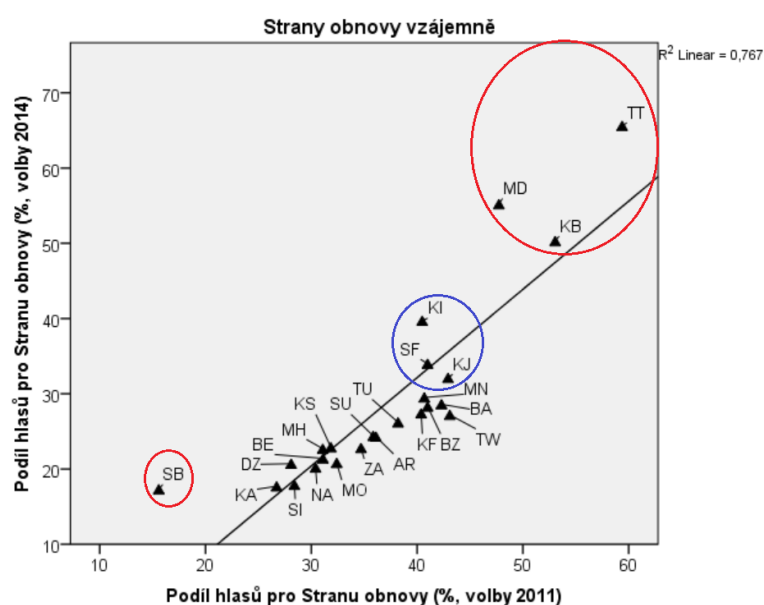
Zdroj: ST (2014), vlastní výpočty

8.2.2 Vzájemná závislost jednotlivých volebních výsledků

Jednotlivé korelační vztahy mezi socioekonomickými proměnnými a volebními výsledky Strany obnovy jsou relativně málo výrazné a na jejich základě lze vynášet jen mírná tvrzení o podmíněnosti volebního úspěchu islamistů některou ze sledovaných socioekonomických proměnných. Na základě vzájemné korelace výsledků Strany obnovy v parlamentních volbách 2011 a 2014 (viz obrázek 23) je však možné určit, v jakých regionech se elektorát islamistické strany koncentruje více než v ostatních. Z geografického hlediska lze za islamistické základny považovat guvernорáty v jižní části Tuniska, neboť v Tatáwínu, Madanínu a Kábisu získala Strany obnovy naprosto výraznou převahu

během obou dvou parlamentních voleb. S výrazným odstupem pak následují ještě Kibilí, Safákis a Al-Kajruwán. Dokladem nízké míry asociace socio-ekonomických ukazatelů je fakt, že žádný z těchto regionů se neřadí mezi ty nejvyspělejší v Tunisku (kam lze na základě předešlé analýzy elektorát islamistických stran primárně zařadit). Naopak výrazného neúspěchu se Strana obnovy dočkala v obou dvou sledovaných případech uvnitř guvernорátu Sídí Bú Zajd, kde se islamisté ani jednou nevyšplhali přes 20 % hlasů.

Obrázek 23: Korelační vztah mezi výsledky Strany obnovy v parlamentních volbách 2011 a výsledky Strany obnovy ve volbách 2014

Zdroj: TED (2011), TED (2014), vlastní zpracování

Seznam zkratk: AR – Al-Arjána, BA – Ben ‘Arús, BE – Bádža, BZ – Banzart, DZ – Džunduba, KA – Al-Káf, KB – Kábis, KF – Káfsa, KI – Kibilí, KJ – Al-Kajruwán, KS – Al-Kasrajn, MD – Madanín, MH – Al-Mahdíja, MN – Manúba, MO – Monastir, NA – Nábul, SB – Sídí Bú Zajd, SF – Safákis, SI – Siljána, SU – Súsa, TT – Tatávín, TU – Tunis, TW –Tawzár, ZA – Zangwán.

Poznámka: Červeně jsou zvýrazněny shluky archetypálních zástupců, modře pak stále typické guvernорáty v širším okruhu.

9 INTERPRETACE ZÍSKANÉ EVIDENCE

9.1 Pozice islamistických stran v Egyptě a Tunisku v průběhu let

První výzkumná otázka se zaměřila na vývoj postavení islamistických stran na území obou dvou státních celků a na sledování faktorů, jež právě jejich pozici v průběhu let mohly, resp. mohou nyní reálně ovlivňovat. Cílem této výzkumné otázky bylo zjistit, kam až sahaly kořeny islamistických stran v Egyptě a Tunisku a jakým způsobem se hnutí vyvíjela zejména v závislosti na personálních změnách ve vedení státních útvarů. Otázka směřovala především na postihnutí klíčových vztahů mezi čelními představiteli Egypta i Tuniska a jejich uplatňované domácí politice ve vztahu k islamistickým organizacím, které de facto po celou dobu své existence balancují na hraně legality. Dále tato otázka cílila na deskriptivní aktuální pozice islamistických hnutí, na niž měly výrazný vliv především události Arabského jara.

Organizace Muslimského bratrstva započala svou činnost na území Egypta na konci 20. let 20. století. V rané fázi své existence se primárně věnovala sociálním aktivitám, kdy jeho členové zakládali nemocnice i vzdělávací instituce, pomáhali chudému obyvatelstvu a podporovali mladou generaci. Právě tyto aktivity zapříčinily jeho vysokou popularitu napříč chudinou i střední vrstvou obyvatelstva, mezi nimiž si hnutí vybuodovalo velice silnou základnu podporovatelů. I na základě této široké podpory se mu podařilo čelit mnohým represím ze strany vládnoucího režimu a nezapadnout v zapomnění i během doby, kdy bylo oficiálně zakázáno. V průběhu celého 20. století se jeho pozice hned několikrát diametrálně změnila. Po svržení královského režimu nemělo hnutí daleko k domluvě s armádními složkami, s nimiž společně za revolucí stálo. Společnou řeč s armádou však nenašlo, prezidentského úřadu se ujal Gamál Násir a započala vlna perzekucí proti organizaci samotné, které vyústily až jejím zákazem. Během vlády Násirova následovníka Anvára Sádáta se pozice hnutí poměrně zlepšila, ale poté, co vstoupil v platnost zákaz politických stran vycházejících z náboženského konceptu, nadále zůstalo pololegální organizací. Do politických sfér začali Bratři pronikat až během liberální vlády Husní Mubáraka. Jejich silná obliba však vládnoucí režim znepokojovala, a tak musela organizace bojovat s různými nepříjemnostmi jako třeba pravidelným zatýkáním lídrů před volbami. Politické prostředí se Muslimskému bratrstvu výrazněji otevřelo až v návaznosti na události Arabského jara. Jako nejlépe organizovaná skupina dokázalo

ovládnout první svobodné volby a během krátké doby jeho zástupci získali většinu v parlamentu i prezidentské křeslo. Neuvážené politické kroky, řada nešťastných rozhodnutí, ale i státní aparát stále ještě nakloněný bývalému prezidentovi Mubárakovi a armáda obávající se nové silné organizace – to vše byly aspekty, jež nakonec stály za následnou kontrarevolucí v roce 2014, která opět hnutí uvrhla do stínu illegality. Nový režim generála as-Sísiho navíc proti hnutí zasáhl velmi brutálně, kdy byli mnozí členové Muslimského bratrstva pozavíráni či dokonce zabiti. Část přívrženců skončila v emigraci, kde se nyní formují exilové skupiny. Jediným islamistickým táborem, který dokázal vlnu represí relativně bez úhony přežít jsou salafisté, tč. zastoupeni především parlamentní Stranou světla. Radikální větev salafistů bojující proti as-Sísiho vládě má v zemi na svědomí i mnoho násilných aktů.

V Tunisku se islamistické myšlenky poprvé objevily v 70. letech 20. století. Jednalo se především o reakci na autoritářský režim prezidenta Burgiby, jehož vláda se vyznačovala výraznými sekularistickými tendencemi a odklonem od tradičních náboženských hodnot. Rozvoj pobřežních oblastí, a naopak úpadek venkova postupně zvětšoval sociální rozdíly v zemi, v důsledku čehož rostla frustrace nespokojeného obyvatelstva. A právě alternativu k tehdejšímu systému nabízeli islamisté, jejichž obliba rostla i díky bezplatnému poskytování sociálních služeb. Nárůst popularity Hnutí islámského odporu však způsobil obavy Burgibova režimu a organizaci zasáhla vlna represí. Nový prezident bin Alí se zpočátku své vlády profiloval jako přesný opak svého předchůdce a snažil se s islamisty spolupracovat. Hnutí islámského odporu se oficiálně zapojilo do politické soutěže jako Strana obnovy, byť do voleb mohlo postavit jen nezávislé kandidáty. To však stačilo k dosažení výsledků činících z islamistů nejsilnější opozici. Prezidenta bin Alího jejich zisky velmi zaskočily a plnou legalizaci Strany obnovy zamítl. Následně se přiklonil k tvrdé protiislámské rétorice a hnutí muselo čelit dalším represím. Lídr islamistů, Rášid Ghannúší, byl dokonce nucen emigrovat ze země. Situace se poté změnila až s příchodem Arabského jara. Strana obnovy zvítězila v prvních svobodných volbách do parlamentu a byť nedlouho před vypršením mandátu předala vládu technokratům, lze její etablování ve vysoké politice hodnotit veskrze kladně. To se potvrdilo i ve volbách následujících, kdy sice neobhájila vítězství, avšak zůstala druhou nejsilnější politickou organizací v zemi.

9.2 Komparace činnosti islamistických hnutí v Egyptě a Tunisku

Jádrem druhé výzkumné otázky byla komparace činnosti islamistických hnutí v Egyptě a Tunisku s důrazem na postihnutí společných, a naopak rozdílných faktorů ovlivňujících jejich historický vývoj, aktivity i současné postavení. Tato otázka si položila za cíl objasnit aspekty hrajících klíčovou roli z pohledu úspěšného působení islamistických hnutí nejen uvnitř tamějších společností, ale především na politickém poli.

Mateřskou zemí se organizaci Muslimského bratrstva stal Egypt, odkud se jeho ideologické myšlenky postupně šířily i do dalších zemí regionu severní Afriky a Blízkého východu, výjimkou pak nebylo ani Tunisko. V obou dvou porovnávaných zemích se islamisté v začátcích své činnosti věnovali především charitativní a sociální činnosti, kdy v mnoha případech suplovali služby nefunkčního státního aparátu. Díky těmto apolitickým aktivitám se stali velmi oblíbenými mezi obyčejnými lidmi, z čehož později těžili po vstupu do pater vysoké politiky. Jak Muslimského bratrstvo v Egyptě, tak i Hnutí islámského odporu v Tunisku zažilo během své existence několik pádů a vzestupů v závislosti na domácí politice autokratických státníků. Když hnutí dostala prostor k politické realizaci, tak se ukázalo, že dokáží být skutečně silnými subjekty a vládnoucí režimy dostaly oprávněný strach. Vždy poté následovala vlna zatýkání lídrů a perzekuce mířené proti přívržencům islamistických organizací. Jejich členové na ně většinou reagovali násilnými projevy, čímž vlnu represí ještě zesílili.

Výrazněji se situace islamistů v Egyptě i Tunisku proměnila po událostech Arabského jara. Paradoxně však na protestech samotných neměli islamisté výraznějších zásluh. Jednalo se ovšem o nejdéle působící a nejvíce známé opoziční organizace, kterým k úspěchu stačil de facto jen disidentský status, pevná organizační i členská základna a mobilizace elektorátu ve jménu víry. Na základě těchto aspektů se politickým platformám Straně svobody a spravedlnosti v Egyptě a Straně obnovy v Tunisku podařilo opanovat parlamentní volby (v Egyptě se do parlamentu dostali i zástupci salafitské Strany světla). Následný vývoj byl ovšem v obou dvou zemích naprosto odlišný. V Egyptě začali islamisté kumulovat moc, a kromě parlamentní většiny získali i post prezidenta. Dále revidovali ústavu, jejíž přijetí veřejnost v referendu odsouhlasila. Neschopnost provést rychlé reformy a vlastní diskreditace způsobená nešťastnými politickými kroky ovšem vedly ke kontrarevoluci a návratu do ilegality, tentokrát velmi hluboké. Tuniští islamisté oproti svým egyptským protějškům prokázali mnohem větší cit pro působení v politice. V rámci přechodu

k demokracii západního směru z nové ústavy naopak vyjmuli přímý odkaz na islámské právo a po sérii násilných činů spáchaných tuniskými salafisty dokonce složili vládní funkce. V následných volbách dokázali opět uspět, což jen potvrdilo jejich institucionalizaci uvnitř tuniského stranického systému. Nedávný vnitrostranický vývoj ukazuje postupný přerod Strany obnovy z islamistické platformy na stranu muslimsko-demokratickou, která by se do budoucna ráda profilovala obdobně jako Strana spravedlnosti a rozvoje v Turecku.

9.3 Socioekonomické faktory ovlivňující elektorát islamistických stran v Egyptě a Tunisku, a jeho geografická alokace

Třetí otázka se zaměřila na objasnění vlivu socioekonomických ukazatelů na úspěšnost islamistických politických stran v jednotlivých egyptských a tuniských gubernorátech. Snažila se nalézt charakteristické rysy islamistických přívrženců a stanovit jejich určitou typologii. Jejím cílem bylo na základě socioekonomické a politicko-geografické analýzy regionů postihnout geografické rozložení elektorátu islamistických stran v obou dvou zkoumaných zemích.

Po pádu režimu Husního Mubáraka následovalo v Egyptě definitivní otevření politické soutěže. To s sebou přineslo zrod několika desítek nových stran, které se v parlamentních volbách ucházely o křesla společně s těmi relativně etablovanými. Islamistické názory prezentovala především Strana svobody a spravedlnosti, která volby opanovala, ale i překvapivě úspěšná salafická Strana světla. Společně dokonce získali výraznou většinu v parlamentu. Výsledky těchto voleb však nelze vzhledem k územnímu dělení elektorátu považovat za příliš vysvětlující, neboť islamisté byli prakticky jedinou výraznou a všeobecně známou opozicí, která se navíc nezdiskreditovala spoluprací s bývalým režimem. Silnou podporu zástupců Muslimského bratrstva v gubernorátech oblasti Deltý si lze také vysvětlit tamějším zakořením organizace, neboť právě tato oblast byla po několik desetiletí jádrovou z hlediska činnosti islamistů. Daleko hodnotnější výsledky pro zodpovězení této otázky přináší prezidentské volby v roce 2012 a referendum konané téhož roku. Islamističtí kandidáti, resp. referendum o nové ústavě z pera zástupců Muslimského bratrstva, získali největší podporu ve venkovských oblastech a jejich elektorát se rekrutoval převážně z řad méně vzdělané populace. Nejsilnějšího postavení nabývali islamisté v oblastech s vysokou mírou nezaměstnanosti a zároveň přirozeného přírůstku, kde výrazné procento populace pracovalo v zemědělství. V obecné rovině se jednalo

o zaostalé regiony, jejichž typickými zástupci se staly nilské gubernoráty středního Egypta a také pouštní oblasti ležící západně od Nilu. Vítězství islamistů v těchto regionech mohlo být potenciálně ještě markantnější, neboť rurální oblasti vykazovaly stabilně nejslabší volební participaci občanů. Naopak výrazně nižší podpory se islamistům dostávalo ve velkých městech (Káhira, Alexandrie, Port Said a Suez).

Naopak v druhé zkoumané zemi, Tunisku, dopadla analýza socioekonomických vlivů na volební chování elektorátu naprosto odlišně. Stejně jako v Egyptě je i v této severoafrické zemi patrná územní dělba elektorátu na rozvinuté a zaostalé oblasti. Její samotné vyznění však nabývá přesně opačného výsledku. Zástupce tuniského islamismu, Strana obnovy, získala v obou dvou analyzovaných parlamentních volbách (do prezidentských svého zástupce nepostavila) podporu spíše v urbanizovaných oblastech s vysokou životní úrovní a také nízkou mírou negramotnosti. Z geografického pohledu dosáhla vyšších zisků v jižních regionech, kde se islamistická základna nacházela od počátku jejich působení, zejména pak v Tatawínu. Tento fakt však může být mimo jiné ovlivněn i původem charismatického lídra celého hnutí, Rášida Ghannúšího pocházejícího z Kábisu, který lze také označit za jednu z bašt Strany obnovy. Získanou evidenci je ale nutné interpretovat s nadhledem, neboť islamisté v prvních svobodných volbách, stejně jako v případě Egypta, těžili zejména ze své dobré reputace (nezkažené spoluprací s bývalým režimem) a pevného zakořenění ve společnosti. Výsledky navazujících voleb pro změnu ovlivnily násilné události páchané salafisty (viz předcházející kapitoly), které část veřejnosti od pokračující podpory islamistů odradily. Paradoxem pak bylo, že Strana obnovy s nimi neměla prakticky žádnou spojitost a jednalo se o akty salafitských skupin brojících proti celému systému i vládnoucímu Ghannúšího hnutí kvůli značnému oslabení jeho islamistické rétoriky.

9.4 Aplikace teorie konfliktních linií

Aplikace teorie konfliktních linií na politické systémy v obou porovnávaných severoafrických zemích byla víceméně popsána již v kapitole 4.4. Na základě Rokkanova dělení jsou ve sledovaných případech zjevné zejména dvě konfliktní linie, a to církev-stát z funkcionální dimenze a město-venkov z dimenze teritoriální.

Konfliktní linie církev-stát je zjevná zejména v Egyptě, kde byla islamistická rétorika znatelná především ve volebních programech zástupců Muslimského bratrstva, v nichž vynikalo vágní heslo „Islám je řešení“. Silné islamistické tendence toužili v politice prosazovat i zástupci salafitského proudu zosobněni Stranou světla. Po dosažení reálných politických úspěchů islamistů a jejich ovládnutí země se však většinová společnost začala obávat islamizace země. V návaznosti na tyto obavy proběhla kontrarevoluce a politicky aktivní dnes zůstala jen Strana světla, přičemž počet jejích současných mandátů v parlamentu ji nečiní nikterak důležitým politickým hráčem. Jako spíše sekulární se projevila velká města a hlavně regiony, jejichž ekonomika je silně závislá na cestovním ruchu. Ty se islamizace země obávaly nejvíce, neboť implikace islámského práva by zapříčinila výrazné dopady právě na oblast cestovního ruchu. Nejvíce religiózní oblasti se nacházejí ve středním Egyptě a Libyjské poušti, kde jejich rurální charakter i zaostalost souvisí s vyšší mírou konzervativního smýšlení a důrazem na víru samotnou. V Tunisku je vliv této konfliktní linie nevýrazný, a to i z důvodu, že jediný zástupce islamistů ve vysoké politice, Strana obnovy, postupně ideologicky směřuje k muslimské demokracii a víra v jejím programu hraje stále menší význam. Byť samotná víra v učení proroka Muhammada tvoří podstatnou část identity obyvatelstva obou dvou zemí, tak v politice aktuálně hraje roli minimální.

Druhá konfliktní linie, město-venkov, hraje oproti první zmíněné linii roli daleko výraznější, a to v Egyptě i Tunisku. Egypt je rozlohou země větší a jednotlivé meziregionální rozdíly jsou na jeho území markantnější. Proislamistický elektorát se koncentroval zejména do venkovských guvernoratů, kde se tamější obyvatelstvo profiluje jako vysoce konzervativní a nelibě přijímá moderní prvky. Nejsilnější pozici si islamisté vytvořili v typicky rurálních regionech Horního Egypta (Kená, Suhag, Asijút, Minjá, Bání Suvajf a Fajjúm). Silná podpora právě v těchto guvernoratech souvisí i s agitačními akcemi, v jejichž rámci se Muslimské bratrstvo vždy soustředilo především na chudinu a nižší střední třídu obyvatelstva, a poskytováním sociálních služeb, které využívala především tato skupina Egyptanů. Vzhledem k nedostupnosti dat za nižší správní celky je nepostihnutelná situace v chudinských čtvrtích velkých měst, tudíž hmatatelné výsledky sociální činnosti i politické agitace jsou patrné právě v regionech, které lze obecně označit za venkovské. Podpora islamistů v Horním Egyptě souvisela i s velkými náborovými akcemi, které zde hnutí Bratrstva úspěšně pořádalo ještě před Arabským jarem. Venkovskému obyvatelstvu imponovalo především konzervativní směřování organizace

(toto křídlo mělo uvnitř hnutí vždy převahu, viz předchozí kapitoly) a důraz na dodržování islámských hodnot. Oproti tomu méně úspěšní byli islamisté v urbánních a rozvinutějších oblastech, kde se projevovaly tendence přebírat západní styl života a tamější obyvatelstvo mělo vyšší životní úroveň, v důsledku čehož nevyužívalo charitativních služeb islamistů v takovém rozsahu (výjimkou byly chudinské čtvrti, viz výše).

V Tunisku je patrný vliv konfliktní linie centrum-periferie, kdy jsou za periferii v kontextu zkoumaných zemí považovány marginalizované regiony. Tento proces dělení má svůj původ již v 70. letech, kdy se za vlády prezidenta Burgiby rychle rozvíjely pobřežní oblasti, zatímco životní úroveň ve vnitrozemských regionech stagnovala. Této situace využili reformně naladěni islamisté, kteří chudší části populace z periferních regionů (zejména na jihu země) poskytovali sociální služby, čímž si získali její oblibu. Z pohledu této práce ovšem dělení regionů na centrální a marginalizované nemá významnější význam, neboť islamistický elektorát je patrný v obou dvou typech regionů.

Významnější je vytyčení konfliktní linie město-venkov, kdy se islamističtí voliči koncentrují spíše do rozvinutějších městských oblastí. Nejvíce islamistům nakloněné regiony se koncentrovaly do jižní a východní části země, konkrétně se jedná o Tatáwín, Kábis a Madanín. To sice nejsou typičtí zástupci rozvinutých urbánních oblastí (ty se nalézají na severovýchodním pobřeží), ale na druhou stranu vykazují relativně vysokou míru urbanizace a nízkou nezaměstnanost v priméru. Oba dva tyto faktory jsou ale do značné míry způsobeny přírodními podmínkami v jižním a jihovýchodním Tunisku. Vyznění aplikace teorie konfliktních linií je ale každopádně odlišné od Egypta, kde se islamistický elektorát koncentruje převážně do těch nejzaostalejších (výrazně rurálních) oblastí, zatímco v Tunisku jsou to regiony výrazně rozvinutější. To je způsobeno méně islamistickou rétorikou a propracovanějším politickým programem Strany obnovy. Ta se nesoustředí jen na oslovení chudších vrstev společnosti, jejichž podporu si získala již v minulosti, ale akcentem na socioekonomická témata cílí na střední vrstvu urbánního obyvatelstva. Právě tento odklon od ryze konzervativní a silně proislámské politiky má na následek slabší podporu v těch nejchudších regionech severozápadní části země. Vliv na aktuální postavení Strany obnovy má dozajista i její institucionalizace uvnitř politického systému Tuniska, za níž stojí dlouholetá činnost hnutí (nezdiskreditovaná spoluprací s minulým režimem).

10 ZÁVĚR

Tato práce se zabývala zhodnocením činnosti a úspěšnosti islamistických hnutí v rámci politických systémů v Egyptě a Tunisku, zaměřila se na jejich vzájemné porovnání a jedním z jejích cílů bylo i geograficky alokovat elektorát islamistických stran, resp. zjistit které socioekonomické proměnné mají v populaci vliv na preferenci právě islamistických stran.

Egypt je označován za mateřskou zemi všech islamistických hnutí. Aktivity toho nejvýraznějších z nich, Muslimského bratrstva, se již od počátku jeho existence soustředily na protistátní odpor a boj proti západnímu stylu života implikovaného koloniální správou. Protirežimní boj za nápravu společnosti pak pokračoval i po získání nezávislosti země. Prakticky po celou dobu své existence islamisté balancovali na hraně legality a opakovaně čelili mnohým perzekucím ze strany vládnoucího režimu. Činnost tuniské odnože Muslimského bratrstva byla v počátcích velmi podobná právě té egyptské, přičemž i sám Rášid Ghannúší přiznává svou výraznou inspiraci v učení Hasana al-Banná a samotných aktivitách Muslimských bratří. Hnutí islámského odporu v průběhu let také bojovalo proti silně sekulárnímu vládnoucímu režimu, který výrazně potlačoval islámské hodnoty. Nicméně v obou dvou zemích se islamisté k reálné politické moci dostali až po Arabském jaru, přičemž paradoxně na těchto revolucích neměli nikterak výrazné zásluhy.

Současná pozici islamistů je v obou dvou zemích naprosto odlišná. Muslimské bratrstvo v Egyptě bylo silně potlačeno. Tisíce jeho členů skončili ve věznicích anebo se dodnes potýkají se těžkými represemi, někteří dokonce byli nuceni upchnout ze země a pomalu začínají působit v exilu. Hnutí se reálně vrátilo ke svým kořenům a působí za hranou legality, neboť bylo označeno za teroristickou organizaci. Sled událostí také mnoho jeho členů radikalizoval a ti se přidali k různým extrémistickým skupinám působícím především na Sinajském poloostrově či odjeli bojovat ve jménu džihádu do zahraničí. Jedinou výraznější islamistickou platformou v dnešním Egyptě tak zůstává salafitská Strana světla, která je však i svými přívrženci kritizována na spolupráci s režimem as-Sísího a postupně v očích sympatizantů ztrácí legitimitu. Naopak Strana obnovy v Tunisku se plnohodnotně etablovala ve vysoké politice a ve svých aktivitách úspěšně pokračuje. Přestože v posledních parlamentních volbách skončila na druhém místě a rozhodla se působit v opozici, tak po vládních neshodách a přeskupení křesel uvnitř tuniského

parlamentu dnes opět platí za nejsilnější stranu. Strana obnovy se v reakci na egyptský puč zřekla sympatií ke Muslimskému bratrstvu a nadále se snaží profilovat jako nikoliv strana islamistická, nýbrž plně demokratická (založená na ideálech všech muslimů), tudíž muslimsko-demokratická.

Na základě provedené prostorové analýzy závislosti volby zástupců islamistických stran na socioekonomických ukazatelích se ukázalo jednoznačné dělení elektorátu dle konfliktní linie město-venkov. Zatímco v případě Egypta se přívrženci islamistů rekrutovali ze zaostalých venkovských oblastí s vyšší mírou zaměstnanosti v zemědělství, vyšší negramotností i přirozeným přírůstkem, a naopak v regionech urbánních dosahovala podpora islamistů nižších hodnot. Oproti tomu v Tunisku prokázala analýza relativní opak. Byť na území Tuniska neproběhlo tolik voleb či hlasování jako v Egyptě, tak dle výsledků analýzy lze konstatovat, že elektorát Strany obnovy se soustředí spíše do rozvinutých městských oblastí. To může souviset s umírněnou rétorikou strany a její postupnou tranzicí do role standardní středové strany s komplexnějším politickým programem.

Diplomová práce částečně navazuje na bakalářskou práci Jelínka (2016), kdy dění v Egyptě zkoumá podrobněji, fokusuje se také na další zemi – Tunisko, v němž dlouhodobě působí islamistická strana, a v neposlední řadě práci samotné přidává větší geografickou dimenzi. Závěrem je vhodné upozornit i na některé její limity, a z nichž vyplývající možnosti navazujícího výzkumu tohoto tématu. Práce se soustředila na popsání závisle proměnné, a to postavení islamistických stran v Egyptě a Tunisku. Pozice islamistických hnutí byla zkoumána pomocí proxy indikátoru v podobě politických výsledků a jejich závislosti na socioekonomických proměnných. V obou dvou případech však byla z geografického hlediska limitována dostupností právě obou typů dat. Především měřítková úroveň výzkumu, v tomto případě jednotlivé guvernорáty, by mohla být nižší. Na základě toho by se podařilo odhalit větší diverzifikaci islamistického elektorátu ve obou dvou zkoumaných zemích, zejména pak ve velkých městech. Následně by pak došlo k přesnějšímu stanovení typologie islamistického voliče. Jistým limitem je i počet sledovaných voleb, a to především v Tunisku, kde by si do budoucna tato analýza zasloužila návaznost. V případě Egypta je pokračování výzkumu nereálné, neboť se nedá předpokládat brzké znovuzapojení struktur Muslimského bratrstva do vysoké politiky. Pokračují výzkum by se také mohl věnovat hlubší analýze politických programů islamistických hnutí či se zaměřit na činnosti hnutí na denní bázi. To však vyžaduje terénní výzkum, který je v současné situaci v Egyptě naprosto irelevantní.

SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

Seznam literatury

ATTALLAH, M. (2017): The determinants of voting for Islamists in Egypt's first post-revolution elections 2011-2012. *Middle East Development Journal* 9, č. 2, str. 184–197.

AZAM, R., AJDARYZADEH, H. (2018): Comparative study of Algeria and Tunisia Islamic Movement in thought and historical transformation. *Revista Publicando* 5, č. 16, str. 667–690.

BERÁNEK, O. (2014): Islamismus a arabská povstání – transformace či kontinuita. *Nový Orient*, 69, č. 2, str. 2-12.

BOZORGMEHRI, M. (2018): Recruitment of Foreign Members by Islamic State (Daesh): Tools and Methods. *Journal of Politics and Law* 11, č. 4, str. 51-61.

BRADY, H. E. (2010): Data-set observations versus causal-process observations: The 2000 U.S. presidential election. In: Brady, H. E., Collier, D. (eds.): *Rethinking social inquiry: Diverse tools, shared standards*. Rowman & Littlefield, Lanham, s. 237-242.

BURGAT, F. (1988): *L'islamisme au Maghreb. La voix du Sud. Revue d'histoire*, str. 263-265

BURGEROVÁ, H. (2011): Egypt. In: Ježová, M., Burgerová, H. (eds): *Současný Blízký východ*. Barrister & Principal, Brno, s. 77-90.

CAVATORTA, F. (2015): Salafism, liberalism, and democratic learning in Tunisia. *The Journal of North African Studies* 20, č. 5, str. 770-783.

COHEN, N. (2007): *What's Left: How the Left Lost its Way: How Liberals Lost Their Way*. Harper Perennial, New York, 434 s.

ČEJKA, M., BUREŠ, J., DANIEL, J. (2017): *Muslimské bratrstvo v současnosti*. Academia, Praha, 232 s.

ČERNÝ, K. (2012): *Svět politického islámu*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 599 s.

ČERNÝ, K. (2017): *Velká blízkovýchodní nestabilita*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 580 s.

ČUŘÍK, J. (2013): *Ekonomie arabských revolucí: mohou islamisté vládnout jinak?* In: Beránek, O. (ed.): *Arabské revoluce: demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Academia, Praha, s. 66-86.

DALACOURA, K. (2018): Islamism, secularization, secularity: the Muslim Brotherhood in Egypt as a phenomenon of a secular age. *Economy and Society* 47, č. 2, str. 313-334.

DEVON, J. (2016): Embracing Salafi Jihadism in Egypt and Mobilizing in the Syrian Jihad. *Middle East Critique* 25, č. 4, str. 321–339.

DRULÁK, P. a kol. (2008): *Jak zkoumat politiku*. Portál, Praha, 336 s.

ESPOSITO, J. L., SONN, T., VOLL, J. O. (2015): *Islam and Democracy after the Arab Spring*. Oxford University Press, Oxford, 320 s.

FIALA, P., STRMISKA, M. (1998): *Teorie politických stran*. Barrister & Principal, Brno, 263 s.

GALLAGER, M., LAVER, M., MAIR, P. (2001): *Cleavage Structures and Electoral Change*. In: *Representative Government in Modern Europe*. McGraw-Hill, New York, str. 234-270.

GERRING, J. (2004): What is a Case Study and What is it Good For? *American Political Science Review*, 98, č. 2, s. 341-354.

GHANEM, H. (2016): *The Arab Spring Five Years Later*. Brookings Institution Press, Washington D. C., 240 s.

GHANNOUCHI, R. (2016): From Political Islam to Muslim Democracy. The Ennahda Party and the Future of Tunisia. *Foreign Affairs* 95, č. 5, str. 58-67.

GOLDZIJER, I. (1981): *Introduction to Islamic Theology and Law*. Princeton University Press, Princeton, 320 s.

GORMAN, B. (2018): The myth of the secular-Islamist divide in Muslim politics: Evidence from Tunisia. *Current Sociology* 66, č. 1, str. 145-164.

GRIFFEL, F. (2015): What Do We Mean By „Salafi“? Connecting Muhammad Abduh with Egypt's Nur Party in Islam's Contemporary Intellectual History. *Die Welt Des Islams* 55, str. 186–220.

HAMID, S. (2014): *Temptations of power: Islamists and Illiberal Democracy in a New Middle East*. Oxford University Press, Oxford, 280 s.

HENDL, J. (2009): *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*. Portál, Praha, 696 s.

HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. (2004): *Konfliktní demokracie: Moderní masová politika ve střední Evropě*. Mezinárodní politologický ústav MU, Brno, 224 s.

HLOUŠEK, V. (2007): Koncept konfliktních linií a problematika evropské integrace, *Sociologický časopis*, 43, č. 2, s. 361-378.

HOLDO, M. (2017): Post – Islamism and fields of contention after the Arab Spring: feminism, Salafism and the revolutionary youth. *Third World Quarterly* 38, č. 8, str. 1800–1815.

HRBEK, I. (1972): *Korán*. Odeon, Praha, 800 s.

IBRAHIM, M. A. A. (2016): Transformation of Egyptian Ex-Jihadism: History and Context. *Journal of Applied Security Research* 11, č. 3. str. 298–333.

INGLEHART, R. (1990): *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton University Press, Oxford, 504 s.

ISMAIL, S. (2000): The Popular Movement Dimensions of Contemporary Militant Islamism: Socio-Spatial Determinants in the Cairo Urban Setting. *Comparative Studies in Society and History*, 42, č. 2, str. 363-393.

JELÍNEK, A. (2016): Komparace formování a činnosti Muslimského bratrstva v Egyptě a Jordánsku. Bakalářská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 68 s.

JEŽOVÁ, M. (2011): Maroko. In: Ježová, M., Burgerová, H. (eds): *Současný Blízký východ*. Barrister & Principal, Brno, s. 23-35.

JIRÁNKOVÁ, A. (2013): Nedemokratické režimy jako příčina revolucí v severní Africe. In: Beránek, O. (ed.): *Arabské revoluce: demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Academia, Praha, s. 23-65.

JIRÁNKOVÁ, A. (2014): The Role of the Civil Society in the Transformation of Egypt, Libya and Tunisia. Diplomová práce. Institut politologických studií FSV UK, Praha, 143 s.

KARAKOC, E., KÖSE, T., ÖZCAN, M. (2016): Emigration and the diffusion of political Salafism: Religious remittances and support for Salafī parties in Egypt during the Arab Spring. *Party Politics* 23, č. 6, str. 731–745.

KEPEL, G. (1996): *Boží pomsta*. Atlantis, Brno, 184 s.

KEPEL, G. (2006): *Válka v srdci islámu*. Karolinum, Praha, 296 s.

KHAN, M. (2014): Islam, Democracy and Islamism After the Counterrevolution in Egypt. *Middle East Policy* 21, č. 1, str. 75–87.

KIRDIS, E. (2018): Wolves in sheep clothing or victims of times? Discussing the immoderation of incumbent Islamic parties in Turkey, Egypt, Morocco, and Tunisia. *Democratization* 25, č. 5, str. 901-918.

KLÍMA, M. (1998): *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Radix, Praha, 273 s.

KOUBA, K. (2008): Využití Millových metod ve srovnávací politologii: Metodologické předpoklady a problémy. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Politologica* 6, s. 107-136.

KROPÁČEK, L. (1996): *Islámský fundamentalismus*. Vyšehrad, Praha, 264 s.

KROPÁČEK, L. (2003): *Duchovní cesty islámu*. Vyšehrad, Praha, 292 s.

KŘÍŽEK, D. (2011): Alžírsko. In: Ježová, M., Burgerová, H. (eds): *Současný Blízký východ*. Barrister & Principal, Brno, s. 36-49 s.

- KUNDNANI, A. (2008): Islamism and the roots of liberal rage. *Race & class*, 50, č. 2, str. 40-68.
- KYDLÍČEK, J. (2011): Tunisko. In: Ježová, M., Burgerová, H. (eds): *Současný Blízký východ*. Barrister & Principal, Brno, s. 77-90.
- KYZIVÁT, J. (2012): *Arabské jaro – změny režimů. Případová studie Tunisko, Egypt, Sýrie*. Diplomová práce. Fakulta mezinárodních vztahů VŠE, Praha, 118 s.
- MALIK, M., SHUKRI, S. F. M. (2018): From Political Islam to Democrat Muslim: A Comparison between Rashid Ghannouchi and Anwar Ibrahim. *Intellectual Discourse* 26, č. 1, str. 161-188.
- MASOUD, T. (2014): *Counting Islam: Religion, Class and Elections in Egypt*. Cambridge University Press, New York, 252 s.
- MITCHELL, R. P. (1993): *The society of the Muslim Brotherhood*. Oxford University Press, Oxford, 392 s.
- LIBICKI, M. C., CHALK, P., SISSON, M. (2007): *Exploring Terrorist Targeting Preferences*. RAND Corporation, Santa Monica, 107 s.
- LIJPHART A. (1981): *Political Parties: Ideologies and Programs*, In: Buttler, D. / Peniman, H. R., Ranney (eds.): *Democracy at the Polls: A Comparative Study of Competitive National Elections*. Washington and London, str. 26-51.
- LIPSET, S. M., ROKKAN, S. (1967): *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*. Free Press, New York, 554 s.
- MARKS, M. (2013): Youth Politics and Tunisian Salafism: Understanding the Jihadi Current. *Mediterranean Politics* 18, č. 1, str. 104-111.
- MCCARTHY, R. (2015): Protecting the Sacred: Tunisia's Islamist Movement Ennahdha and the Challenge of Free Speech. *British Journal of Middle Eastern Studies* 42, č. 4, str. 447-464
- MENDEL, M., MÜLLER, Z. (1989): *Svět Arabů*. Svoboda, Praha, 224 s.
- MENDEL, M. (2008): *S puškou a Koránem*. Orientální ústav AV ČR, Praha, 244 s.
- MENDEL, M. (1994): *Islámská výzva: Z dějin a současnosti politického islámu*. Atlantis, Brno, 248 s.
- MENDEL, M. (2013): Sajjid Qutb: příběh egyptského intelektuála ve víru dějin 20. století. In: Qutb, S.: *Milníky na cestě*. Academia, Praha, s. 9-98.
- MENDEL, M. (2015): *Arabské jaro: historické a kulturní pozadí událostí na Blízkém východě*. Academia, Praha, 352 s.
- MERONE, F. (2015): Enduring Class Struggle in Tunisia: The Fight for Identity beyond Political Islam. *British Journal of Middle Eastern Studies* 42, č. 1, str. 74-87.

- MIKULOVÁ, K. (2016): *Demokratizace Tuniska a Egypta po Arabském jaru*. Diplomová práce. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií FSS MU, Brno, 109 s.
- NOVÁK, M. (1997): *Systémy politických stran: Úvod do jejich srovnávacího studia*. Sociologické nakladatelství SLON, Praha, 275 s.
- NOVÁK, M. (2016): *Strany, volby a demokracie: od Duvergera k Sartorimu a dále*. Sociologické nakladatelství SLON, Praha, 516 s.
- OSMAN, T. (2013): *Egypt on the brink: from Nasser to Mubarak*. Yale University Press, New Haven, 310 s.
- OSTŘANSKÝ, B. (2014): *Atlas muslimských strašáků: aneb Vybrané kapitoly z "mediálního islámu"*. Academia, Praha, 192 s.
- OSTŘANSKÝ, B. (2009): *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*. Libri, Praha, 300 s.
- PARGETER, A. (2009): *Localism and Radicalization in North Africa: Local Factors and the Development of Political Islam in Morocco, Tunisia and Libya*. *International Affairs* 85, č. 5, str. 1031-1044.
- PARKER, T., SITTER, N. (2016): *The four horsemen of terrorism: It's not waves, it's strains*. *Terrorism and Political Violence*, 28, č. 2, s. 197-216.
- PERKINS, K. (2013): *Playing the Islamic Card: The Use and Abuse of Religion in Tunisian Politics*. In: Gana, N. (ed.): *The Making of the Tunisian Revolution: Contexts, Architects, Prospects*. Edinburgh University Press, Edinburgh, s. 58–80.
- PFÜRTNER, S. (1991): *Fundamentalismus. Die Flucht ins Radikale*. Herder, Freiburg im Breisgau, 222 s.
- PURCELL, M. (1998): *A place for the Copts: imagined territory and spatial conflict in Egypt*. *Ecumene* 5, č. 4, str. 432-451.
- RADĚJ, T. (2010): *Sebevražedný terorismus – kult mučedníka v islámu*. In: Souleimanov, E. (ed.): *Terorismus: Pokus o porozumění*. SLON, Praha, s. 183-197.
- RANKO, A. (2014): *The Muslim Brotherhood and its quest for hegemony in Egypt*. Springer, Wiesbaden, 203 s.
- RANKO, A., NEDZA, J. (2016): *Crossing the Ideological Divide? Egypt's Salafists and the Muslim Brotherhood after the Arab Spring*. *Studies in Conflict & Terrorism* 39, č. 6, str. 519-541.
- ROY, O. (1994): *The Failure of Political Islam*. Harvard University Press, Cambridge, 238 s.
- ŘÍCHOVÁ, B., LISA, A. (1995): *Antologie světových politologů II*. Vysoká škola ekonomická, Praha, 191 s.

- SHANAHAH, Š. (2013): Islámská zima, nebo soumrak islamistů? In: Beránek, O.: Arabské revoluce: Demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady. Academia, Praha, s. 87-114 s.
- SCHULZE, R. (2007): Dějiny islámského světa ve 20. století. Atlantis, Brno, 448 s.
- SCHULZE, K. E. (2013): The Arab-Israeli conflict. Routledge, New York, 208 s.
- SIVAN, E. (1990): Radical islam. Yale University Press, New Haven, 238 s.
- SKOCPOL, T. (1979): States and Social Revolutions. A Comparative Analysis of France, Russia, and China. Cambridge University Press, Cambridge, 407 s.
- SOULEIMANOV, E. (2010): Terorismus: Pokus o terminologickou jasnost. In: Souleimanov, E. (ed.): Terorismus: Pokus o porozumění. SLON, Praha, s. 13-31.
- SPRINGBORG, R. (1989): Mubarak's Egypt: Fragmentation of the political order. Westview Press, Boulder, 307 s.
- ŠEDIVÝ, J. (2003): Nové paradigma terorismu. Mezinárodní politika 27, č. 1, str. 4-7.
- ŤUPEK, P. (2013): Salafismus na křižovatce: případ Egypta a Tuniska. In: Beránek, O.: Arabské revoluce: Demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady. Academia, Praha, s. 142-165.
- ŤUPEK, P. (2015): Salafitský islám. Academia, Praha, 163 s.
- VANNETZEL, M. (2017): The party, the Gama'a and the Tanzim: the organization dynamics of the Egyptian Brotherhood's post-2011 failure. British Journal of Middle Eastern Studies 44, č. 2, str. 211-226.
- VATIKIOTIS, P. J. (1991): The history of modern Egypt: From Muhammad Ali to Mubarak, Weidenfeld & Nicolson, Londýn, 546 s.
- WICKHAM, C. R. (2015): The Muslim Brotherhood: Evolution of an islamist movement. Princeton University Press, Oxford, 384 s.
- WIKTOROWICZ, Q. (2006): Anatomy of the Salafī movement. Studies in Conflict & Terrorism 29, č. 3, str. 207-239.
- ZAHID, M. (2012): The Muslim Brotherhood and Egypt's succession crisis: The politics of liberalisation and reform in the Middle East. Tauris, Londýn, 224 s.
- ZOLLNER, B. (2009): The Muslim Brotherhood: Hasan Al-Hudaybi and ideology. Routledge, Londýn, 206 s.
- ŽENKA J., KOFROŇ, J. (2012): Metodologie výzkumu v sociální geografii – případové studie. Ostravská univerzita, Ostrava, 90 s.

Seznam zdrojů

AHRAM ONLINE (2012): Egypt's post-Mubarak legislative life begins amid tension and divisions.

<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/33/100/32384/Elections-/News/EgyptspostMubarak-legislative-life-begins-amid-te.aspx> (29.3.2019)

AJEMIAN, P. (2008): The Islamists Opposition Online in Egypt and Jordan.

<https://www.arabmediasociety.com/the-islamist-opposition-online-in-egypt-and-jordan/> (12.5.2019)

AL JAZEERA (2011): Final Tunisian election results announced.

<https://www.aljazeera.com/news/africa/2011/11/20111114171420907168.html> (19.5.2019)

AL JAZEERA (2012): Muslim Brotherhood tops Egyptian poll result.

<https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/01/2012121125958580264.html> (1.5.2014)

AL JAZEERA (2015): Tourists killed in Tunisia museum assault.

<https://www.aljazeera.com/news/2015/03/shots-heard-tunisia-parliament-building-150318114520583.html> (2.6.2019)

AL JAZEERA (2017): Libya Today: From Arab Spring to failed state.

<https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/04/happening-libya-today-170418083223563.html> (8.6.2019)

BBC (2019): Abdelaziz Bouteflika: Algerian leader resigns amid protests.

<https://www.bbc.com/news/world-africa-47795108> (7.6.2019)

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY (2019): The World Factbook. Egypt.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (10.3.2019)

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY (2019): The World Factbook. Tunisia.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ts.html> (10.3.2019)

ČESKÁ TELEVIZE (2019): „Neviditelný“ prezident Buteflika ustupuje. Hrozí, že se moci v Alžírsku chopí armáda nebo islamisté.

<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2771714-mladi-alzirane-prinesli-do-ulic-vzpouru-buteflika-konci-svou-dvacetiletou-eru-v-bezmoci> (7.6.2019)

EGYPT STATISTICS (2018): Statistical Yearbook.

http://www.capmas.gov.eg/Pages/StaticPages.aspx?page_id=5034 (3.3.2019)

ELECTION GUIDE (2015): Arab republic of Egypt.

<http://www.electionguide.org/elections/id/2557/> (10.3.2019)

ELECTION GUIDE (2015): Tunisian republic.

<http://www.electionguide.org/countries/id/217/> (23.3.2019)

IKWAN (2015): When Rached Ghannouchi Spoke About Hassan Al-Turabi.

<http://www.ikhwan.whoswho/en/archives/1189> (18.5.2019)

INTERNATIONAL INSTITUTE FOR DEMOCRACY AND ELECTORAL ASSISTANCE (2019): Voter turnout data for Egypt.
<https://www.idea.int/data-tools/country-view/100/40> (11.3.2019)

INTERNATIONAL INSTITUTE FOR DEMOCRACY AND ELECTORAL ASSISTANCE (2019): Voter turnout data for Tunisia.
<https://www.idea.int/data-tools/country-view/284/40> (23.3.2019)

INVEST IN TUNISA (2015): Explorer la Tunisie.
http://www.investintunisia.tn/Fr/carte-interactive_110_381#.U0zpAFfNCS0 (16.3.2019)

INTERNATIONAL REPUBLICAN INSTITUTE (2015): Survey of Tunisian Public Opinion.
https://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/2015-08-17_survey_of_tunisian_public_opinion_may_30-june_8_2015.pdf (2.4.2019)

KOPEČEK, L. (2002): Aplikace Rokkanovské teorie cleavages na české politické strany na počátku éry masové politiky. Středoevropské politické studie 4, č. 2-3.
<https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3897/5372> (16.2.2019)

NATIONAL ELECTION AUTHORITY (2014): Official Election Site.
<https://www.elections.eg/en/home> (12.3.2019)

REUTERS (2015): Gunman kills 39 at Tunisian beachside hotel, Islamic State claims attack.
<https://www.reuters.com/article/us-tunisia-security/gunman-kills-39-at-tunisian-beachside-hotel-islamic-state-claims-attack-idUSKBN0P61F020150626> (2.6.2019)

STATISTIQUES TUNISIE (2014): Regional data.
<http://regions.ins.tn/> (24.3.2019)

STATE INFORMATION SERVICE (2015): Egyptian Figures.
<http://www.sis.gov.eg/newvtr/EgyptinFigures2015/EgyptinFigures/Tables/PDF/1-%20%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%83%D8%A7%D9%86/pop.pdf> (13.3.2019)

THE GUARDIAN (2011): Hosni Mubarak: Egyptian „pharaoh“ dethroned amid gunfire and blood.
<https://www.theguardian.com/world/2011/feb/11/hosni-mubarak-resigns-analysis> (13.5.2019)

THE HUMANITARIAN DATA EXCHANGE (2019): Egypt Administrative Boundaries (levels 0-3).
<https://data.humdata.org/dataset/egypt-administrative-boundaries-levels-0-3> (16.3.2019)

THE HUMANITARIAN DATA EXCHANGE (2019): Tunisia - Administrative Boundaries, Populated Places.
<https://data.humdata.org/dataset/tunisia-administrative-boundaries-populated-places> (16.3.2019)

TUNISIA ELECTION DATA (2014): Elections.
<http://tunisiaelectiondata.com/#/stories/par> (23.3.2019)

PŘÍLOHY

Příloha A: Seznam guvernoratů (muháfazů) v Egyptě a jejich transkripce

Arabština	Angličtina	Čeština
Al-Iskandariyah	Alexandria	Alexandrie
Aswan	Aswan	Asuán
Asyut	Asyut	Asijút
Al-Buhayrah	Beheira	Buhajra
Bani Suwayf	Beni Suef	Bání Suvajf
Al-Qahirah	Cairo	Káhira
Ad-Daqahliyah	Dakahlia	Dachilíja
Dumyat	Damietta	Dimját
Al-Fayyum	Faiyum	Fajjúm
Al-Gharbiyah	Gharbia	Gharbíja
Al-Jizah	Giza	Gíza
Al-Isma'iliyah	Ismailia	Ismá'ílíja
Kafr ash-Shaykh	Kafr El Sheikh	Kafr aš-Šajch
Al-Uqsur	Luxor	Luxor
Matruh	Matruh	Matrúh
Al-Minya	Minya	Minjá
Al-Minufiyah	Monufia	Minúfíja
Al-Wadi al-Jadid	New Valley	Al-Vádí al-Gadíd
Shamal Sina'	North Sinai	Severní Sinaj
Bur Sa'id	Port Said	Port Said
Al-Qalyubiyah	Qalyubia	Kaljúbíja
Qina	Qena	Kená
Al-Bahr Al-Ahmar	Red Sea	Al-Bahr Al-Ahmar
Ash-Sharqiyah	Sharqia	Šarkíja
Sohag	Sohag	Suhag
Janub Sina'	South Sinai	Jižní Sinaj
As-Suways	Suez	Suez

Příloha B: Seznam guvernoratů (vilájetů) v Tunisku a jejich transkripce

Arabština	Francouzština	Čeština
Al-Aryanah	Ariana	Al-Arjána
Bajah	Béja	Bádža
Bin 'Arus	Ben Arous	Bin 'Arús
Benzart	Bizerte	Banzart
Qabis	Gabés	Kábis
Qafsah	Gafsa	Káfsa
Jandubah	Jendouba	Džunduba
Al-Qayrawan	Kairouan	Al-Kajruwán
Al-Qasrayn	Kasserine	Al-Kasrajn
Qibilli	Kebili	Kibílí
Al-Kaf	Le Kef	Al-Káf

Al-Mahdiyah	Mahdia	Al-Mahdíja
Manubah	Manouba	Manúba
Madaniyin	Medenine	Madanín
Al-Munastir	Monastir	Monastir
Nabul	Nabeul	Nábul
Safaqis	Sfax	Safákis
Sidi Bu Zayd	Sidi Bou Zid	Sídí Bú Zajd
Silyanah	Siliana	Siljána
Susah	Sousse	Súsa
Tatawin	Tataouine	Tatáwín
Tawzar	Tozeur	Tawzár
Tunis	Tunis	Tunis
Zaghwan	Zaghouan	Zangwán

Příloha C: Politicko-geografická data za jednotlivé gubernoráty v Egyptě

Provincie	Abdul Futúh ¹⁶⁶	Muhammad Mursí 1 ¹⁶⁷	Muhammad Mursí 2 ¹⁶⁸	Ahmad Šafík 2 ¹⁶⁹	REF 2011 ANO ¹⁷⁰	REF 2012 ANO ¹⁷¹	REF 2014 NE ¹⁷²	FJD 2012 ¹⁷³	NOOR 2012 ¹⁷⁴	NOOR 2015 ¹⁷⁵
Káhira	15,75	16,96	44,28	55,72	59,9	43,2	1,5	43,4	9,4	0
Šarkíja	12,95	32,19	45,72	54,28	85,9	65,8	1,6	62,07	17,24	0
Alexandria	21,45	16,55	57,5	42,5	66,6	55,6	1,2	42	25	5
Asuán	17,13	23,14	51,93	48,07	82,1	76,7	2,3	17	17	0
Asijút	19,69	32,62	61,51	38,49	72,6	76,1	3,9	50	13	0
Buhajra	24,48	28,75	58,61	41,39	87	75,5	2,1	43	39	22
Bání Suvajf	19,58	41,76	66,47	33,53	86,6	84,8	3,4	44	33	8
Dachilíja	14,69	23,07	44,38	55,62	79,1	54,9	1,3	50	21	0
Dimját	23,95	23,64	56,02	43,98	82,2	64,4	1,6	50	25	17
Fajjúm	27,38	47,02	77,76	22,24	89,3	89,5	1,3	67	22	0
Gharbíja	15,43	17,14	37,04	62,96	73,5	47,8	1	43	23	0
Gíza	19,64	27,85	59,71	40,29	67,3	66,7	2	46,67	20	0
Ismá'ílíja	17,04	26,44	54,25	45,75	77,1	70	2	50	17	0
Kafr aš-Šajch	8,57	17,1	55,41	44,59	87,3	65,8	1,4	31	38	14
Luxor	18,88	21,86	46,95	53,05	80,6	76,6	1,7	50	17	0
Matrúh	57,81	32,01	80,12	19,88	91,4	91,7	3,8	17	83	0
Minjá	15,58	42,23	64,42	35,58	69,1	83	3,3	46	25	0

¹⁶⁶ Výsledky Abdula Futúha v 1. kole prezidentských voleb 2012

¹⁶⁷ Výsledky Muhammad Mursího v 1. kole prezidentských voleb 2012

¹⁶⁸ Výsledky Muhammad Mursího v 2. kole prezidentských voleb 2012

¹⁶⁹ Výsledky Ahmada Šafíka v 2. kole prezidentských voleb 2012

¹⁷⁰ Výsledky ústavního referenda v roce 2011 – hlasování pro „ANO“

¹⁷¹ Výsledky ústavního referenda v roce 2012 – hlasování pro „ANO“

¹⁷² Výsledky ústavního referenda v roce 2014 – hlasování pro „NE“

¹⁷³ Výsledky Strany svobody a spravedlnosti v parlamentních volbách 2011/2012

¹⁷⁴ Výsledky Strany světla v parlamentních volbách 2011/2012

¹⁷⁵ Výsledky Strany světla v parlamentních volbách 2015

Minúfija	13,05	18,54	28,47	71,53	86	48,9	1,3	35	20	0
Al-Vádí al-Gadíd	24,8	28,22	63,38	36,62	89,9	87,3	3,4	40	60	0
Severní Sinaj	18,09	37,06	61,51	38,49	85,4	78,1	3,2	43	14	0
Port Said	12,57	15,46	45,76	54,24	70	51,1	1,5	17	17	0
Kaljúbija	12,82	22,8	41,71	58,29	80,3	60	1,6	55,55	22,2	0
Kená	20,32	25,09	55,61	44,39	85,6	84,5	2,4	44	19	0
Al-Bahr al-Ahmar	17,62	16,07	49,37	50,63	62,3	62,6	2,7	75	0	0
Suhag	19,99	29,74	58,24	41,76	77,9	78,7	2,8	28,57	21,43	0
Jižní Sinaj	17,47	19,89	49,66	50,34	66,1	63,8	3,9	33	17	0
Suez	20,12	23,94	62,74	37,26	77,9	70,4	2,2	33	17	0

Zdroj: NEA (2014)

Příloha D: Socioekonomická data za jednotlivé gubernoráty v Egyptě

Provincie	POPUL ¹⁷⁶	URBAN ¹⁷⁷	UNI ¹⁷⁸	NEGRAM ¹⁷⁹	PRIRUST ¹⁸⁰	NEZAM total ¹⁸¹	NEZAM uni ¹⁸²	ZAM ZEM ¹⁸³	KANAL ¹⁸⁴	VODA ¹⁸⁵	ELEKT ¹⁸⁶	PLYN ¹⁸⁷
Káhira	9656,074	100	24,8	16,2	16	15,1	40,8	2,50	94	96,3	96,72	61,3
Šarkija	7270,081	23,1	11,5	25,92	20	14	28,9	30,61	34,3	83,6	96,16	4,7
Alexandria	5225,979	98,8	18	19	14	13,6	40,6	3,29	70,9	95,4	97,03	31
Asuán	1501,753	42,3	8,1	19,1	24	18,1	24,7	23,38	34,6	93,6	96,16	2,49
Asijút	4472,414	26,5	8	34,6	28	9,7	26,5	34,98	13,7	92,6	94,76	6,28
Buhajra	6276,962	19,5	7,2	32,9	23	11,8	26,8	47,03	24,5	84	95,99	10,9
Bání Suvajf	3213,283	23,2	7,5	35,9	26	7,9	32	44,12	27,5	93,7	96,94	8,05
Dachilíja	6576,613	28,2	11,8	25,92	18	10,9	45	24,37	76,2	93,6	97,63	5,3
Dimját	1515,908	38,7	11,7	23,57	17	9,6	43	17,66	63,6	96,5	98,64	28,7
Fajjúm	3665,553	22,5	6,2	34	26	7,2	21,1	33,48	34,6	93,6	95,96	12,19
Gharbíja	5066,116	30	13,7	21,4	18	12,7	38,4	22,49	56,7	94,6	98,3	13,3
Gíza	8758,849	58,6	14,3	24,9	20	12,5	37,4	11,27	51,8	90,8	95,16	28,27
Ismá'ílíja	1325,366	45,4	12,1	21,4	22	11,8	40,3	28,10	36,7	88,9	97,64	11,5
Kafr aš-Šajch	3413,179	23,1	10,3	28,5	21	8,4	34	41,20	42,3	95,4	97,53	6,5
Luxor	1270,737	37,8	9,1	25,9	22	16,3	34,9	27,21	18,1	94,8	97,48	4,44
Matrúh	441,032	70,6	5,1	31,9	50	9,1	36	8,16	28,5	63,9	94,45	0,19

¹⁷⁶ Počet obyvatel v tisících

¹⁷⁷ Míra urbanizace

¹⁷⁸ Míra vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva

¹⁷⁹ Míra negramotnosti

¹⁸⁰ Míra přirozeného přírůstku

¹⁸¹ Míra nezaměstnanosti – celkově

¹⁸² Míra nezaměstnanosti – univerzitně vzdělaná populace

¹⁸³ Míra zaměstnanosti v zemědělství

¹⁸⁴ Podíl domácností s přístupem ke kanalizaci

¹⁸⁵ Podíl domácností s přístupem k pitné vodě

¹⁸⁶ Podíl domácností s přístupem k elektřině

¹⁸⁷ Podíl domácností s přístupem k plynu

Minjá	5607,277	18,9	6,7	37,2	27	10,1	23,1	46,40	16,1	90,9	95,88	4,7
Minúfija	4365,283	20,6	12,6	22,5	20	6,9	32,1	28,11	36,1	95,3	98,21	10,6
Al-Vádí al-Gadíd	245,079	48	15	14,7	21	8	46,7	21,70	49,8	92,1	93,63	0
Severní Sinaj	456,539	60,2	11,6	22,2	20	15,2	31,3	9,82	2,9	54,9	92	0
Port Said	756,044	100	19,8	14,1	13	16,7	40,1	1,38	56	74,5	84,61	27
Kaljúbija	5702,618	44,7	11,6	23,7	18	12,6	35	12,02	51,5	88,4	96,2	20,5
Kená	3224,573	19,7	7,5	29,1	27	9,3	26,7	35,28	11,3	89,2	95,56	4,21
Al-Bahr al-Ahmar	365,739	95,1	16,8	12	22	18,5	34,1	5,07	46,1	84	95,54	26,42
Suhag	5064,389	21,4	7,3	33,6	27	9,4	21,9	35,82	15,4	89,8	94,46	5,39
Jižní Sinaj	103,809	51,1	14,9	16,6	24	0,5	0	4,33	59,9	51,3	86,8	1,39
Suez	737,869	100	13,6	20,23	18	22	29,2	2,76	63,7	88,9	95,84	45,5

Zdroj: CAPMAS (2017), SIS (2015)

Příloha E: Politicko-geografická a socioekonomická data za jednotlivé guvernорáty v Tunisku

Provincie	ENNAHDA 2011 ¹⁸⁸	ENNAHDA 2014 ¹⁸⁹	URBAN ¹⁹⁰	UNI ¹⁹¹	NEGRAM ¹⁹²	NEZAM ¹⁹³	ZAM_PRIM ¹⁹⁴	ZAM_SEKUN ¹⁹⁵	ZAM_TER ¹⁹⁶
Al-Arjána	36,10	24,10	90,80	22,24	11,24	11,24	4,41	28,19	67,40
Bádža	31,10	21,20	41,00	7,75	29,17	17,83	25,52	28,53	45,95
Bin 'Arús	42,30	28,40	90,50	17,88	10,25	13,12	4,74	31,80	63,46
Banzart	40,99	28,10	62,00	9,20	20,47	13,11	15,67	42,43	41,90
Kábis	53,05	50,10	69,00	10,91	17,70	19,06	13,60	34,76	51,64
Káfsa	40,38	27,20	74,10	11,31	21,14	26,27	19,38	20,05	60,57
Džunduba	28,09	20,50	27,90	7,23	32,92	25,54	16,34	28,45	55,21
Al-Kajruwán	42,92	31,90	33,30	6,01	35,01	16,96	25,28	30,97	43,75
Al-Kasrajn	31,84	22,70	30,90	6,99	32,61	22,35	17,85	32,36	49,79
Kibilí	40,48	39,50	54,10	11,58	18,69	21,04	26,79	17,09	56,12
Al-Káf	26,72	17,50	50,60	8,77	26,30	18,53	29,94	20,68	49,38
Al-Mahdíja	31,08	22,50	99,99	7,94	22,14	12,07	12,84	40,39	46,77
Manúba	40,68	29,30	74,30	11,52	16,63	17,30	9,85	31,77	58,38
Madanín	47,73	55,00	78,30	10,36	16,06	15,09	7,54	27,75	64,71
Monastir	32,40	20,60	100,00	12,79	11,57	9,07	5,39	49,64	44,97
Nábul	30,40	20,00	66,40	10,74	15,61	9,95	16,89	38,09	45,02
Safákis	40,99	33,80	63,00	12,51	16,93	11,90	9,68	38,18	52,14

¹⁸⁸ Výsledky Strany obnovy v parlamentních volbách 2011

¹⁸⁹ Výsledky Strany obnovy v parlamentních volbách 2014

¹⁹⁰ Míra urbanizace

¹⁹¹ Míra vysokoškolsky vzdělané populace

¹⁹² Míra negramotnosti

¹⁹³ Míra nezaměstnanosti

¹⁹⁴ Míra zaměstnanosti v priméru

¹⁹⁵ Míra zaměstnanosti v sekundéru

¹⁹⁶ Míra zaměstnanosti v terciéru

Sídí Bú Zajd	15,58	17,10	25,50	7,87	29,99	17,01	29,60	28,42	41,98
Siljána	28,40	17,70	38,10	7,28	32,10	17,64	28,00	25,29	46,71
Súsa	35,85	24,20	79,40	14,29	13,44	11,47	4,18	38,70	57,12
Tatáwín	59,38	65,40	62,10	9,70	18,21	27,06	9,92	30,40	59,68
Tawzár	43,09	27,00	70,40	10,58	15,40	15,46	16,41	16,66	66,93
Tunis	38,20	26,00	100,00	19,80	11,16	13,88	2,77	21,13	76,10
Zangwán	34,70	22,60	38,80	7,81	26,73	16,61	14,61	47,98	37,41

Zdroj: ST (2014), TED (2014)

Provincie	VODA ¹⁹⁷	KANAL ¹⁹⁸	ELEKT ¹⁹⁹	PLYN ²⁰⁰	BYDLO ²⁰¹	KNIHOVNA ²⁰²	SATELIT ²⁰³	AUTO ²⁰⁴	INTERNET ²⁰⁵	PRISTUPY ²⁰⁶	ROZVINUTOST ²⁰⁷
Al-Arjána	95,00	85,38	98,02	55,06	66,93	13,88	91,96	42,22	45,57	1,57523	1,77277
Bádža	75,87	50,71	96,41	0,00	83,84	9,90	85,78	17,00	15,59	-,77242	-1,03710
Bin 'Arús	95,02	91,38	97,79	57,08	66,67	20,15	92,40	35,56	46,41	1,71094	1,54775
Banzart	83,57	70,36	95,33	0,00	79,20	16,35	88,94	19,41	24,23	-0,09786	-0,29339
Kábis	88,75	60,52	95,35	3,82	82,52	15,95	91,52	26,43	27,95	0,22142	0,17734
Káfsa	80,58	52,56	93,11	0,00	80,61	13,01	91,28	18,36	23,78	-0,43026	,03538
Džunduba	62,75	35,79	96,72	0,00	88,24	10,40	85,14	14,35	14,02	-1,10421	-0,98871

¹⁹⁷ Podíl domácností s přístupem k pitné vodě

¹⁹⁸ Podíl domácností s přístupem ke kanalizace

¹⁹⁹ Podíl domácností s přístupem k elektřině

²⁰⁰ Podíl domácností s přístupem k plynu

²⁰¹ Podíl populace bydlící ve vlastní nemovitosti

²⁰² Podíl domácností s přístupem ke knihovně

²⁰³ Podíl domácností s přístupem k satelitu

²⁰⁴ Podíl domácností s vlastních automobil

²⁰⁵ Podíl domácností s přístupem k internetu

²⁰⁶ Faktor „Životní úroveň“

²⁰⁷ Faktor „Celková rozvinutost“

Al-Kajruwán	63,43	32,00	92,65	1,45	86,49	10,40	88,64	17,90	18,39	-1,09830	-1,42672
Al-Kasrajn	60,19	33,00	92,90	4,30	85,64	15,60	81,73	17,48	11,18	-1,38232	-1,14170
Kibilí	89,59	34,50	92,40	0,00	86,20	6,80	92,25	24,13	25,97	-0,48923	-0,29085
Al-Káf	71,25	54,07	95,74	0,00	82,61	17,34	90,73	19,64	19,33	-0,30264	-0,78309
Al-Mahdíja	90,05	38,77	96,45	10,15	88,84	9,23	91,13	24,01	17,74	-0,21927	0,02396
Manúba	93,57	77,81	97,72	40,33	75,62	12,78	91,41	25,43	30,46	0,76024	0,57151
Madanín	86,43	19,27	95,12	0,00	83,82	10,02	90,67	34,79	28,05	-0,19425	0,52022
Monastir	94,89	83,28	97,82	23,67	73,77	17,51	92,60	29,65	33,11	1,01105	0,90318
Nábul	88,51	68,43	98,19	35,12	78,35	12,52	93,51	24,44	27,59	0,64815	0,11333
Safákis	86,40	48,51	97,96	48,51	78,82	9,51	92,83	34,73	29,12	0,66090	0,40443
Sídí Bú Zajd	51,00	15,91	92,96	0,00	88,62	10,08	84,43	21,86	11,04	-1,60241	-1,49485
Siljána	65,63	47,57	92,59	0,00	82,62	9,80	87,30	15,20	16,80	-1,13157	-1,27128
Súsa	95,41	91,81	98,33	49,35	69,79	16,36	92,50	28,95	37,13	1,31770	1,03906
Tatáwín	87,83	40,00	94,24	0,00	82,48	13,35	89,69	35,99	23,83	-0,09115	0,19361
Tawzár	90,53	67,56	93,49	0,00	79,69	9,25	92,61	16,28	22,70	-0,28286	0,31163
Tunis	94,66	97,16	99,45	59,96	61,93	19,39	92,20	34,71	48,86	1,87780	1,96711
Zangwán	75,39	45,84	95,67	6,16	82,55	15,90	86,28	18,69	15,97	-0,58468	-0,85360

Zdroj: ST (2014), vlastní výpočty